

Kaisa Karhu

NÄKYKKÖ LAPSI, KUULUUKO VANHEMPI?

Vanhempien kokemuksia perheväkivallasta, sen yhteiskunnallisesta kohtaamisesta ja väkivaltaerityisestä lapsi- ja vanhemmuustyöstä

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta (SOC)
Pro gradu -tutkielma
Lokakuu 2019

TIIVISTELMÄ

Kaisa Karhu: Näkykö lapsi, kuuluuko vanhempi? Vanhempien kokemuksia perheväkivallasta, sen yhteiskunnallisesta kohtaamisesta ja väkivaltaerityisestä lapsi- ja vanhemmuustyöstä
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön maisteriohjelma
Ohjaaja: Arja Jokinen
Lokakuu 2019

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani vanhempien kokemuksia parisuhde- ja perheväkivallasta sekä väkivaltaerityisestä lapsi- ja vanhemmuustyöstä. Tutkimuksen tavoitteena on lisätä ymmärrystä väkivaltaspesifien palveluiden merkityksestä perheväkivaltaa kokeneiden lasten ja vanhempien elämässä ja tuoda esille niitä haasteita, joita perheväkivallan yhteiskunnalliseen kohtaamiseen liittyy väkivaltaa kokeneiden naisten ja lasten näkökulmasta.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavanlaiset: 1) Kuinka parisuhde- ja perheväkivaltaa äitien kertomuksissa kuvataan? 2) Millainen merkitys väkivaltaerityiselle lapsi- ja vanhemmuustyölle vanhempien kertomuksissa rakentuu? Tarkastelen tutkimuskysymyksiä hyödyntäen teoretisointia väkivallan ja vanhemmuuden sukupuolittuneisuudesta. Lisäksi avaan kirjallisuuden avulla näkökulmia lasten kokemaan väkivaltaan ja sen yhteiskunnalliseen kohtaamiseen.

Tutkimusaineistona toimivat viiden äidin ja yhden isän kerronnalliset haastattelut. Kaikkien haastateltavien lapsi/lapset ovat osallistuneet Ensi- ja turvakotien liiton avopalveluiden väkivaltaerityiseen lapsityöhön ja kaikki haastateltavat ovat lisäksi eronneita. Haastattelukertomukset on analysoitu hyödyntäen narratiivista temaattista sisällönanalyysia ja kertomuksen tavoitteesta käsin jäsentyviä tapoja hahmottaa tarinoiden juonellisuutta, toimijuuksia ja moraalisia ulottuvuuksia.

Parisuhde- ja perheväkivalta kuvautui kertomuksissa kokonaisvaltaisena ja syvällekäyvänä kokemuksena, jonka varjo on pitkä yhteisten lapsien vuoksi. Kertomusten miehet kuvattiin epävakaina ja turvattomina vanhempina, joiden väkivaltaisille taipumuksille lapset altistuivat myös eron jälkeisissä uusissa elämäntilanteissa. Tämä herätti naisissa huolta lapsen hyvinvoinnista ja turvallisuudesta. Toisaalta naiset kokivat olevansa voimattomia toimimaan lapsen hyväksi sosiaalitoimen ja oikeusjärjestelmän lapsen kokemukset ohittavien toimintakäytäntöjen vuoksi.

Väkivaltaerityiselle lapsi- ja vanhemmuustyölle sitä vastoin rakentui kertomuksissa vanhempia ja lapsia voimaannuttava rooli. Parhaimmillaan lapsityön koettiin tarjoavan lapsille emotionaalisesti, kognitiivisesti ja moraalisesti korjaavia kokemuksia. Vanhemmuustyö puolestaan tuki äitejä eron jälkeisessä vanhemmuudessa ja auttoi naisia epänormalisoimaan naisten mielissä jo normalisoituneen väkivallan. Kokonaisuudessaan väkivaltaerityinen lapsi- ja vanhemmuustyö auttoi naisia pitämään kiinni rajoistaan, suunnistamaan eteenpäin miehen väkivaltaisen käytöksen ja institutionaalisen välinpitämättömyyden hämärtämässä maisemassa sekä näkemään lastensa väkivaltakokemukset realistisessa ja vanhemmuutta vahvistavassa valossa.

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että vanhempien kertomusten perusteella väkivaltaerityisellä lapsi- ja vanhemmuustyöllä on suuri merkitys niin väkivaltaa kokeneille lapsille kuin äideille. Tutkimustulokset myös muistuttavat moniammatillisen yhteistyön toimivuuden tärkeydestä perheväkivallan selvittelyssä ja kohtaamisessa. Äärimmillään äitejä vastuuttavat ja isyyttä idealisoivat tavat merkityksellistää perheessä tapahtuvaa väkivaltaa johtavat lasten ja naisten

kokemusten ohittamiseen institutionaalisella tasolla. Tällöin väkivalta uhkaa siirtyä yhteiskunnan rakenteisiin ja tarina, jossa olisi aineksia myös onnelliseen loppuun, voi ajautua umpikujaan.

Avainsanat: sukupuolistunut perheväkivalta, vanhemmuus, lasten kokema perheväkivalta, perheväkivallan yhteiskunnallinen kohtaaminen, väkivaltaspesifi lapsi- ja vanhemmuustyö, narratiivisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Kaisa Karhu: Is the child seen or the parent heard? Parents' experiences about domestic violence, its societal encounter and violence-specific child and parenting work

Master's thesis

Tampere University

Faculty of Social Sciences

Instructor: Arja Jokinen

October 2019

In this master thesis I examine parents' experiences about domestic violence and violence-specific parenting and child work. The aim of this research is to deepen understanding about the meaning of the violence-specific parenting and child work in the life of children and parents, who have met or exposed to domestic violence. I also want to point out challenges which lie in the service system from children's and women's view.

The research questions guiding the study are: 1) How domestic violence is represented in women's narratives? 2) What kind of meaning the violence-specific parenting and child work get in narratives? I scrutinize the topic from the gender perspective. Additionally, I utilise the literature about children and domestic violence.

The data consists of six narrative interviews with parents (five with mothers, one with father). In all cases, the interviewee's children have participated in daytime support services of The federation of mother and child homes and shelters. Additionally, all interviewees were divorced. By using the narrative approach, the purpose is examine the plots, agencies and moral aspects in parents' accounts.

Domestic violence is represented as pervasive and profound experience, which shadow is far-reaching because of common children. In narratives, men were represented as unstable and insecure parents, whose violent behaviour children exposed also after divorce in new life situations and relationships. This caused great concern among women and they were worried about children's safety and well-being. On the other hand women felt themselves helpless to take care of children's safety because of children's experiences passing practices of social service and judicial system.

Another important finding was that the violence-specific parenting and child work was represented as empowering both the parents and children. At its best the child work was seen to serve emotionally, cognitively and morally remedial experiences for children. Parental work in turn supported mothers in parenthood after divorce and helped them to unnormalize the violence which was already normalized in women's mind. As a whole, the violence-specific child and parenting work helped women to keep their limits and navigate in the landscape blurred by men's violence as well as institutional disregard. Violence-specific parenting and child work also helped them to see children's domestic violence experiences in the realistic light which again strengthened their parenthood.

As a conclusion, it is possible to argue that according to parents' narratives the violence-specific parenting and child work has a great importance in the life of children and parents who have exposed to domestic violence. The results also highlight the key role of functional and active multiprofessional co-operation by tackling the domestic violence. On the utmost, the conventional ways to understand the maternity and fatherhood lead to neglecting the experiences of children and mothers on the institutional level. In that case, the violence threatens to move to the structural level and the story, that could have had a happy ending, can drift to the dead-end.

Key words: gendered domestic violence, parenting, children exposed to domestic violence, violence-specific parenting and child work, narrativity

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällys

1 JOHDANTO.....	2
2 PARISUHDE- JA PERHEVÄKIVALLAN SELITYSMALLEJA JA RATKAISUYRITYKSIÄ	6
2.1. Sukupuolittunut parisuhde- ja perheväkivalta: lukuja ja käsitteitä.....	6
2.2. Parisuhde- ja perheväkivallan selitysmalleja.....	10
2.3. Perhe- ja parisuhdeväkivallan yhteiskunnallinen kohtaaminen.....	14
3 LAPSET, VANHEMMUUS JA PERHEVÄKIVALTA	19
3.1. Lapset ja perheväkivalta	19
3.2. Vanhemmuus ja perheväkivalta	25
3.3. Perheväkivalta ja vanhemmuus erossa ja eron jälkeen	30
4 TUTKIMUSASETELMAN JA -AINEISTON PAIKANTAMINEN	34
4.1. Tarkennetut tutkimuskysymykset	34
4.2. Väkivaltaerityinen lapsi- ja vanhemmuustyö	35
5 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS	39
5.1. Narratiivisen tutkimuksen lähtökohtia ja peruskäsitteitä	39
5.2. Kerronnallinen haastattelu aineiston keruutapana	43
5.3. Haastattelujen toteuttaminen ja tutkimusaineiston esittely	46
5.4. Aineistosta analyysiin	50
5.5. Eettisten kysymysten pohdintaa	54
6 KUVAUKSIA PARISUHDE- JA PERHEVÄKIVALLASTA	61
6.1. Kertomuksia väkivallasta ja lähtemisen vaikeudesta	61
6.2. Lasten kokema perheväkivalta ja vanhemmuus	68
6.3. Väkivallan varjo naisten ja lasten elämässä	73
7 NALLENPESÄ LAPSEN JA VANHEMMAN TUKENA	78
7.1. Lapset ja Nallenpesä: jännitystä, torjuntaa ja korjaavia kokemuksia.....	78
7.2. Lapsi- ja vanhemmuustyö vanhemmuuden ja selviytymisen tukena.....	84
7.3. Perheväkivallan yhteiskunnallinen kohtaaminen vanhempien kertomuksissa.....	89
8 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA	96
8.1. Tutkimuksen tulosten tarkastelua.....	96
8.2. Tulosten luotettavuuden ja sovellettavuuden tarkastelua ja pohdintaa	101
8.3. Lopuksi.....	103
LÄHTEET	106
LIITE 1: Haastattelupyyntö.....	119
LIITE 2: Haastattelukysymykset	120

1 JOHDANTO

Lapset ovat olleet pitkään näkymättömiä, kun yhteiskunnallisessa keskustelussa on käsitelty parisuhde- ja perheväkivaltaa. On ajateltu, että lapsi on niin kauan sivullinen, kun väkivalta ei kohdistu suoraan häneen itseensä. Vasta muutaman viime vuosikymmenen aikana on havahduttu siihen, että vanhempien välisen väkivallan sivustaseuraaminen voi olla lapselle yhtä vaurioittavaa kuin väkivallan kohteeksi joutuminen. Jatkuva väkivallalle ja väkivaltaiselle ilmapiirille altistuminen heikentää lapsen emotionaalista hyvinvointia ja vaarantaa psyykkisen, kognitiivisen ja sosiaalisen kehityksen. Äärimmillään perheessä tapahtuva väkivalta on lapselle hyvin traumatisoivaa ja väkivallan vaikutukset voivat ohjata elämäntulkua vielä aikuisuudessakin muun muassa puutteellisten kiintymyssuhteiden, opittujen käyttäytymismallien ja vaurioituneen itsetunnon muodossa. (Oranen 2012.) Itse lapsena väkivaltaa kokenut on lisäksi alttiimpi kohtelevaan omia lapsiaan väkivaltaisesti tai muuten kaltoin: lähisuhteissa tapahtuvalla väkivallalla on siis usein ylisukupolviset kasvot (Haapasalo 1999).

Lasta ja perheväkivaltaa koskevien uusien käsitysten myötä myös tavat kohdata perheväkivaltaa kokevia ja kokeneita lapsia on muuttunut. Muutos on osa laajempaa lapsikäännettä, joka vaikuttaa niin tutkimuksessa kuin yhteiskunnallisissa käytännöissäkkin. Lasta ei enää nähdä pelkkänä vanhempiensa jatkeena vailla omaa ääntä ja toimijuutta, vaan yhä suuremmassa määrin korostetaan lasta omana kokemusmaailmana ja subjektinaan, jonka osallisuutta tulee vahvistaa kuulemisen ja näkemisen kautta. (Oranen 2001; Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006; Gottberg 2012.) Ensi- ja turvakotien liiton vuosina 1997-2001 toteutettu Lapsen aika -projekti on ollut osa tätä lapsen yhteiskunnallisesti näkyväksi tulemisen jatkumoa. Projektin tavoitteena oli raivata tilaa perheväkivaltaa kokeneen lapsen kokemuksille ja kuulluksi tulemiselle turvakodeissa ja vakiinnuttaa lasten kanssa tehtävä yksilötyö osaksi turvakotien toimintakäytäntöjä. Ideologisena johtotähtenä oli vahvistaa lapsen osallisuutta väkivaltatyössä ja nostaa lapsi tasavertaiseksi toimijaksi aikuisten rinnalle. (Oranen 2001; Forsberg 2002, 2000.)

Projektista saatujen myönteisten kokemusten rohkaisemana lasten henkilökohtainen tapaaminen kuuluu nykyään turvakotityöskentelyn arkeen. Lasten kanssa tehtävää työskentelyä on sittemmin laajennettu myös Ensi- ja turvakotien liiton järjestämien avopalveluiden puolelle, jossa painopiste on kriisityöskentelyn sijaan lasta tukevassa ja tilannetta arvioivassa työskentelyssä. Lasten kanssa tehtävään työskentelyyn integroidaan lähes poikkeuksetta myös vanhempien kanssa tehtävä vanhemmuustyö, jonka yhtenä tavoitteena on tehdä lapsen kokemukset vanhemmille näkyväksi. Vanhemmuustyö pyrkii myös tukemaan vanhemman jaksamista ja kykyä huolehtia lapsen hyvinvoinnista. Työskentely muodostaa kokonaisuuden, jonka viimekätisenä tavoitteena on auttaa

lapsia sanoittamaan ja käsittelemään kokemaansa väkivaltaa sekä tukea vanhempaa turvaamaan väkivallaton elämä lapselle. (Tiainen & Hokkanen 2010.)

Tämä käsillä oleva pro gradu -tutkielma käsittelee vanhempien kokemuksia Ensi- ja turvakotien liiton avopalveluiden lapsille suunnatusta väkivaltaspesifistä työskentelystä ja sen rinnalla tehtävästä vanhemmuustyöstä. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata väkivaltaspesifien palveluiden merkitystä perheväkivaltaa kokeneiden naisten ja lasten elämässä ja tuoda esiin erityisesti lasten kokemuksia vanhempien näkökulmasta tulkittuna. Tutkimuksen tavoitteena on lisäksi syventää ymmärrystä väkivallasta lapsiperheissä ja tuoda esille niitä haasteita, joita perheväkivallan yhteiskunnalliseen kohtaamiseen liittyy väkivaltaa kokeneiden naisten ja lasten näkökulmasta. Voikin ajatella, että tutkimukseni sijoittuu parisuhde- ja perheväkivallan kentälle oman samalla piirteitä käytäntö- ja lapsuustutkimuksesta. Vaikka tutkimukseni ei täytäkään käytäntö- ja interventiotutkimuksen kaikkia kriteereitä (ks. Satka ym. 2016, 9-12), tuottaa se uutta tietoa väkivaltatyön auttamiskäytännöistä. Myös lapsen näkökulma on vahvasti läsnä, vaikkakin vanhemman näkökulmasta tulkittuna.

Tutkimusaineistona toimivat kuuden vanhemman kerronnalliset haastattelut. Kaikkien vanhempien lapset ovat osallistuneet Ensi- ja turvakotien liiton avopalveluissa järjestettävään lapsityöhön ja altistuneet tavalla tai toisella perheväkivallalle. Neljä vanhemmista on osallistunut lapsityön rinnalla toteutettavaan vanhemmuustyöhön. Aineisto on kerätty erään suomalaisen kaupungin avopalveluiden kautta ja tässä tutkimuksessa käytän kyseisestä toimipisteestä pseudonyymia Nallenpesä tutkittavien anonymiteetin suojaamiseksi. Tutkimuksen narratiivinen orientaatio mahdollistaa vanhempien kokemusten asettamisen laajempaan yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen viitekehykseen ja perheväkivallan uhrien auttamiskäytäntöjen kriittisen tarkastelun. Yksilölliset kokemukset ja kertomukset kietoutuvat aina niin yhteiskunnan materiaalisiin kuin diskursiivisiinkin käytäntöihin, jolloin perheväkivallasta selviytyminen ei riipu vain yksilöiden omasta toiminnasta, vaan tulee sidotuksi ympäröivän yhteiskunnan institutionaaliseen toimintaan ja vallitseviin tapoihin merkityksellistää väkivaltaa.

Koen, että tutkimuksellani on relevanssia niin sosiaalityön ammatillisten käytäntöjen kuin tutkimuksenkin näkökulmasta. Vanhempien kokemuksia lasten kanssa tehtävästä yksilötyöskentelystä tai vanhemmuutta tukevasta työskentelystä väkivaltatyön kentällä ei ole aiemmin tutkittu, joten aihepiirin empiirinen tutkimus on perusteltua. Lapsi- ja vanhemmuustyön saamien merkitysten tutkiminen nimenomaan vanhemman näkökulmasta on tärkeää, koska vanhemman/vanhempien vastuulla on viime kädessä taata lapselle turvallinen ja väkivallaton koti ja huolehtia lapsen hyvinvoinnista. Lapsen elämän suuntaviivat on sidottu vanhempien tekemiin ratkaisuihin ja vasta lapsen lähisuhteissa tapahtuvat muutokset vaikuttavat pitkäkestoisesti lapsen

hyvinvointiin (Oranen 2012, 231). Olenkin kiinnostunut siitä, miten lapsen kokemuksista kuuleminen voi tukea vanhemmuudessa ja vahvistaa vanhemman toimijuutta lapsen hyväksi. Ajattelen, että lasten kanssa tehtävä väkivaltaerityinen työ on arvokasta paitsi lasten itsensä takia, myös vanhemmuuden tukemisen kannalta.

Sosiaalityön käytännöissä aiheeni linkittyy vahvasti lastensuojeluun. Perheväkivalta on lastensuojelullinen asia, koska se vaarantaa lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen. Lastensuojelun lisäksi perheväkivaltaa käsitellään ja kohdataan myös esimerkiksi terveydenhuollossa, oikeusjärjestelmässä ja poliisitoimissa. Lasten auttamisen kannalta onkin ensiarvoisen tärkeää, kuinka perheväkivaltaa näissä instituutioissa ja kulttuurissamme merkityksellistetään ja kuinka siihen puututaan. Myös sillä on merkitystä, kuinka moniammatillinen yhteistyö rakentuu ja toimii: onko kaikilla osapuolilla esimerkiksi yhteneväinen käsitys lapsen edusta ja riittävästi asiantuntemusta käsitellä perheväkivallan eri osapuolten eriäviä mielipiteitä ja intressejä? (Paavilainen & Pösö 2003.) Toivonkin, että tutkimukseni voi tuoda lisävalotusta näihin perheväkivallan kohtaamiseen käytänteisiin ja nostaa esille keskusteluun erityisesti väkivaltaa kokeneiden naisten ja lasten näkökulmaa.

Kiinnostukseni aiheeseen kumpuaa kokemuksistani sosiaalityöntekijänä lastensuojelussa ja lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Kuulin Nallenpesän lapsi- ja vanhemmuustyöstä ensimmäistä kertaa työskennellessäni lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Lapsille suunnattu yksilökohtainen väkivaltatyö kuulosti rohkealta ja jopa radikaalilta, vaikka parisuhde- ja perheväkivalta on minulle tuttu ilmiö aiemmista sosiaalityön ja sosiologian opinnoista. Ajatus kipeiden kotona tapahtuvien väkivaltakokemusten suorapuheisesta jakamisesta lapsen kanssa tuntui epämääräisen hämmästyttävältä syistä, jotka ovat paikannettavissa uskoakseni ainakin kahteen seikkaan: Ensinnäkin koti kulttuurisena konstruktiona on kategoria, jonka ihmissuhteiden oletettuun lämpöön, huolenpitoon ja rakkauteen on hankala liittää mitään pahaa tai negatiivista, kuten väkivaltaa. Toisekseen perheväkivallan mielletään yhä vahvasti kuuluvan yksityisen piiriin ja siihen puuttuminen viranomaisvoimin koetaan vaikeaksi, vaikka laki velvoittaisi interventioon. Jopa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten on hankalaa päästä yksimielisyyteen siitä, kuinka tällaisista vaikeista aiheista tulisi lasten kanssa puhua vai puhuako lainkaan. (Esim. Pösö & Paavilainen 2003, 18; Nyqvist 2001, 13-14; Hurtig & Laitinen 2000, 251-255.)

Halusinkin lähteä tutkimaan aihetta ajatuksena syventää tietämystäni perheväkivallasta ja erityisesti lasten kokemasta perheväkivallasta. Perheväkivalta on haastava aihe, johon sukupuolen ja vallan tematiikka sekä hyvinvointivaltiollinen auttamisjärjestelmä ideologioineen vahvasti kietoutuvat (Ronkainen 2017, 2008). Vaikka käsitellenkin tässä tutkielmassa väkivaltaa diskursiivisella tasolla,

haluan painottaa itselleni ja lukijalle, että väkivalta ei ole jotain, joka tapahtuu vain tarinoissa kasvottomille toisille, vaan se on luonteeltaan hyvin vahvasti materiaalista, todellista ja satuttavaa ja voi koskettaa ketä tahansa yhteiskuntaluokasta riippumatta (vrt. Hearn 1998, 15). Tutkielman kirjoittaminen on ollut monessa mielessä opettavaista ja alkuperäiset tutkimushypoteesini ovat tulleet matkan varrella moneen kertaan oiotuiksi. Ei riitä, että lapsi kokemuksineen tulee näkyväksi yhdelle vanhemmalle, jos lapsen kokemuksille ei ole tilaa toisen vanhemman mielessä tai niissä instituutioissa, joissa perheväkivaltaa tavalla tai toisella kohdataan.

Tutkimusraportti etenee seuraavalla tavalla: Toisessa luvussa pyrin luomaan yleiskatsauksen parisuhde- ja perheväkivaltaan yhteiskunnallisena ilmiönä ja sosiaalisena ongelmana. Kolmannessa luvussa keskityn parisuhde- ja perheväkivallan tarkasteluun lapsen ja vanhemmuuden näkökulmista. Neljännessä luvussa esittelen tarkennetut tutkimuskysymykseni ja syvennyn aineistonkeruun kontekstiin paneutumalla tarkemmin Ensi- ja turvakotien liiton alaisuudessa tehtävään väkivaltaerityiseen lapsi- ja vanhemmuustyöhön. Viidennessä luvussa teen selkoa tutkielman metodologisista lähtökohdista, kerätystä aineistosta ja analyysissa käytetyistä menetelmistä. Kuudennessa ja seitsemännessä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset. Kahdeksannessa luvussa esitän tutkimuksen johtopäätökset ja pohdin, mitä tästä kaikesta jäi käteen.

2 PARISUHDE- JA PERHEVÄKIVALLAN SELITYSMALLEJA JA RATKAISUYRITYKSIÄ

Tässä luvussa pyrin luomaan tiiviin ja hyvin yleisluontoisen katsauksen lähisuhde- ja perheväkivaltaan ja perustelemaan joitakin käsitteellisiä valintojani. Tarkastelen parisuhde- ja perheväkivallan yleisyyttä, sukupuolittuneisuutta, muotoja ja selitysmalleja tilastojen ja tutkimuksen valossa, sillä huomattava osa lapsia koskettavasta perheväkivallasta ei kohdistu suoranaisesti lapsiin, vaan tapahtuu vanhempien välillä. Ymmärrys parisuhde- ja perheväkivallasta pohjustaa analyysiani vanhempien kokemuksista lapsi- ja vanhemmuustyöhön liittyen: vanhemmuus muotoutuu aina paitsi suhteessa lapseen myös toiseen vanhempaan ja perheen kokonaistilanteeseen. Luvun lopuksi tarkastelen lyhyesti perheväkivallan yhteiskunnallista kohtaamista ja siihen liittyviä institutionaalisia haasteita.

2.1. Sukupuolittunut parisuhde- ja perheväkivalta: lukuja ja käsitteitä

Kun puhutaan läheissuhteissa tapahtuvasta väkivallasta, käytetään rinnakkain monia, usein hieman eri merkityksen saavia termejä. Lähisuhdeväkivallalla viitataan kaikkeen väkivaltaan, joka tapahtuu jo entuudestaan toisillensa tuttujen ihmisten välillä. Parisuhdeväkivalta on puolestaan hieman rajatumpi käsite, koska se viittaa pelkästään kumppaneiden välillä tapahtuvaan väkivaltaan. Kun halutaan korostaa parisuhdeväkivallan sukupuolittunutta luonnetta, puhutaan naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Myös koti- ja perheväkivalta ovat tutkimuksessa käytettyjä termejä. (Notko 2000, 5-7.) Käyttämiensä termien kanssa kannattaa olla tarkkana, sillä käsitteet suuntaavat ymmärrystä ilmiöstä ja rajaavat aina tiettyjä aspekteja pois näkyviltä. Jo väkivalta itsessään on hyvin arvolatautunut ilmaus, ja jonkin teon nimeäminen väkivallaksi sisältää moraalisen kannanoton. Neuvottelut väkivallasta ovat siten aina myös poliittisia kamppailuita ja raja väkivallan ja ei-väkivallan välillä kulttuurisesti, historiallisesti ja sosiaalisesti määrittävä. Kriminalisointi eli tietynlaisen väkivallan nimeäminen rikokseksi ja oikeudellisten toimenpiteiden kohteeksi on hyvä esimerkki siitä, kuinka käsitys väkivallasta muotoutuu yhteiskunnallisten merkityskamppailuiden tuloksena. (Keskinen 2017, 19-20.)¹

Oman tutkimustehtäväni ja analyysini kannalta keskeinen käsite on perheväkivalta. Käsitettä on kritisoitu muun muassa siitä, että se ei erottele väkivallan tekijää ja uhria, vaan viittaa väkivaltaan perheen sisäisenä vuorovaikutushäiriönä ja yhteisenä ongelmana. Arvostelua on myös esitetty käsitteen sukupuolineutraaliudesta ja siitä, että se hävittää näkyvistään yksityisiin suhteisiin

¹Esimerkiksi lasten fyysinen kurittaminen on kielletty Suomessa lailla 1984. Kotikuritus kiellettiin laissa vuonna 1970 ja raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin vuonna 1994. Kotona tapahtuva pahoinpitely tuli julkisen syytteen alaiseksi toiminnaksi vuonna 1995.

tunkeutuvat yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti tuotetut sukupuolittuneet valtarakenteet. (Humphreys 2000, 1; Oranen 2004, 129.) Tiedostan siis käsitteen rajoitteet ja siihen kohdistetun kritiikin, mutta koen käsitteen tutkimukseni kannalta toimivaksi kolmesta syystä. Ensinnäkin, perheväkivallan käsite pitää sisällään kaikki perheenjäsenet ja kohdistaa huomion nimenomaan perheen sisällä tapahtuvaan väkivaltaan ja sen seurauksiin. Toiseksi, perheväkivallan käsite ei rajoitteistaan huolimatta kategorisesti poissulje sukupuolisensitiivistä väkivallan analyysia. Kolmanneksi, lasten näkökulmasta väkivalta on harvoin tarkasti rajautuvaa tai yksiselitteistä. Esimerkiksi sen lisäksi, että isä lyö äitiä, voi äiti lyödä lapsia. (Vrt. Oranen 2001, 22-23.) Lasten kokemuksia perheväkivallasta tutkinut Inkeri Eskonen (2005, 21) on perustellut perheväkivalta käsitteen käyttöä myös sillä, että nimenomaan lapsen kokemuksessa perhe saa oleellisen sijan.

Perheväkivaltatermin käyttöä on siis mahdollista perustella kattavana yleiskäsitteenä, mutta samaan aikaan se tarvitsee rinnalleen myös nyansoidumpia käsitteitä, jotta läheissuhteissa tapahtuva väkivalta eri muodoissaan ja intensiteeteissään tulisi kuvattua mahdollisimman todenmukaisesti (Nyqvist 2001, 17). Käytänkin siis läpi tutkielman perheväkivaltakäsitteen rinnalla myös muita käsitteitä, kuten parisuhdeväkivalta, lapsiin kohdistuva väkivalta ja sukupuolistunut/sukupuolittunut² väkivalta. Käsitteiden kulloisellakin valinnalla tarkennan katsetta aina tarpeen mukaan saman ilmiön eri puoliin ja eri osapuolten erilaisiin näkökulmiin ja kokemuksiin.

Tilastojen valossa läheissuhteissa tapahtuva väkivalta koskettaa huomattavaa osaa suomalaisista ja ansaitsee yhteiskunnallista huomiota. Tutkimusten mukaan miehet joutuvat useimmiten väkivallan kohteiksi julkisella paikalla tuntemattoman toimesta, kun taas naiselle vaarallisin paikka on oma koti ja tekijänä oma tai entinen puoliso. Uusimpien rikosuhritutkimusten mukaan 35 prosenttia suomalaisista naisista on kokenut joskus nykyisen tai entisen kumppanin tekemää väkivaltaa, kun taas miehillä vastaava luku on 22 prosenttia. Naisille parisuhdeväkivallasta aiheutuneet fyysiset ja psyykkiset haitat ovat suurempia kuin miehille keskimäärin aiheutuneet haitat. Parisuhdeväkivalta on sitä sukupuolittuneempi ilmiö, mitä vakavammasta väkivallasta on kyse. Esimerkiksi poliisin tietoon tulevassa parisuhde- ja perheväkivallassa nainen on kohteena noin 80 prosentista tapauksia. (Piispa & Heiskanen 2017.)

Perheväkivallan sukupuolittunut luonne ja yhteiskunnallinen ongelmallisuus tunnustettiin Suomessa 1990-luvulla, kun havahduttiin siihen tosiasiaan, että valtaosa perheväkivallan uhreista on naisia. Julkisessa keskustelussa alettiin puhua naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja politiikassa ryhdyttiin

² Suvi Ronkainen (2017, 29) viittaa sukupuolittuneella väkivallalla väkivallan prosessiin ja dynamiikkaan, jossa sukupuoli ei merkitse kahtiajakoa. Sukupuolittuneella väkivallalla taas viitataan lopputulemaan, naiseen kohdistuvan väkivallan yleisyyteen.

ankarampiin toimenpiteisiin ongelman kitkemiseksi. Tosin Suomi on saanut toistuvasti kritiikkiä kansainvälisiltä ihmisoikeuksien valvontaelimiltä siitä, että kansalliset toimet naisiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi ovat riittämättömiä. (Nousiainen & Pentikäinen 2017.) Ongelman voittaminen vaatiikin väkivalta-asenteiden syvällistä muutosta, koska naisiin kohdistuva väkivallan juuret ulottuvat syvälle historiaan. Ne nivoutuvat osaksi eurooppalaisen yhteiskunnan kulttuuria ja historiaa, jota leimaavat patriarkaalisuus ja heteronormatiivisuus, oletus miehen ja naisen ”luonnollisista” rooleista. (Lidman 2015, 19.)

Tutkimuksessa perhe- ja parisuhdeväkivallan sukupuolittuneisuudesta on 2000-luvulla käyty paljon kiistoja (Salmi 2009; Ronkainen 2009; Kivivuori 2012; Niemi 2013; Husso, Keskinen & Ronkainen 2012). Kiistat ovat koskeneet ennen kaikkea sitä, millaista roolia sukupuoli näyttelee selitettäessä ja kuvailtaessa parisuhde- ja perheväkivaltaa ja kuinka sukupuolen merkitys tulisi huomioida auttamisjärjestelmässä. Karkeasti jaotellen tutkimusta voidaan jaotella kahteen eri näkökulmaan, sukupuolittuneen parisuhdeväkivallan ja konfliktilähtöisen parisuhdeväkivallan näkökulmiin. Yksinkertaistettuna näkökulmien ero on siinä, nähdäänkö parisuhdeväkivalta yksi- vai kaksisuuntaisena ilmiönä ja nähdäänkö miehen ja naisen välinen valtasuhde symmetrisenä vai asymmetrisenä. (Salmi 2009, 120.) Osin kiistoissa on ollut kyse väärinymmärryksestä. Sukupuolen huomioiminen ei sulje pois muita väkivaltaa selittäviä tekijöitä, vaan ainoastaan alleviivaa sukupuolen huomioimisen tärkeyttä.

Sukupuolistuneen väkivallan tutkijoiden Suvi Ronkaisen, Marita Husson ja Suvi Keskinen (2012, 62) tavoin ajattelenkin, että sukupuolistuneen väkivallan tutkimuksessa on kyse tutkimussuuntauksesta, ei teoriasta. Sukupuolistuneen väkivallan viitekehystä kysytään, miten yhteiskunta ja yhteiskunnalliset instituutiot merkityksellistävät sukupuolen ja väkivallan kytköksiä ja kuinka nämä historiallisesti ja kulttuurisesti sukupuolistuneet käytännöt tulevat näkyviksi yksilöiden elämässä. Sukupuolen tuottamiseen liittyvä dynamiikka näkyy esimerkiksi siinä, miten toimijuutta ja vastuuta perheväkivaltatilanteissa jaennetaan. (Ronkainen & Näre 2008, 21-22; Ronkainen 2017.) Tutkimuksessa on muun muassa havaittu, että naisten kertomukset väkivallasta pyrkivät oman näkökulman lisäksi ymmärtämään myös tekijän näkökulmaa, kun taas miehet ottavat kertomuksissaan väkivallantekijän position eivätkä pohdi juurikaan uhrin näkökulmaa. Naiset tuntevat myös herkästi syyllisyyttä ja vastuuta kohtaamastaan väkivallasta. (Nyqvist 2001, 150-152; Husso 2003.) Sukupuolistuneen väkivallan paradigmassa ei haluta rakentaa pelkistettyä vastakkainasettelua miesten ja naisten välille, vaan nähdä sukupuolineutraalia näkökulmaa syvemmälle. Sukupuolistuneen väkivallan käsite ei myöskään siten tarkoita samaa kuin naisiin kohdistuva väkivalta, vaikka näin usein oletetaan (Husso, Keskinen & Ronkainen 2012, 62).

Parisuhde- ja perheväkivalta voi saada monia eri muotoja. Läheissuhteisiin liittyvä väkivalta luokitellaan tutkimuskirjallisuudessa usein neljään eri luokkaan: fyysiseen, psyykkiseen, seksuaaliseen ja taloudelliseen. Fyysinen väkivalta kattaa kaikki toisen henkilön fyysistä koskemattomuutta loukkaavat teot. Psyykinen väkivalta voi tarkoittaa uhkailua, nöyryyttämistä, vähättelyä tai muuta henkilön turvallisuuteen kohdistuvaa psykologista uhkaa. Seksuaalisen väkivallan muotoja ovat muun muassa raiskaus, väkisin koskettelu, pakottaminen seksuaalisiin tekoihin ja huorittelu. Taloudellinen väkivalta on taloudellista alistamista, kiristämistä, kavaltamista ja rahankäytön kontrolloimista. Lapsiin kohdistuvan väkivallan kohdalla puhutaan myös kemiallisesta ja rakenteellisesta väkivallasta, mutta nämä väkivallan muodot ovat tutkimuksessa marginaalissa. Kemiallinen väkivalta viittaa esimerkiksi lapsen hiljaiseksi ja rauhalliseksi lääkitsemiseen tai vastaavasti lääkinnällisten tarpeiden laiminlyömiseen. Lapsiin kohdistuva rakenteellinen väkivalta on puolestaan koko yhteiskunnan tasolla tapahtuvaa lapsen oikeuksien laiminlyömistä esimerkiksi puutteellisten lakien muodossa. (Oranen 2004, 129-130; Lidman 2015, 28; Nyqvist 2001, 16-17; Ellonen 2012, 30-31.)

Usein väkivalta on luonteeltaan kumuloituvaa ja mikään sen yllämainituista muodoista esiintyy harvoin yksinään. Esimerkiksi fyysisen väkivallan käyttöön liittyy lähes poikkeuksetta uhkailua, kiristämistä, pelottelua ja toisen osapuolen psyykkistä mitätöintiä. Väkivaltainterventiota suunniteltaessa onkin tärkeää huomioida väkivallan intensiteetti ja tiheys (Siukola 2014, 15). Esimerkiksi Minna Piispa (2008) on jaotellut parisuhdeväkivallan neljään tyyppiin naisille lähetetyn kyselyaineiston perusteella. Lievimpänä parisuhdeväkivallan tyyppinä Piispa mainitsee väkivaltaepisodin menneisyydessä, joka ei yksittäisenä ylilyöntinä ole mitenkään dramaattisesti vaikuttanut parisuhteeseen. Toiseksi parisuhdeväkivallan ääripääksi Piispa nimeää parisuhdeterrorin, jossa miehen naiseen kohdistama väkivalta on jatkunut jo vuosia ja saa niin fyysisiä, henkisiä, seksuaalisia kuin taloudellisiakin muotoja. Mies kontrolloi ja rajoittaa naisen elinpiiriä muun muassa uhkailemalla ja sosiaalisesti eristämällä. Joan Kelly ja Michael Johnson (2008) haluavat nostaa omaksi parisuhdeväkivallan tyyppiä eron käynnistämisen väkivallan, jota motivoi jätetyn osapuolen kokemat voimakkaat häpeän ja kontrollin menettämisen tunteet.

Vaikka väkivaltaa onkin mahdollista luokitella monella tapaa, ei tule unohtaa, että väkivallan tyypittely ja yksinkertaistaminen sulkevat ulkopuolelle olennaiset erot niin väkivallan luonteessa, suhteessa kuin puolisoitten luonteenpiirteissä sekä niissä kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa konteksteissa, joissa väkivalta tapahtuu (Piispa 2008, 107). Väkivaltailmiön parissa tehtävässä auttamis- ja sosiaalityössä onkin tärkeää kohdata kokonainen ihminen elämänkulkuineen ja -historioineen lukkiutumatta liikaa työtä ohjaaviin kategorisointeihin ja paradigmoihin. Pahimmillaan

palvelujärjestelmässä tehtävä ilmiöiden ja ihmisten kategorisointi johtaa kohtaamattomuuden ja kohtuuttomuuden kokemuksiin, jolloin väkivallan uhri kokemuksiineen tulee ohitetuksi ja apu jää saamatta. (Hurtig, Nikupeteri & Laitinen 2014.)

2.2. Parisuhde- ja perheväkivallan selitysmalleja

Parisuhde- ja perheväkivaltaan puuttuminen yhteiskunnallisella ja ammatillisella tasolla edellyttää monipuolista tietämystä lähisuhdeväkivallan dynamiikasta ja selitysmalleista, jotta käytetyt interventiot olisivat mahdollisimman tehokkaita. Teoriat ja ymmärrys väkivallan syistä ohjaavat myös poliittisia toimia väkivallan kitkemiseksi. Syitä läheissuhteissa tapahtuvalle väkivallalle on etsitty niin yhteiskunnan ja kulttuurin eriarvoistavista rakenteista ja ideologioista, perheen vääristyneestä sisäisestä vuorovaikutuksesta kuin yksilöön ja yksilön elämänsisältöön liittyvistä tekijöistä. Vaikka keskustelu perhe- ja parisuhdeväkivallan taustalla vaikuttavista tekijöistä tuntuukin välillä eriytyneen omiin leireihinsä, tulee kokonaisarviointia tehdessä muistaa, että syyt väkivaltaisen käytöksen takana ovat aina moninaisia eivätkä yksioikoisesti palaudu mihinkään teoreettisiin malleihin. (Paavilainen & Pösö 2003.) Väkivaltaisessa käyttäytymisessä on kyse geneettisen ja sosiaalisen perimän, fyysisten ja sosiaalisten ympäristötekijöiden sekä yksilön persoonan yhteisvaikutuksesta (Schulman 2004, 149). Interventioita tarvitaan kaikilla tasoilla. Esimerkiksi köyhyyden ja yhteiskunnallisen eriarvoistumisen vähentäminen ja ehkäisy on tehokas tapa vähentää lapsiin kohdistuvaa laiminlyöntiä, koska perheiden taloudellinen ahdinko ja syrjäytyminen lisäävät lapsen kaltoinkohtelun riskiä (Söderholm 2004, 65).

Vanhimmat perhe- ja parisuhdeväkivaltaa selittävät teoriat ovat biologisia. Miesten väkivaltaisuutta on selitetty ja edelleen selitetään biologiaan vedoten normaalina ja luonnollisena. Biologiset selitysmallit painottavat erityisesti stressi- ja sukupuolihormoneiden sekä erilaisten kromosomi- ja geenipoikkeamien merkitystä väkivallan selittäjinä. Esimerkiksi kohonneen testosteronitason on todettu olevan yhteydessä kasvaneeseen todennäköisyyteen käyttäytyä aggressiivisesti. (Sinkkonen 2010, 53-59; Hearn 1998, 17-19.) Biologiset selitysmallit eivät kuitenkaan tavoita väkivaltaongelmaan liittyviä sosiaalisia, psykologisia ja moraalisia ulottuvuuksia, eivätkä selitä perhe- ja parisuhdeväkivallan erilaista asemaa eri kulttuureissa. Ihmiset eivät muutu fysiologialtaan tai biologialtaan esimerkiksi tilanteissa, joissa yhteiskunnan turvaverkkojen ja -rakenteiden murtuminen näkyvät väkivallan lisääntymisenä. (Ronkainen 2017, 34-35.)

Biologisten selitysmallisen rinnalle tarvitaan siis sekä rakenteellisia että psykologisia selitysmalleja. Parisuhdeväkivaltaa selitettäessä feministinen teoria tarjoaa yhden rakenteellisen näkökulman naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Feministisen teorian mukaan miesten naisiin kohdistamassa väkivallassa

on kyse patriarkaatin vallan ylläpitämisestä ja uusintamisesta, eikä miesten tekemää väkivaltaa ole mahdollista palauttaa yksilökeskeisiin selitysmalleihin. Näin ollen parisuhdeväkivalta ei olekaan poikkeama normaalista, vaan keskeinen tapa ylläpitää niitä rakenteita, jotka estävät naisia saavuttamasta yhteiskunnallisia, poliittisia ja taloudellisia valta-asemia. Sukupuolten välistä eriarvoisuutta uusintavia rakenteita tuotetaan perheissä, joissa tytöt ja pojat sosiaalistetaan erilaisiin rooleihin. Feministinen teoria painottaa myös sitä, että fyysinen väkivalta on vain yksi, joskin äärimmäinen, keino ylläpitää miesten ylivaltaa. Merkittävä osa patriarkaatin harjoittamasta väkivallasta on luonteeltaan emotionaalista ja seksuaalista: esimerkiksi seksismi ja seksuaalinen ahdistelu ovat merkittävässä roolissa naisiin kohdistuvan väkivallan jatkumolla. Feministisen teorian mukaan parisuhdeväkivalta on luonteeltaan myös aina asymmetristä: naisten ja miesten tekemä väkivalta ovat ilmiöinä erilaisia ja niitä selitettäessä ja ymmärrettäessä on tärkeää huomioida niiden sukupuolistuneet kontekstit. (Hearn 1998, 31-33; Hultmann 2015, 13-14; Ronkainen 2017, 33.)

Rakenteellisilla selitysmalleilla tulisi olla merkitystä, kun perhe- ja parisuhdeväkivaltaan pyritään vaikuttamaan yhteiskunnallisella tasolla. Parannuksiin pyrittäessä analyysin täytyy ylittää yksilöiden ja perheiden näkökulma kattamaan kaikki ne rakenteelliset tekijät, jotka vaikuttavat perheiden hyvinvointiin ja vanhempien mahdollisuuksiin turvata hyvä lapsuus jälkikasvulle. Systemisen näkökulman mukaan lapsen ja perheen tilannetta tulee tarkastella yksilötason tekijöiden lisäksi laajemmassa kontekstissa, lapsen eri yhteisöjen ja koko yhteiskunnan näkökulmasta. Eritasoisten systeemien vuorovaikutuksen ymmärtäminen on avainasemassa, kun perheväkivaltaa ja lapsiin kohdistuvaa laiminlyöntiä halutaan vähentää. Lapsen mikrosysteemeihin – perheeseen, päivähoitoon/kouluun ja vapaa-ajan viettoon - vaikuttavat eksosysteemit, kuten poliittiset päätökset päiväkotien ja koulujen ryhmäkoosta sekä vanhempien työolosuhteet. Vanhempien kuormittavat työolosuhteet ja epävarmuus työelämässä heijastuvat lapsen hyvinvointiin sitä kautta, kuinka vanhemmilla on voimavaroja paneutua kasvatustehtävään työpäivän jälkeen. Makrosysteemit kattavat puolestaan ne ideologiset, väestölliset ja institutionaaliset rakenteet, jotka muovaavat yleisiä käsityksiä siitä, mikä on hyväksyttävää, normaalia tai tavoiteltavaa. Systeminen lähestymistapa pakottaakin tarkastelemaan perheväkivaltaa ja lapsen kaltoinkohtelua yksilöön ja perhedynamiikkaan sidottuja tekijöitä pidemmälle. Esimerkiksi Suomessa 1990-luvun alkupuolen lamavuosilla on ollut kauaskantoisia seurauksia perheiden hyvinvoinnille. (Söderholm 2004, 64-66; Salmi, Bardy & Sauli 2004; Söderholm & Politi 2012, 83-87.) Myös yleiseen huono-osaisuuteen liitetyt mielenterveys- ja päihdeongelmat sekä epävarman elämäntilanteen aiheuttama stressi on tutkimuksissa yhdistetty kohonneeseen riskiin käyttäytyä väkivaltaisesti. Esimerkiksi reaktiiviset teoriat tarkastelevat

väkivaltaisuutta reaktiona joko yksilöllisiin ja/tai yhteiskunnallisiin stressitekijöihin. (Hearn 1998, 29-31; Hultmann 2015, 18-20.)

Yksilöön ja sukupolvienväliseen vuorovaikutusdynamiikkaan painottuvat selitysmallit auttavat ymmärtämään lähisuhdeväkivallan ylisukupolvista luonnetta. Tutkimusten mukaan lapsena kaltoinkohdelluista noin kolmannes jatkaa väkivallan kierrettä ja pahoinpitelee aikuisena omia lapsiaan. Lapsuuden kaltoinkohtelu on myös yhteydessä aikuisuuden väkivaltaisiin parisuhteisiin. Lapsuuden väkivallan vaurioittavasta luonteesta kertoo myös se, että valtaosalla rikoksentekeijöistä on taustallaan väkivaltainen ja rikkinäinen lapsuus. (Haapasalo 2005.) Tätä väkivallan ylisukupolvisen periytymisen mekanisme on selitetty muun muassa traumateorioiden, sosiaalisen oppimisen teorioiden ja kiintymyssuhdeteorioiden avulla. Väkivallan ylisukupolvista luonnetta selittävät teoriat eivät välttämättä ole toisiaan poissulkevia, vaan voivat eri painoituksin paikantaa ongelman joko yksilön mielensisäisiin prosesseihin tai ihmisten väliseen vuorovaikutukseen.

Traumateoreettinen lähestymistapa kiinnittyy psykoanalyttiseen perinteeseen ja selittää sekä väkivaltaista käyttäytymistä aiemman traumatisoitumisen aiheuttamana psyykkisenä vajeena ja puutteellisena tunteiden käsittelykykynä. Gustav Schulmanin (2004) mukaan aggressiivisuus ja kyky aggressiiviseen käyttäytymiseen ovat ihmisen myötäsyntyisiä ominaisuuksia, joiden hallitsemisen oppiminen edellyttää, että lapsella on opettelussa apunaan turvallinen aikuinen, joka itse pystyy säätelemään tunneimpulssejaan ja vaientamaan riittävässä määrin persoonansa narsistiset ja omaa etua tavoittelevat puolet. Jos lapsi elää ympäristössä, josta tällaiset turvalliset ja kannattelevat tunnesuhteet puuttuvat, jää lapsi emotionaalisesti kuormittavissa tilanteissa tunteineen vuorovaikutukselliseen tyhjiöön, jossa lapsen omat keinot eivät riitä kehon ja mielen rauhoittumiseen. Tällaisista tilanteista muodostuu lasta traumatisoivia ns. ylivuotokokemuksia, joissa voimakas tunnemyrsky ylittää lapsen muutoinkin hauraan minuuden kestokyvyn. Lapsen olemassaolon jatkuvuuden tunne murtuu ja sanaton, musertava kauhu täyttää ääriään myöten lapsen mielen. Aikuisuudessa traumaattinen, tietoisuudesta erilleen lohkottu kokemus voi aktivoitua jonkin tilanteen, eleen tai asian muistuttaessa aiemmasta traumasta. Tällöin traumakauhu aktivoituu ja kokija menettää yhteyden nykyhetkeen. Traumakauhussa yksilön harkintakyky ja impulssikontrolli pettävät, jolloin on mahdollista, että traumatisoitunut purkaa minuuden hajoamisen sietämättömän kauhunsa kanavoimalla sen väkivaltaiseksi käyttäytymiseksi sitä henkilöä kohtaan, joka toiminnallaan on muistuttanut tekijää aiemmasta traumasta. Väkivallanteosta muodostuu taas uusi trauma sekä tekijälle että kohteelle, jolloin ilman riittävää interventiota väkivalta- ja traumatisoitumiskierre voi kiihtyä. (Mt., 149-154.)

Pyrittäessä ymmärtämään perheväkivallan ylisukupolvista luonnetta on tärkeää tehdä ero ykkös- ja kakkostyyppin traumatisoitumisen välille: Ykköstyyppin traumatisoitumista aiheuttavat yllättävät

tapahtumat, kuten luonnonmullistukset ja onnettomuudet. Kakkostyyppin traumatisoituminen on seurausta pitkäaikaisesta altistumisesta tapahtumille, jotka ylittävät yksilön psyykkisen kestokyvyn. Tällaiset lähisuhteisiin sidotut traumat ovat erilaisia ja usein yksilönkehityksen kannalta vahingollisempia kuin onnettomuuksien aiheuttamat traumat, koska läheissuhteessa tapahtuva traumatisoituminen vaurioittaa kiintymyssuhdetta. Tämä taas usein vaikuttaa läpileikkaavasti koko persoonallisuuden kehitykseen. Jatkuvasti kaltoinkohdeltu lapsi ei pysty erottamaan mielessään toisiaan seuraavia traumaattisia tapahtumia, vaan elää jatkuvassa yli- tai alivireystilassa aikuisen kykenemättä auttamaan lasta tunteiden säätelyssä. Jatkuvasti kohonnut stressitila vaurioittaa lapsen kehittymässä olevia psykobiologisia aivojen toimintarakenteita, kuten havainnoinnin, tunteiden ja käyttäytymisen säätelystä vastuussa olevia alajärjestelmiä. Pahimmillaan ristiriita vanhemman vahingoittavan käyttäytymisen ja lapsen turvallisuuden ja kiintymyksen tarpeen välillä johtaa disorganisoituneeseen kiintymyssuhteeseen ja rakenteelliseen dissosiaatioon, jossa yksilö ei pysty liittämään kokemiansa traumatisoivia tapahtumia omaan persoonaansa vaan joutuu lohkokomaan ne pois tietoisuudestaan. Dissosiaatioon liittyy usein voimakkaita somaattisia ja psyykkisiä oireita, ja lapsuudessaan traumatisoitunut on myös aikuisena alttiimpi vahingoittaville kokemuksille. Lapsena väkivaltaa kokenut ajautuu herkemmin ihmissuhteisiin, jossa hänen toiveensa ja tarpeensa tulevat ohitetuiksi. (Suokas-Cunliffe 2006; Suokas-Cunliffe & van der Hart 2006.)

Näin ollen traumaviitekehys voi auttaa ymmärtämään paremmin sekä väkivallantekijöitä että niitä, jotka jäävät väkivaltaiseen suhteeseen. Traumaviitekehys valaisee hyvin myös erilaisten kiintymyssuhdemallien kehittymistä ja niiden sisäistämistä. Esimerkiksi disorganisoituneiden, vaikeasti häiriintyneiden kiintymyssuhteiden on osoitettu olevan yhteydessä dissosiativisiin häiriöihin (Sinkkonen 2010, 58-59). Turvattomasti kiintynyt lapsi oppii, ettei ympäröivään maailmaan voi luottaa, eikä siihen voi omin toimin vaikuttaa. Turvattomassa kiintymyssuhteessa kasvanut lapsi ei myöskään omaksu välineitä vaikeiden tunteiden käsittelyyn, mikä voi myöhemmällä iällä näkyä joko itseen tai toiseen suuntautuvana aggressiona. Lapsi sisäistää lähimmistä kiintymyssuhteistaan myös mallin toimia muiden ihmisten kanssa. Sisäistetyt vuorovaikutuksen mallit puolestaan ohjaavat yksilön tapaa toimia myöhemmin puolisona ja vanhempana, mikä voi muodostua ongelmalliseksi, jos lapsuuden kipeät kokemukset ovat jättäneet jälkensä ja jääneet käsittelemättä. (Suokas-Cunliffe 2006; Suokas-Cunliffe & van der Hart 2006.)

Sosiaalisen oppimisen teoria näkee ylisukupolvisen väkivallan kierteen suoraviivaisempana kuin psykoanalyysistä ammentavat tavat jäsentää väkivaltailmiötä. Sosiaalisen oppimisen teoria pohjautuu kognitiivis-behavioristiseen ajatteluperinteeseen, jonka mukaan väkivallan siirtyminen sukupolvelta toiselle on seurausta jäljittelystä ja imitaatiosta. Monet sosiaalisen oppimisen teoriat eivät kuitenkaan

tarkalleen selitä, miten väkivaltainen käyttäytyminen itseasiassa periytyy, vaan mallioppimisen mekanismi jää hämärän peittoon. Psykoanalyttisiin traumateorioihin sosiaalisen oppimisen teorian yhdistää ajatus varhaislapsuudesta merkittävänä kehitysvaiheena, mutta toisin kuin intrapsyykkisiin malleihin nojautuvat traumateoriat, selittää sosiaalisen oppimisen teoria väkivaltaista käyttäytymistä yksilön ulkoisilla tekijöillä. Sosiaalisen oppimisen teorioita voidaan kritisoida myös sukupuolisensitiivisen otteen puuttumisesta. Mallioppimisen idea ei tavoita niitä hienovaraisia materiaalisia ja diskursiivisia käytäntöjä, joiden kautta sukupuolijärjestelmää tuotetaan ja uusinnetaan. (Hearn 1998, 24-27; Nyqvist 2001, 22-23.)

Erilaisia parisuhde- ja perheväkivaltaa selittäviä teorioita on kehitelty lukematon määrä ja kaikkia niitä on mahdollista kritisoida jonkin näkökulman sivuuttamisesta. Teorioiden kirjavuus lähinnä osoittaa, kuinka kirjavasta, kompleksisesta ja vaikeasti hahmotettavasta ilmiötä läheissuhteissa tapahtuvassa väkivallassa on kyse (vrt. Paavilainen ja Pösö 2003, 34). On myös muistettava, että niin kuin väkivallan syytkään, myöskään väkivallan seuraukset eri osapuolille eivät ole suoraviivaisia ja ennustettavia. Toiset selviävät suuristakin elämän vastoinkäymisistä pienillä kolhuilla, kun taas jotkut murtuvat pienemmässäkin paineessa. Esimerkiksi lasta väkivallalta suojaavia tekijöitä käsittelen seuraavan luvun alussa, mutta sitä ennen päätän tämän luvun tarkastelemalla, kuinka perhe- ja parisuhdeväkivallan ongelmaan on pyritty puuttumaan yhteiskunnallisella ja institutionaalisella tasolla ja millaisia haasteita parisuhde- ja perheväkivallan yhteiskunnalliseen kohtaamiseen liittyy.

2.3. Perhe- ja parisuhdeväkivallan yhteiskunnallinen kohtaaminen

Yhteiskunnallisella tasolla tietoisuus parisuhde- ja perheväkivallasta ja niiden sukupuolittuneesta luonteesta on kasvanut 1990-luvulta lähtien kaikkialla läntisessä maailmassa Suomi mukaan lukien. Tietoisuuden lisääntyminen on merkinnyt perhe- ja parisuhdeväkivallan ehkäisemiseen ja lopettamiseen tähtäävien palveluiden laajentamista, aiheeseen liittyvän tutkimuksen aktivoitumista ja monia muutoksia lainsäädännöllisellä tasolla. (Esim. Hague 1999; Keskinen 2005, 13-15.) Yksi keskeinen virstanpylväs naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisessa taistelussa on ollut vuonna 2014 voimaan astunut kansainvälinen Istanbulin sopimus, joka kattaa laajasti erilaiset naisiin kohdistuvat väkivallan muodot ja määrittää ne paitsi vakavana ihmisoikeusloukkauksena ja syrjintänä, myös rikoksena. Sopimus velvoittaa valtioita ohjaamaan lisää resursseja väkivallan ehkäisemiseen ja lopettamiseen. (Nousiainen & Pentikäinen 2017, 55-56.) Useissa kunnissa on pyritty rakentamaan väkivaltatyön verkostoa, joissa on suunniteltu yhteisiä toimintakäytäntöjä, hahmotettu ongelmakohtia ja kehitetty toimintaa arvioinnin ja raportoinnin avulla. Keskeisiä toimijoita väkivaltatyön verkostoissa ovat yleensä lastensuojelu, poliisi, oikeuslaitos, terveydenhuolto (erityisesti

päivystyspisteet ja neuvolat) sekä mahdolliset väkivaltatyöhön erikoistuneet osapuolet (turvakoti, kriisipäivystys, puhelinpäivystys, rikosuhripäivystys). (Oranen 2012, 234-235.)

Näitä palveluita on kategorisoitu tutkimuksessa eri tavoin esimerkiksi suojelullisiin, selvitteleviin ja terapeutisiin palveluihin. Suojelulliset palvelut viittaavat niihin palveluihin, jotka pyrkivät varmistamaan lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin väkivaltaisissa perheissä. Suojelulliset toimenpiteet voivat olla joko välillisiä tai välittömiä: välilliset toimenpiteet tähtäävät perheiden psykososiaaliseen tukemiseen, jotta välittömiltä toimenpiteiltä, kuten lapsen sijoittamiselta tai huostaanotolta, voitaisiin välttyä. Terapeuttiset palvelut pyrkivät auttamaan väkivallan uhreja ja tekijöitä omien kokemustensa ja käyttäytymisensä ymmärtämisessä ja sitä kautta toimivat muutoksen välineinä. Selvittävät palvelut puolestaan tutkivat tapahtuneen väkivallan luonnetta ja voivat johtaa väkivallan käytön sanktiointiin. Selvittelevistä palveluista vastaavat ensisijaisesti poliisi ja oikeuslaitos. (Ellonen & Pösö 2014, 732-733.) Parisuhdeväkivallan arvioinnissa ja hoitamisessa on otettava nämä kaikki tasot - oikeudellinen, sosiaalinen, terveydellinen – huomioon, jotta interventio olisi mahdollisimman tehokas (Nyqvist 2001, 39). Valitettavasti tahoilla, jotka perheväkivaltaan pystyisivät puuttumaan, ei aina ole käytössään riittävästi resursseja tai koulutusta ongelmaan tarttumiseksi. Myös yleiset yhteiskunnan tasolla vaikuttavat asenteet ja stereotyyppiset käsitykset parisuhdeväkivallasta vaikeuttavat avun hakemista ja saamista.

Lastensuojelu on keskeinen taho, jossa parisuhde- ja perheväkivaltaa kohdataan, mutta siihen puuttumista vaikeuttavat monet seikat. Esimerkiksi brittiläinen Katherine Humphreys (2000) on osoittanut, että perheväkivallan haitallisuus lapsen kehitykselle harvoin kääntyy lastensuojelun toimiviksi työkäytännöiksi. Humphreysin tutkimuksen mukaan väkivaltaa ei otettu lastensuojelussa puheeksi tai jos otettiin, sen merkitys minimoitiin palauttamalla se muihin perheessä oleviin ongelmiin, kuten alkoholi- tai mielenterveysongelmiin. Lapsen altistumista kokijana väkivallalle ei myöskään nimetty ongelmaksi, eikä sen nähty itsessään olevan riski lapsen hyvinvoinnille. Väkivaltaisten miesten vastuuttamisen sijaan vastuu lapsista konstruoitiin äidille, eikä äidin vanhemmuuden ongelmien ja äiteihin kohdistetun väkivallan välillä nähty yhteyttä. Näin ollen perheiden, joissa äiteihin ja lapsiin kohdistui miehen puolelta väkivaltaa, ongelmaksi määrittyi ennen kaikkea äidin riittämätön vanhemmuus eikä isän väkivaltaisuus. Naisten syyllistämistä ja vastuuttamisesta huolimatta sosiaalityöntekijät eivät tarjonneet heille riittävää käytännöllistä ja emotionaalista tukea väkivaltaisesta miehestä irrottautumiseen, vaan turvasivat herkemmin lasten tilanteen sijoittamalla lapset pois äidin luota. Tutkimuksessa onkin todettu, että sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten on monesti vaikea tunnistaa lähisuhdeväkivallan syitä ja seurauksia

toisistaan, jolloin interventiot eivät tule oikein kohdennetuiksi (Virkki ym. 2011; Notko 2001, 49-53).

Suomalaisessa lastensuojelussa on samansuuntaisia ongelmia. Naiseen kohdistuvaa väkivaltaa tunnustetaan heikosti ja sen vaikutuksia vanhemmuuteen vähätellään. (Oranen 2004, 148.) Lasten kokemaa väkivaltaa ei myöskään oteta herkästi käsiteltäväksi. Syiksi puuttumattomuuden taustalla on nähty esimerkiksi työntekijöiden halu pitää yhteistyösuhdetta vanhempiin yllä, mihin ei sovi liiallinen vanhempien syyllistäminen ja vastuuttaminen tai tunkeutuminen perheen yksityisalueelle. Lisäksi kiireinen työtahti estää syvällisemmän paneutumisen perheiden asioihin. (Hurtig & Laitinen 2000; Pösö 1995, 42-43.) Korkeaa kynnystä puuttua lasten kokemaan väkivaltaan on selitetty myös moniammatillisen yhteistyön haasteilla. Eri viranomaistahoilla ei useinkaan ole selkeää kuvaa ja ymmärrystä muiden toimijoiden toimintatavoista, vastuista ja velvollisuuksista. Tällöin eri instituutioiden toimintafilosofiat ja -käytännöt ohjaavat erilaisiin tulkintoihin lapsen edusta, mikä vaikuttaa siihen, millä vakavuudella mahdolliseen lapsen pahoinpitelyyn puututaan. Esimerkiksi monilla, jotka työskentelevät arjessa lasten kanssa, on hyvin kontrollipainotteinen kuva lastensuojelusta. Epäilystä kaltoinkohtelusta ei haluta tehdä lastensuojeluilmoitusta, koska puuttumisen pelätään aiheuttavan lapselle suurempaa harmia kuin mahdollisen lievän ja yksittäisen pahoinpitelyn. (Ellonen & Pösö 2014.)

Avunhakemista saattaa vaikeuttaa epä tietoisuus tai stereotyyppiset käsitykset viranomaisten toiminnasta. Yksi keskeinen syy olla hakematta apua perheväkivaltaan on pelko lasten huostaanotosta tai mahdollisista muista lastensuojelutoimenpiteistä. Lisäksi kielteiset kokemukset viranomaisten toiminnasta nostavat kynnystä kertoa väkivallasta. Esimerkiksi monilla parisuhdeväkivallan uhreilla on kielteisiä kokemuksia siitä, että poliisi syyllistää herkästi naisia väkivallasta ja vähättelee heidän kokemuksiaan. (Kaittila 2017; Ojuri 2004.) Toisaalta osalla perheväkivallan uhreista on kokemus, että poliisi ja oikeuslaitos ovat ainoita tahoja, jotka konkreettisesti pystyvät estämään väkivallan teot (Weinehall 2004). Useat tutkimukset kertovat myös siitä, ettei palvelujärjestelmässä tunnusteta perheväkivallan sukupuolistuneisuutta. Huomattavalla osalla väkivaltaa kokeneista naisista on kielteisiä kokemuksia terveydenhuollosta ja erilaisista perhe- ja parisuhdeterapioista, joista on lähdetty hakemaan apua ahdistavaan ja voimia vievään tilanteeseen. Naisia on saatettu syyllistää kokemastaan väkivallasta, tilanteeseen ei ole puututtu sen vaatimalla vakavuudella tai osapuolten epäsymmetristä valta-asetelmaa ei ole tunnustettu. (Heiskanen & Piispa 1998, 29-30; Nyqvist 2001, 161; Ojuri 2004, 157-167; Keskinen 2005.)

Pahimmillaan institutionaalisella tasolla tapahtuva väkivallan ohittaminen johtaa tilanteeseen, jossa yhteiskunnalliset käytännöt entisestään heikentävät uhrin asemaa. Tutkimuksessa tätä on nimitetty

muuan muassa kaksoisuhriutumiseksi (Weinehall 2004) ja rakenteisiin siirtyväksi väkivallaksi (Hurtig, Nikupeteri & Laitinen 2014, 274). Hurtig, Nikupeteri ja Laitinen (2014) näkevät väkivallan kohtaamisen tai kohtaamattomuuden rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä ja siten sosiaalityön kannalta keskeisenä kysymyksenä. Väkivallan ohittamisen taustalla vaikuttavat monet vahvat yhteiskunnalliset ja inhimilliset mekanismit, joiden tunnistaminen ja kyseenalaistaminen on tärkeää väkivallan vastaisessa työssä.

Väkivallan kohtaamista vaikeuttaa esimerkiksi kokemuksellinen käsitys siitä, että ihmiset haluavat lähtökohtaisesti toisillensa hyvää ja toimivat loogisesti. Tällöin inhimillinen pahuus pyritään selittämään pois esimerkiksi väkivaltaa normalisoimalla tai kiertämällä, jolloin uhri kokemuksineen ei tule nähdäksi. Instituutioiden toimintaa myös ohjaavat tietynlaiset tulkinnat uhriudesta ja uhrin hyväksyttävästä toiminnasta. Oikeanlainen uhri on nöyrä, hiljainen ja omassa toiminnassaan rikkeetön, mikä ei aina istu saumatta parisuhdeväkivallan todellisuuteen, jossa uhri voi traumatisoitumisen vuoksi olla epäjohdonmukainen kertomuksissaan ja itsekin väkivaltainen läheisiään kohtaan. Uhrin on onnistuttava todistamaan uhriutensa, jotta viranomaiset ovat valmiita luopumaan puolueettomasta roolistaan. Uhrin todistustehtävä käy sitä raskaammaksi, mitä kauemmas väkivallantekijä paikantuu stereotyyppisestä käsityksestä syrjäytyneestä, naisvihamielisestä tai päihde- ja mielenterveysongelmaisesta väkivallan tekijästä. (Hurtig, Nikupeteri & Laitinen 2014, 262-269.)

Näyttää siis siltä, että ilman väkivaltatyössä tarvittavaa erityisasiantuntemusta stereotyyppiset tulkinnat väkivallasta ja sen osapuolista alkavat herkästi ohjata instituutioiden ja ammattilaisten toimintaa (myös Notko 2000, 49). Tällöin syntyy todellisuutta lukkiuttavia ja kategorisoivia tulkintoja, jotka voivat mahdollistaa väkivallan jatkumisen ja vaikeuttaa siihen puuttumista myöhemmässä vaiheessa. Esimerkiksi eron jälkeisen vainon tulkitseminen huoltoriidaksi voi estää väkivallan tunnistamisen ja stereotyyppiset käsitykset perheväkivallasta ja kasautuvasta huono-osaisuudesta saattavat ohjata katseen pois lapsiaan laiminlyövästä perheistä, jotka ovat sosioekonomisesti mitaten hyvissä asemissa. Ammatillisen osaamisen vajeiden lisäksi palvelujärjestelmän sirpaleisuus vaikeuttaa väkivaltaan puuttumista. Äärimmillään asiakkaiden ja järjestelmän kohtaamisista muodostuu spiraali, jossa toistuvat kohtaamiset, poiskääntymiset ja poiskääntymiset seuraavat toisiaan. (Hurtig, Nikupeteri & Laitinen 2014, 262-272.)

Edeltävistä huomioista seuraa, että vaikka yhteiskunnallinen valmius tarttua lähisuhteissa tapahtuvaan väkivaltaan on viime vuosikymmenien aikana huomattavasti parantunut, on asenteiden ja palvelujärjestelmän tasolla yhä osoitettavissa lukuisia puutteita väkivallan uhrien kohtaamisessa ja auttamisessa. Väkivaltaspesifien palveluiden laajentamisen ja kehittämisen lisäksi tarvitaan lasten

varhaiskasvatukseen ja koulunkäyntiin nivoutuvaa asennekasvatusta sekä rakenteellisiin tekijöihin, kuten lainsäädäntöön ja toimintaohjeistuksiin, vaikuttamista (Oranen 2004, 147). Väki-valtaongelmaan puuttuminen rakenteellisella tasolla edellyttää lukkiuttavien kategorisointien purkamista ja totuttujen moraalikäsitteiden uudelleenmuotoilua. Se ”merkitsee tilan ottamista totuuksille ja erilaisille tiedoille, jotka piiloutuvat arkielämän sosiaaliseen järjestykseen ja stereotyyppien varjoon”. (Hurtig, Nikupeteri & Laitinen 2014, 266.)

3 LAPSET, VANHEMMUUS JA PERHEVÄKIVALTA

Tässä luvussa keskityn tarkastelemaan parisuhde- ja perheväkivaltaa lapsen ja vanhemmuuden näkökulmista. Kuvaan ensin perheväkivallan vaikutuksia lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin, minkä jälkeen esittelen lyhyesti lasten omasta näkökulmasta tehtyä väkivaltatutkimusta. Vanhemmuutta koskevassa alaluvussa keskityn siihen, kuinka äitiyttä ja isyyttä on tutkimuksessa käsitteellistetty perheväkivallan kontekstissa ja kuinka perheväkivallan ja vanhemmuuden sukupuolistuneisuus muovaa eri tavoin isien ja äitien vastuita ja toimijuuksia erotilanteissa.

3.1. Lapset ja perheväkivalta

Lapset ovat pysyneet pitkään pimennossa, kun perheväkivallasta on keskusteltu suomalaisessa kontekstissa ja auttamisjärjestelmässä. Perheväkivaltaa on perinteisesti pidetty vanhempien välisenä asiana. Lapsi on nähty sivullisena ja näkymättömänä todistajana ja on haluttu uskoa, ettei vanhempien välinen riitely vaikuta lapsen hyvinvointiin. Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa lapsen näkökulmaa alettiin käsitellä vasta 1980-luvulla, Suomessa muutama vuosi myöhemmin. (Oranen 2004, 128-129.) Tutkimustiedon lisääntyessä ja lapsiin liittyvien asenteiden muuttuessa on kuitenkin alettu yhä enenevässä määrin tiedostaa perheväkivallan moniaalle ulottuvat negatiiviset vaikutukset ja ylisukupolvinen luonne. Perheväkivallan todistajien sijaan (*child witnesses of domestic violence*) on alettu puhua väkivallalle altistumisesta (*exposure to domestic violence*). Perheväkivalta vaikuttaa lapseen negatiivisesti riippumatta siitä, onko väkivalta pelkästään vanhempien välistä vai kohdistuuko se myös lapseen. (Mt., 133.)

On huomionarvoista, että perheväkivalta ja lapsiin kohdistuva väkivalta ovat materiaalsen ja fyysisen luonteensa lisäksi konstruktionistisia käsitteitä, joiden sisältö ja painotukset muuttuvat ajan myötä ja joiden löytäminen on edellyttänyt tietynlaista kulttuurista ja yhteiskunnallista eetosta. Esimerkiksi lapsiin kohdistuvan väkivallan käsite on viime vuosikymmenien aikana laajentunut fyysisestä satuttamisesta emotionaaliseen väkivaltaan ja laiminlyöntiin. (Pösö 1995, 35-37.) Fyysiseen väkivaltaan liittyy lähes poikkeuksetta emotionaalisen laiminlyönnin piirteitä, mikä tekee väkivallalle altistumisesta vielä haitallisempaa. Emotionaalinen laiminlyönti onkin väkivallan muodoista usein kavalin ja vaikeimmin osoitettavissa; selkeissä pahoinpitelytapauksissa viranomaisten toimintaa ohjaavat selkeät säännöt ja lait, kun taas pahoinpitelyn lievemmissä muodoissa viranomaisten toiminta on tulkinnallisempaa ja neuvottelunvaraisempaa. Laiminlyöntiä ei haluta tai osata määritellä ennen kuin sen negatiiviset seuraukset ovat päivänselviä lapsen elämässä. (Söderholm 2004, 57-58.)

Esimerkiksi lastenpsykiatri ja lastenlääkäri Danya Glaser (2011) on jakanut lapsen emotionaalisen kaltoinkohtelun viiteen kategoriaan: 1) Vanhemmat eivät ole emotionaalisesti läsnä, jolloin lasta ei nähdä tarpeineen ja tunteineen. 2) Vanhempien mielikuva lapsesta voi olla negatiivinen tai

virheellinen, jolloin lapseen saatetaan kohdistaa vihamielisyyttä ja torjuntaa. 3) Vuorovaikutus lapsen kanssa on epäjohdonmukaista tai ikätasoon sopimatonta ja odotukset lasta kohtaan ovat vaihtelevia ja keskenään ristiriitaisia. 4) Vanhemmat ovat kyvyttömiä tunnistamaan lapsen psykologista todellisuutta ja yksilöllisyyttä, eikä vanhempi osaa erottaa lapsen maailmaa omista toiveistaan ja uskomuksistaan. 5) Vanhemmat eivät kykene turvaamaan lapsen sosiaalista sopeutumista, esimerkiksi tukemaan koulunkäynnissä ja kaverisuhteissa. Toistuva emotionaalinen laiminlyönti johtaa lapsen emotionaalisen, kognitiivisen ja sosiaalisen kehityksen häiriintymiseen, millä voi olla kauaskantoisia seurauksia lapsen elämässä. Glaserin jäsenitys lapsen emotionaalista laiminlyönnistä tulee hyvin lähelle lastenpsykiatri Frank W. Putnamin (1997) luonnehdintaa dissosiatiiivisesta vanhemmuudesta, jossa lapselle ja lapsen tarpeille ei ole riittävästi tilaa traumatisoituneen vanhemman murtuneessa ja kaoottisessa mielessä. Putnamin dissosiatiiivisen vanhemmuuden käsitteeseen palaan seuraavassa luvussa.

Perheväkivallalla ei siis ole ainoastaan välittömiä vaikutuksia lapseen, vaan väkivalta kietoutuu perheen koko vuorovaikutussysteemiin ja horjuttaa monin tavoin turvallisuutta ja rajoja vanhempien ja lasten välillä. Perheväkivallan vaikutukset lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin riippuvat esimerkiksi lapsen iästä, väkivallan vakavuudesta ja altistumisen kestosta, lasta suojaavista tekijöistä sekä muista elämäntilanteeseen liittyvistä riskitekijöistä. Vaikka yksittäisten väkivaltakokemusten ja muiden riskitekijöiden vaikutuksia lapsen myöhempään elämään on vaikea tarkasti arvioida, on tutkimusten perusteella kuitenkin kiistatonta, että väkivallalle altistuminen on vakava kehityksellinen riskitekijä. (Oranen 2012, 223-225; 2001, 48; 2004, 134-135.) Pyrittäessä ymmärtämään pahoinpitelyn ja kaltoinkohtelun vaikutuksia lapseen tärkeintä onkin kohdistaa katse perheen vuorovaikutusprosesseihin, ei pelkästään yksittäisiin tapahtumiin, sosiaalisiin olosuhteisiin tai yksilöiden luonteenpiirteisiin. Tällöin pahoinpitely määrittyy ensisijaisesti ihmisen ja ympäristön väliseksi vuorovaikutukseksi, jossa on tiettyjä säännönmukaisuuksia, jotka puolestaan vaikuttavat yksilön psyykeen ja toimintaan monilla ennakoitavilla tavoilla. (McKinsey Crittenden 2003, 120.)

Pahimmillaan pitkäaikainen altistuminen väkivallalle voi johtaa traumaperäisen stressihäiriön (Post-Traumatic Stress Disorder, PTSD) kehittymiseen, mikä horjuttaa ja häiritsee monin tavoin lapsen selviytymistä elämässä. Lasten yleisimpiä traumaoireita ovat mieleen tunkeutuvat muistikuvat traumaattisista tapahtumista, painajaisunet, jatkuva ylivirittyneisyys, ärtyneisyys, aggressiivisuus, dissosiaatio ja keskittymisvaikeudet. (Poijula 2000; Schulman 2004; Suokas-Cunliffe 2006.) Pääsääntöisesti voidaan todeta, että lapsen tai nuoren oireilu ilmenee omaan ikään liittyvien kehitystehtävien alueella: vauvaikäisillä oireilu näkyy unen ongelmina ja vuorovaikutussuhteissa, kun leikki-ikäisellä puolestaan voi olla vaikeuksia säädellä käyttäytymistään ja aggressioitaan.

Kouluikäisillä voi esiintyä erilaisia käytöshäiriöitä ja ahdistuneisuutta, kun taas nuoruusikäisillä riski masennukseen ja itsemurha-alttiuteen kasvaa. Vaikutukset ovat osin myös sukupuolittuneita. (Oranen 2012, 224-226.)

Lastenpsykiatri Jari Sinkkosen (2004, 82) mukaan jotkut lapset ovat luonnostaan pärjäävämpiä ja pystyvät hyödyntämään tehokkaasti kaikki kasvuympäristön myönteiset tekijät. Esimerkiksi hyvä ja luottamuksellinen suhde johonkin läheiseen aikuiseen on usein selviytymistä selittävä tekijä. Myös älykkyys, taiteellinen lahjakkuus tai jopa edullinen ulkonäkö voivat suojata lasta vaurioilta. O'Keefen (1994) tutkimuksen mukaan erityisesti positiivinen äiti-lapsi-suhde on keskeinen lapsen selviytymistä edistävä tekijä, samoin lapsen tasainen temperamentti, hyvä itsetunto, hyvä koulumenestys ja lapsen sosiaalisuus. Emotionaalisten ongelmien kannalta lapsen psyykkinen herkkyys on sen sijaan merkittävä riskitekijä; mitä herkempi lapsi on, sitä tuhoisimmat vaikutukset väkivallalla on lapsen elämään. Samoin lapsen ikä määrittää merkittäväällä tavalla perheväkivallan vaikutuksia: mitä pienempi lapsi on, sitä vähemmän hänellä on kykyä ymmärtää väkivaltaa ja selvitä väkivaltaisista tilanteista. (Mt., 403-415.) Esimerkiksi pieni lapsi ei ymmärrä erillisyyttään äidistä, jolloin lapsi kokee äitiin kohdistetun väkivallan itseensä kohdistuvana hengenvaarana. Tämä on lapsen näkökulmasta hyvin traumatisoivaa.

Muutaman viime vuosikymmenen aikana uuden lapsuustutkimuksen myötä myös lasten omia kokemuksia perheväkivallasta on alettu tutkia. Uusi lapsuustutkimus on osa yhteiskunnallista lapsikäännettä, jolla viitataan laajaan, koko yhteiskunnan alueella modernisaation myötä tapahtuneeseen murrokseen, joka on nostanut lapsen objektista subjektiksi, toimijaksi ja merkityksiä luovaksi yksilöksi. Lapset, lapsuus ja lapsen kokemus ovat saaneet viime vuosikymmeninä uudenlaista sijaa niin lapsien omissa toimintaympäristöissä, tutkimuksessa, ammatillisissa käytännöissä kuin juridiikassakin. Muutokseen liittyy vahvasti sosiaalityössäkin vallalla oleva lapsilähtöisyyden ihanne. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006; Gottberg 2012.)

Ennen yhteiskunnallista lapsikäännettä lapsia koskeva väkivaltatutkimus painottui yksinomaan ongelmakeskeisesti niihin seurauksiin ja kehityksellisiin riskitekijöihin, joita perheväkivallasta lapselle aiheutuu. Perheväkivaltaa kokeneita lapsia arvioitiin erilaisin oirekuvastoin, jolloin tärkeäksi tuli arvioida lapsuuden normaalia kehitystä ja toisaalta väkivallan aiheuttamaa poikkeavuutta. Tutkimuksessa ääneen pääsivät työssään perheväkivaltaa kohtaavat ammattilaiset, jolloin lapsen kokemus tuli tulkittua lähinnä aikuisten puheen kautta välittyneenä. Uusi lapsuudentutkimus onkin syntynyt osin kritiikkinä tällaiselle tavalle ymmärtää ja tutkia lapsuutta: lapsen oman kokemuksen ohittaminen asettaa lapsen helposti uhrin asemaan, jolloin lapsen omalle toimijuudelle ja merkityksenannoille ei jätetä tilaa. Myös selviytymistä tukevat tekijät sekä lasten yksilöllisyys ja

yksilölliset perhetilanteet tulevat tällöin ohitetuiksi. Erilaisiin oirekuvastoihin keskittyvää väkivaltatutkimusta voidaan lisäksi kritisoida yhteiskunnallisten ja kulttuuristen tekijöiden ohittamisesta. (Forsberg 2005, 49-53.) Toisaalta myös uusi lapsuustutkimus on pitkälti keskittynyt tutkimaan ns. normaalilapsuutta, jolloin sosiaalityössä usein kohdattava keskimääräisestä poikkeava lapsuus ja lapsen suru jäävät pimentoon. Tällaisten lapsuuksien ja lapsien tutkiminen voikin tarjota sosiaalityön tutkimukselle kontribuutiomahdollisuuden uuteen lapsuustutkimukseen. (Eskonen 2005, 36-37.)

Ensimmäinen lasten omiin perheväkivaltakokemuksiin perustuva tutkimus Suomessa on Riitta Leskisen (1982) psykologian laudaturtyö. Tutkimus osoitti, että lapset osaavat puhua ja ovat hyvin tietoisia kokemastaan väkivallasta. Haastatellut lapset kokivat väkivallan haittavan arkeaan monin tavoin sekä aiheuttavan pelkoa ja ahdistusta. Tutkimus oli monella tapaa urauurtava ja käänsi uuden välilehden suomalaisen perheväkivallan tutkimuksessa, vaikka lasten näkökulma jäikin taas pimentoon tutkimuksen jälkeen yli vuosikymmeneksi niin tutkimuksessa kuin väkivaltatyön käytännöissäkin. Tällä vuosituhannella lasten ja nuorten kokemuksia perheväkivallasta on Suomessa tutkittu jonkin verran (esim. Laitinen & Nikupeteri & Hurtig 2018; Huovinen 2017; Eskola 2005; Forsberg 2002; Lepistö 2010).

Tutkimuksen niukkuutta voi ymmärtää ainakin siitä näkökulmasta, että aihe on äärimmäisen sensitiivinen ja syvällistä eettistä pohdintaa erityisesti lasten kohdalla. Lapset ovat perheissä haavoittuvimmassa asemassa herkän kehitysvaiheensa ja riippuvuutensa vuoksi, ja perheväkivallasta puhuminen lasten kanssa vaatii asiantuntemusta ja sensitiivisyyttä väkivallan traumatisoivien vaikutusten vuoksi. Toisaalta Lapsen aika -projektin myötä herättiin siihen, että lapset puhuvat yllättävän avoimesti ja mielellään väkivaltakokemuksistaan, kunhan heille antaa vain siihen mahdollisuuden. Lapset ovat kompetentteja toimijoita aikuisten rinnalla, mutta samaan aikaan erityisen suojelun tarpeessa haavoittuvuutensa ja riippuvuutensa vuoksi. Nämä erilaiset tavat hahmottaa lapsen asemaa ja toimijuutta eivät siis ole toisiaan poissulkevia ja niiden tunnistaminen on tärkeää palvelujärjestelmässä. (Forsberg 2000, 37; Laitinen & Nikupeteri & Hurtig 2018, 26-27; Forsberg & Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 8.)

Lapsen aika -projektin arvioinnissa mukana ollut lapsuuden ja perheen tutkija Hannele Forsberg (2005) on tutkinut lasten emotionaalista puhetta suhteessa väkivaltaiseen isään analysoimalla lasten haastatteluita ja työntekijöiden kirjoituksia lasten selviytymisestä. Turvakotiin saavuttaessa väkivalta on jatkunut usein vuosia ja lapsi usein pitää sitä osana normaalia perhe-elämää. Kun ulkopuolinen taho puuttuu tilanteeseen, joutuu lapsi jäsentämään uudelleen käsitystään perheestään ja vanhemmistaan. Tätä ensimmäistä vaihetta leimaa kokemus ansassa tai loukussa olemisesta.

Toivottomuuden, yksinäisyyden, avuttomuuden ja tyhjyyden tunteet ovat hallitsevia. Toista vaihetta Forsberg luonnehtii ambivalentin havahtumisen vaiheena, johon liittyy paljon häpeän, syyllisyyden ja vihan tunteita, koska tilanteen vakavuuteen herääminen syventää kiintymyssuhteen konfliktia väkivaltaisen isän ja lapsen välillä. Toisaalta tämä konflikti pakottaa lapsen uudelleen työstämään suhdettaan väkivaltaiseen vanhempansa, mikä johtaa muutoksen ja uudelleen suuntautumisen vaiheisiin. Näihin vaiheisiin voi liittyä paljon pelkoa ja surua, mutta myös toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Toivon viriämisen myötä myös positiiviset tunteet alkavat saada jälleen tilaa lapsen mielessä. (Mt., 55-60.)

Taideterapeutti Eija Keränen (2001) on tehnyt samankaltaisia havaintoja lasten tunnetyöstä suhteessa väkivaltaiseen isään työskennellessään perheväkivaltaa kokeneiden lasten kanssa Lapsen aika - projektissa. Lapset käsittelivät piirroksissaan monella tapaa ambivalenttia isäsuhdettaan: monet lapset saattoivat perhekuvaan piirtäessään jättää isän kokonaan piirtämättä tai piirsivät isän eristyksiin esimerkiksi rajaten viivalla isän muusta perheestä tai piirtäen isän vankilaan. Väkivallantekijä näyttäytyi monissa piirroksissa isona ja hallitsevana ja muut perheenjäsenet pieninä ja avuttomina. Joskus harvoin lapsi saattoi jättää itsensä pois perhekuvaan, mikä kertoo lapsen yksinäisyyden ja ulkopuolisuuden tunteista. Vanhempien riidellessä keskenään voi lapsi omine tarpeineen ja tunteineen muuttua näkymättömäksi. Ylipäänsä lapset pystyivät kuvallisen ilmaisun tarjoaman symbolisuuden ja ulkoistamisen avulla käsittelemään itselleen kipeitä asioita ja jäsentämään ristiriitaisia ja vaihtuvia tunteita aina toivosta pelkoon ja vihaan. (Em., 130-147.)

Myös Katarina Weinehallin (2005, 140-142) tutkimustulosten perusteella lapset kasvavat pitämään väkivaltaa normaalina osana perhe-elämää ja pyrkivät selviytymään vahingollisissa olosuhteissa ikäsidonnoin keinoin. Vanhemmalla lapsella on mahdollisuus paeta kotona tapahtuvaa väkivaltaa lähtemällä pois, mutta pienemmät joutuvat käyttämään selviytymiskeinoinaan muun muassa sopeutumista, tunteiden tukahduttamista ja todellisuuden pakenemista kuvitelmiin ja mielikuvitusleikkeihin. Pahimpana kaikesta Weinehallin haastattelemat nuoret kokivat toistuvan väkivallan aiheuttaman turvattomuuden, pelon ja epävarmuuden. Useimmat kokivat perheväkivallan vaikuttaneen elämäänsä ja persoonaansa niin vahvasti, että uskoivat voivansa vapautua väkivallan tuomasta pelosta ja epävarmuudesta vasta isän kuoltua. (Em., 151-152.)

Hälyttävää Weinehallin tutkimustuloksissa oli, ettei yhdelläkään haastatelluista ollut muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta myönteisiä kokemuksia sosiaalipalveluista tai psykiatrisen puolen palveluista. Ainoastaan poliisiin koettiin kykenevän suojelemaan perhettä väkivaltaiselta isältä akuuteissa väkivaltatilanteissa. Avunhakemisesta huolimatta nuoret eivät saaneet tilanteeseensa apua: heidän kokemuksensa mitätöitiin ja ohitettiin esimerkiksi kehotuksella kääntyä sukulaisten puoleen

ja kuittaamalla kertomukset mielikuvituksen tuotteeksi. Monet kertoivat isän manipuloivan ja hallitsevan sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstöä niin, että äidin ja lasten kokemukset sivuutettiin. Viranomaisten toiminta lisäsi entisestään nuorten ahdinkoa voimistamalla yksinäisyyden, toivottomuuden ja haavoittuvuuden kokemuksia. Weinehall puhuikin tästä eräänlaisena kaksoisuhriutumisenä. (Mt., 146-151.)

Tällainen lapsen ja nuoren kohtaaman pahan ohittaminen voi osin liittyä Hurtigin ja Laitisen (2000) mukaan sosiaali- ja terveydenhuollossa suosiossa olevaan palveluhenkiseen voimavara- ja ratkaisukeskeiseen työorientaatioon, mikä äärimmillään johtaa lapsen kokemuksen ohittamiseen, kun yhteistyön edellytyksiä vanhempien kanssa ei haluta vaarantaa. Työskentely on pikemminkin ”hyvän esiin houkuttelua” kuin moraaliseen pahaan puuttumista. Tällöin on riski, että ensisijainen suojeltava, lapsi, jää vailla suojelua ja paha tulee kierretyksi. (Mt., 255-258.)

Lapsen näkökulmasta perheväkivallasta selviytyminen on pitkä prosessi, eikä pääty aina edes vanhempien eroon. Eron jälkeinen vaino on ilmiö, joka vaikuttaa lapsen hyvinvointiin vielä eronkin jälkeen. Ilmiö on viime vuosina tunnistettu tutkimuksessa ja siihen on paneuduttu myös auttamistyön käytännöissä. Esimerkiksi Merja Laitinen, Anna Nikupeteri & Johanna Hurtig (2018) ovat tutkineet lasten haastatteluja tarkastelemalla, mitä lapset tietävät vainosta, millaista heidän tietämyksensä on ja millaiseksi heidän toimijuutensa muotoutuu tämän tiedon perusteella. Tutkimuksen perusteella lapset pyrkivät monin tavoin ja omaa toimijuuttaan muokkaamalla selviytymään eron jälkeisestä vainosta. Lapsi voi esimerkiksi joustaa ja sopeutua tilanteeseen, haastaa ja ottaa kantaa tai selvittää pitämällä huolta esimerkiksi sisaruksistaan. Keinot voivat määrittyä tilanteisesti ja olla osin päällekkäisiä. Lapset voivat siis tuottaa tarkkaa ja moninaista tietoa arkaluonteisista asioista, jos heille vain antaa siihen mahdollisuuden. (Mt., 46-50.)

Tutkimusten perusteella näyttää siis siltä, että lapset ovat varsin tietoisia ympärillään tapahtuvista asioista, vaikka aikuiset eivät aina sitä näekään tai ole valmiita syystä tai toisesta kohtaamaan lapsen kokemusta. Lapset pyrkivät myös oman toimijuutensa pohjalta sopeutumaan tilanteeseen, vaikka lasten toimijuutta ei aina tutkimuksessa ja auttamistyön käytännöissä ole nähtykään. Laitinen, Nikupeteri ja Hurtig (2018, 50) kysyvätkin, häiritseekö lasten tietävän toimijuuden kohtaamisessa se, että joudumme samalla kohtaamaan oman rajallisen toimijuutemme niin läheisinä kuin ammattilaisinakin. Perheväkivaltaa voikin luonnehtia Tarja Pösön (2001, 7-9) mukaan niin sanotuksi ”ilkeäksi ongelmaksi”³, joka on vaikeasti määriteltävissä ja pakenee selkeästi määriteltyjä

³ Alun perin Markku Sotarauta (1996) on puhunut ilkeistä ongelmista tarkastellessaan modernin tuottamia uudenlaisia ongelmia, jotka ylittävät eri hallinnon sektorien rajat.

ratkaisuyrityksiä. Ei ole olemassa kriteeristöä, joka määritteli kattavasti ongelman ja siihen sopiva ratkaisun. Ratkaisujen toimijuus on suhteellista ja tulee haastetuksi ajan ja muuttuvien olosuhteiden myötä. Sekä tutkijat että väkivaltatyöntekijät ovat edelleen hämmennyksissään siitä, miten väkivaltailmiötä tulisi lähestyä: kenen kokemuksia tulisi korostaa ja kuinka paljon perheen sisäisiä suhteita tulisi painottaa verrattuna esimerkiksi sosiaalisiin ja taloudellisiin tekijöihin.

3.2. Vanhemmuus ja perheväkivalta

Perheväkivallan vaikutusten tarkastelu suhteessa vanhemmuuteen on välttämätöntä, kun halutaan syventää ymmärrystä lasten kokemasta perheväkivallasta, koska lapsen selviytyminen perheväkivallasta on aina sidoksissa vanhemmuuteen (Oranen 2004, 135). Toisaalta vanhemmuuden ja perheväkivallan välisiä yhteyksiä on mahdotonta kuvata tyhjentävästi, koska vanhemmuus harvemmin on arvioitavissa tyhjentävän mustavalkoisesti joko hyväksi tai huonoksi. Vanhemmuus rakentuu aina yksilöllisissä perhesuhteissa ja se voi olla vahvaa tai haurasta ajankohdasta tai tilanteesta riippuen. Vanhemmuuden ja lapsen ja vanhemman välisen suhteen tarkastelu kriittisessä valossa voi herättää myös vastustusta: koti edustaa kulttuurissamme turvallista ja rakkaudentäyteistä paikkaa ja vanhempien rakkauden ajatellaan itsestään selvästi kanavoituvan arkiseksi huolenpidoksi lapsista. Vanhemmuus ei kuitenkaan automaattisesti suojaa pahalta, eikä synnytä sitoutumista hyvään. (Hurtig & Laitinen 2000, 249-252.)

Perheissä, joissa turvaututaan väkivaltaan, vanhemmuus on monesti jollakin tavalla vaurioitunut (Hannonen 2001, 70). Perheväkivallan sukupuolittuneesta luonteesta johtuen vanhemmuutta tulee tarkastella monesta eri suunnasta: äitiys ja isyys määrittyvät hyvin eri tavoin perheväkivallan kontekstissa ja vanhemmuuteen ladataan ylipäänsä hyvin erilaisia odotuksia sukupuolesta riippuen (Oranen 2004, Hannonen 2001, Laaksamo 2001). Tutkimuksessa onkin yleensä keskitytty tarkastelemaan eri näkökulmista joko pahoinpideltyjen naisten äitiyttä tai perhettään pahoinpitelevien miesten isyyttä. Enimmäkseen tutkimuksessa on keskitytty kuitenkin äitien näkökulmaan, koska isiä on ollut vaikeampi tavoittaa tutkimuksen ja auttamistyön keinoin. Yhtenä syynä isyyden vähäiselle tutkimukselle perheväkivallan kontekstissa voidaan pitää myös sitä, että äitiys on perinteisesti nähty naiselle keskeisenä elämänpiirinä, kun taas mies on rakentanut identiteettiään muilla areenoilla, kuten työssä ja vapaa-ajalla (Vuori 2001; Kolehmainen & Aalto 2004).

Teija Hautanen (2002) on puolestaan jäljittänyt isyyden ja perheväkivallan välisten kytkösten vähäiselle tutkimukselle syiksi seuraavia tekijöitä: Ensinnäkin on pelätty, että puhumalla väkivaltaiten miesten isyydestä syyllistetään heitä liikaa. Toiseksi puhuttaessa perheen sisällä tapahtuvasta väkivallasta se käsitteellistetään usein parisuhdeväkivallaksi, jolloin lasten ja

vanhemmuuden näkökulmat rajautuvat tarkastelun ulkopuolelle. Kolmantena syynä kiinnostuksen vähäisyydelle Hautanen näkee jo edellä mainitun sukupuolittuneen vanhemmuuden: vanhemmuus on pitkään mielletty ensisijaisesti äidin tehtäväksi ja isän rooliksi on jäänyt korkeintaan avustavana vanhempana toimiminen. Neljänneksi uuden isyyden retoriikka ja sen tuoma lupaus uudenlaisesta jaetusta vanhemmuudesta on suunnannut katseen isyyden mahdollisuuksiin ja ideaaleihin. Tällaisessa ilmapiirissä isien väkivaltaisuudesta puhumiselle jää niukalti tilaa. (Mt., 247.)

Toisaalta voidaan ajatella, että isyyden uudellinen korostaminen nimenomaan mahdollistaa väkivaltaisesti käyttäytyvien isien vastuuttamisen toiminnastaan. 2000-luvun mittaan perheväkivallasta ja vanhemmuudesta tehty tutkimus onkin monipuolistunut isyyden merkitysten muuttuessa ja korostuessa, vaikka väkivaltaisten miesten isyyden tutkimus on yhä hyvin vähäistä. Myös myyttiä hoivaavasta ja pullantuoksuisesta äidistä on purettu yhteiskunnallisessa keskustelussa ja tutkimuksessa, mikä on mahdollistanut naiseuden ja äitiyden varjopuolien tutkimisen (esim. Virokannas & Väyrynen 2013). Sukupuoliin liitetyistä stereotyyppioista irti pyristelevä tutkimus on sikäli tervetullutta, että tilastotietojen valossa äiti ja isä ovat keskimäärin yhtä usein tekijöitä lapsen kohdistuvassa väkivallassa (Ellonen ym. 2008). Turvakotityön ja sukupuolittuneen väkivaltatutkimuksen konteksteissa väkivalta kuitenkin merkityksellistyy ja määrittyy useimmiten miehen naiseen kohdistamaksi väkivallaksi⁴, jonka haittavaikutukset ulottuvat myös lapsiin joko suoraan tai välillisesti, minkä vuoksi keskityn tarkastelemaan vanhemmuuden kysymyksiä lähinnä tästä näkökulmasta.

Sukupuolittuneen perheväkivaltakontekstin ulkopuolella äitien lapsiinsa kohdistamaa väkivaltaa on selitetty useimmiten affektiivisena ja ei-intentionaalisenä väkivaltana, joka saa käyttövoimansa arjen kuormituksen aiheuttamasta väsymyksestä, kotiäitiyden aiheuttamista yksinäisyyden tunteista ja keinottomuudesta käsitellä raskaita ja hermoa kiristäviä ristiriitatilanteita, joihin lasten kanssa väistämättä aika ajoin ajautuu (esim. Ellonen, Pösö & Peltonen 2015; Lattu 2016, 84-86). Keskittymiseni väkivaltaisten miesten isyyteen ja lyötyjen naisten äitiyteen ei siis tarkoita, että kiistäisin naisten ja äitien väkivaltaisuuden, mutta tutkimustehtäväni ja aineistoni kannalta tässä tutkimuksessa on tarkoituksenmukaisinta rajautua vanhemmuutta tarkastellessani sukupuolittuneen perheväkivallan kontekstiin, jossa mies toimii väkivallan tekijänä keskimäärin naista useammin.

⁴ Ensi- ja turvakotiliiton toiminnassa on myös paneuduttu erikseen naisten väkivaltaisuuteen esimerkiksi Vaiettu naiseus -projektissa, jonka tavoitteena oli nimetä ja tunnistaa naisten väkivaltaisuutta ja löytää keinoja naisten auttamiseen (Törrönen 2009). Mainitsemisen arvoista on myös se, että Suomessa toimii Tampereella ja Helsingissä Maria Akatemia, jolla on väkivaltaisten naisten ja tyttöjen auttamiseen erikoistunutta toimintaa.

Toisaalta äitien lapsiin kohdistama väkivalta ei käytännössä eikä teoriassa ole irrallinen ilmiö miesten naiseen kohdistuvasta väkivallasta, sillä väkivallan aiheuttama stressi ja masennus voivat heikentää äidin ja lasten välistä vuorovaikutusta ja vaikuttaa äidin jaksamiseen (Radford & Hester 2006, 27-28). Tilastollisissa tutkimuksissa on esimerkiksi todettu, että äitiin kohdistunut parisuhdeväkivalta lisää äidin riskiä pahoinpidellä lapsia. Lisäksi ne äidit, jotka käyttävät parisuhteessaan väkivaltaa, käyttävät sitä todennäköisemmin myös suhteessa lapsiinsa. (Ross 1996; Oranen 2004, 133.) Pahoinpideltyjen naisten väkivaltaisuus äiteinä voi liittyä väkivallan seurauksena syntyvään normaaliuden rajojen hämärtymiseen. Väkivallan sumentamassa todellisuudessa nainen ei enää tiedä, mikä on normaalia ja mikä ei. Naisen väkivaltaisuus voi ilmetä kovina kasvatukseenkeinoina, kuten läpsimisenä ja tukistamisena. Väkivaltaisessa ilmapiirissä eläminen on myös stressaavaa, jolloin naisen sietokyky lapsen normaalia aggressiota kohtaan saattaa olla alentunut. Lapsi saatetaan aggressiossaan samaistaa väkivaltaiseen isäänsä, jolloin kuva lapsesta muuttuu negatiiviseksi ja lapsi tulee torjutuksi. Joskus äiti saattaa joutua turvautumaan koviinkin kurinpitokeinoihin, jotta lapset eivät riehumisellaan provosoisi isän väkivaltaisuutta. Erityisesti erotilanteissa lapsen aggressioiden hallinta voi olla puutteellista: lapset usein reagoivat väkivaltaisen isän jättämään valtatyhjiöön ilmaisemalla aiempaa vahvemmin tunteitaan. Kiukun kanavoiminen äitiin voi olla haasteellista vanhemmuudelle muutenkin raskaassa elämäntilanteessa. (Laaksamo 2001, 108-112; Oranen 2004, 133-134; Väänänen 2011, 120-121.)

Arvioitaessa väkivallan vaikutuksia vanhemmuuteen erityisen tärkeää on huomioida väkivallan kesto ja vakavuus. Mitä vakavampaa, tiheämmin tapahtuvaa ja pitkäkestoisempaa väkivalta on, sitä vakavammat ovat yleensä seuraukset. Turvakotiin saapuvien äitien ja lasten kodeissa väkivalta on keskimäärin jatkunut jo vuosia, mikä näkyy oireiden vakavuudessa. Monesti turvakotiin lapsiensa kanssa hakeutuvat äidit ovat hyvin syyllisyydentuntoisia, apaattisia tai itkuisia ja peloissaan, eivätkä pysty välttämättä tarkastelemaan asioita lapsen näkökulmasta vaan ovat enemmänkin huolissaan kotiin jääneestä puolisoista. Moni on kärsinyt pitkään masennuksesta, ahdistuksesta tai paniikkihäiriöstä ja saanut siihen lääkitystä. (Hannonen 2001, 70.) Toisaalta pahimman kriisivaiheen jälkeen, naisen voinnin tasaannuttua, pahastikin traumatisoituneet äidit pystyvät useimmiten asettumaan lapsensa asemaan ja pohtimaan tilannetta lapsen kannalta (Laaksamo 2001, 102-103; Hannonen 2001, 77).

Pahimmillaan keskittyminen naisten näkökulmaan on johtanut äitien syyllistämiseen ja isien vastuun ohittamiseen (Forsberg 2000, 54-55; Oranen 2004, 136-137). Väkivaltatyössä 1990-luvulla yleistynyt traumaviitekehys on onneksi väkivaltatyössä auttanut ymmärtämään ja tukemaan äitejä vanhemmuudessaan syyllistämisen sijaan. Osa väkivallan uhreista ja turvakotien asukkaista on

syvästi traumatisoituneita, jolloin vanhemmuuteen voi liittyä dissosiativisia piirteitä. Dissosiaatio on assosiaation vastakohta: yhteyksien syntymisen sijaan tunteiden, muistikuvien ja ajatusten väliset yhteydet katoavat. Myös turvakotiin tulleiden perheiden väkivaltaa käyttäneillä isillä saattaa olla traumaattinen menneisyys, joka vaikuttaa kykyyn olla vanhempi. (Laaksamo 2001, 117-120.)

Lastenpsykiatri Frank W. Putnam (1997, 309-311) on kuvaillut ja määritellyt dissosiativista vanhemmuutta neljän teeman kautta:

- 1) Vanhemman poissaolo ja epäjohdonmukaisuus. Vanhempi saattaa olla saavuttamaton ja henkisesti ja emotionaalisesti poissaoleva. Vanhempi ei aina muista, mitä on lapselle luvannut tai mitä tehnyt lapsen kanssa. Lapselle esitetyt toiveet ja vaatimukset saattavat olla jatkuvasti ristiriidassa keskenään, ja toisinaan jopa perustarpeisiin vastaaminen on puutteellista. Lasta on vaikea hahmottaa omana persoonanaan omine tarpeineen ja tuntemuksineen.
- 2) Kielteisten tunteiden – kuten viha, kateus, depressio, pelko, paha mieli, inho – kanavoiminen lapsiin. Oma lapsenomaisuus saattaa estää turvallisen vanhempana toimimisen tarvitsevalle ja riippuvaiselle lapselle. Moni dissosiativinen vanhempi väheksyy omaa rooliaan lapsen elämässä, ja saattaa ajatella jonkin muun aikuisen olevan lapselle tärkeämpi.
- 3) Vanhemman eri persoonallisuuden tilojen ja lasten välinen vuorovaikutus. Dissosiativisen vanhemman lapsi herkistyy lukemaan pienistäkin merkeistä vanhemman mielentilan vaihteluita ja sopeuttamaan omaa käytöstään sen mukaiseksi. Lapsi ei opi hahmottamaan kytköksiä oman toimintansa ja ympäristön reaktioiden välillä, koska vanhemman toiminta ja tunnetilat määräytyvät traumasta, eivät lapsesta käsin.
- 4) Sukupolvelta toiselle siirtyvä dissosiaatio. Dissosiativiset vanhemmat tuottavat enemmän tai vähemmän dissosiaatiota lapsilleen, koska dissosiativisuus kasvattaa lapsen kaltoinkohtelun riskiä ja ylipäänsä dissosiativisuuteen liittyvä vanhemman epäjohdonmukainen lapsen tarpeisiin ja tunteisiin vastaaminen ei edesauta lapsen käyttäytymisen ja tunteiden integroinnissa.

Putnamin luokittelu tuntuu tutulta ja tunnistettavalta myös omien lastensuojelun työkokemusteni pohjalta. Vakavaa perheväkivaltaa kokeneissa äidin ja lasten roolit ovat monesti menneet jossain määrin sekaisin, käyttäytymisen ja tunteiden integrointi on haastavaa koko perheelle ja perheessä vallitseva tunneilmapiiri saattaa hetkessä vaihtua äärilaidasta toiseen. Ajattelenkin, että vanhemman traumatisoituminen ja siihen liittyvä dissosiaatio heikentävät kykyä nähdä lasta omine tarpeineen ja

tuntemuksineen, jolloin lapsi jää vieraaksi myös itselleen. Aikuisuudessa tämä voi johtaa moniin ongelmiin.

Edeltävästä huolimatta on syytä pitää mielessä, että iso osa väkivaltaa kohdanneista äideistä pystyy vaikeuksista huolimatta pitämään jälkikasvustaan riittävän hyvää huolta. Myös tutkimuksista on saatu tukea väitteelle, ettei vanhemman kokema väkivalta automaattisesti vaikuta hänen kykyihinsä toimia vanhempana (Holden ym. 1998). Moni äiti saattaa jopa pyrkiä kompensoimaan isän väkivaltaista käytöstä kohtelemalla lapsia erityisen hellästi ja sensitiivisesti. Usein lapset myös ovat naiselle tärkein syy lähteä väkivaltaisesta suhteesta. Esimerkiksi Auli Ojuri (2004, 113-117) on tutkinut parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten selviytymisprosessia haastatteleamalla heitä. Ojurin mukaan lapsi toimii vanhemman näkökulmasta usein muutostarpeen herättäjänä ja lapsen pahaan oloon havahtuminen voi motivoida naista hakemaan apua. Myös turvakotityöskentelyssä on tehty samansuuntaisia havaintoja (Laaksamo 2001, 111). Äitiys voi toimia voimavarana erotilanteessa ja auttaa suuntamaan katseen tulevaan (Keskinen 1996, 49-50). Toisaalta lapset saattavat olla syy jäädä tuhoisaan parisuhteeseen, etenkin jos pahasti traumatisoitunut äiti ei ymmärrä altistavansa lapsia vaaralle jäädessään väkivaltaiseen suhteeseen (Oranen 2004, 136; Laaksamo 2001, 117).

Mitä tutkimuksessa on sitten sanottu väkivaltaisten miesten isyydestä? Tutkimusten perusteella vaikuttaa siltä, että väkivaltaiset miehet ovat usein väkivaltaisia myös lapsiaan kohtaan. Mitä vakavampaa ja useammin tapahtuvaa naiseen kohdistettu väkivalta on, sitä todennäköisemmin mies myös kurittaa lapsiaan. (Holden ym. 1998, 293.) Väkivaltaisesti kumppaniaan käyttäytyvien miesten on myös havaittu käyttäytyvän aggressiivisesti lapsiaan kohtaan ja käyttävän keskimääräistä kovempia kasvatuskeinoja. Väkivaltaiset miehet ovat monesti myös kiinnostuneita lapsistaan enemmän isän oikeuksien näkökulmasta kuin lapsista heidän omista tarpeistaan ja lähtökohdistaan käsin. Joidenkin tutkimusten mukaan väkivaltaiset miehet myös osoittavat vähemmän kiintymystä lapsiaan kohtaan, käyttävät vähemmän aikaa kasvatukseen ja ovat ärtyisämpiä ja kontrolloivampia suhteessa lapsiin kuin ei-väkivaltaiset miehet. (Peled 2000, 28-29; Hautanen 2002, 241-243.)

Väkivaltaisten miesten omia käsityksiä isyydestään on tutkittu melko niukasti. Väkivaltaisten miesten omiin isyykokemuksiin perustuvat tutkimukset antavat moniulotteisemman kuvan väkivaltaisten miesten isyydestä, kun pelkkien puutteiden sijaan on keskitytty tarkastelemaan isyyttä osana yksilön sisäistä maailmaa ja laajempia sosiaalisia rakenteita. Esimerkiksi Guy Perelin ja Einat Peletin (2008) tutkimuksen mukaan väkivaltaisesti puolisoaan kohtaan käyttäytyvät miehet pitivät isyyttä hyvin keskeisenä ja tärkeänä elämänalueena ja itseään hyvinä isinä väkivallasta huolimatta. He kokivat toteuttavansa hyvää isyyttä esimerkiksi huolehtimalla perheen ja lasten materiaalisista tarpeista. Toisaalta isät kaipasivat lämpimämpiä ja läheisempiä suhteita lapsiinsa ja kokivat ristiriitaa ja

riittämättömyyttä monenlaisten isyydelle asetettujen vaatimusten välillä. He kokivat, että isien tehtäväksi jäi pelkkä leivän pöytään tuominen ja rajojen asettaminen samaan aikaan kun äideillä oli parempi mahdollisuus vahvan hoivaroolinsa kautta muodostaa läheinen suhde lapseen. Perelin ja Peletin (2008, 477-479) mukaan väkivaltakeskustelussa ja -tutkimuksessa onkin tärkeää olla lukkiutumatta tiettyihin positioihin, vaan myös väkivallan tekijät on mahdollista nähdä samaan aikaan sekä haavoittuvina että toisia haavoittavina.

Pyrkimys kasvaa hyväksi isäksi voi parhaimmillaan auttaa ottamaan etäisyyttä väkivaltaiseen käytökseen. Toisaalta väkivaltaa käyttäneiden miesten voi olla vaikea nähdä väkivaltaisuutensa vaikutuksia lapsiin, puolisoon ja kodin ilmapiiriin, jolloin muutoksen motivaatioksi voi muodostua lasten tarpeiden näkemisen sijaan yksin jäämisen pelko ja siitä aiheutuva häpeä (Ruckenstein 2004, 127-128; Nyqvist 2001, 150-152). Peledin (2000, 29) mukaan lasten ja äidin turvallisuuden takaamisen onkin kuljettava aina miehelle annettavien uusien mahdollisuuksien edellä ja ennen yhteisen työskentelyn aloittamista miehen on osoitettava aitoa muutosmotivaatiota.

3.3. Perheväkivalta ja vanhemmuus erossa ja eron jälkeen

Monesti ero voi olla ainoa pakotie väkivaltaisesta parisuhteesta. Väkivalta ei kuitenkaan aina pääty edes eroon, kun vanhempien pitää pystyä sopimaan yhteisesti lasten asioista. Suomessa lainsäädäntö vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka lapsen asioista erossa sovitaan ja minkälaisia rooleja viranomaiset perheen uudelleenmuotoutumisessa saavat. Vaikka suurin osa vanhemmista pystyy sopimaan ilman ulkopuolista tahoja vanhemmuuden jakamisesta uudessa tilanteessa, joudutaan kärjistyneissä tilanteissa turvautumaan sosiaalitoimen ja kärjäoikeuden apuun. Kunnallisella sosiaalitoimella on keskeinen rooli neuvonta- ja asiantuntijatahona: sen toimintaan kuuluu vanhempien välisten sopimusten vahvistaminen sekä neuvottelu- ja sovitteluapuna toimiminen. Mikäli vanhemmat eivät sosiaalitoimen avulla pääse sopimukseen tapaamis- ja huoltoasioista, etenee kiista kärjäoikeuden ratkaistavaksi. Kärjäoikeuden ratkaisut puolestaan tehdään pitkälti sosiaalitoimen tekemien asiantuntijalausuntojen ja olosuhdeselvitysten pohjalta. (Hautanen 2017, 121-124; Gottberg 1997, 1-2; Aaltonen 2015, 19-32.)

Vanhempien huolto- ja tapaamisriitojen ratkaisemiseen osallistuvat sosiaalitoimi ja kärjäoikeus muodostavatkin keskeisen viranomaisareenan, jolla perheväkivaltaa kohdataan (Hautala 2018, 121). Perheväkivallan osapuolten kannalta ei ole lainkaan yhdentekevää, kuinka viranomaiset tunnistavat ongelman ja puuttuvat siihen. Keskeisin sovellettava laki erotilanteissa lapsen kannalta on 1983 annettu, vuoden 2019 lopussa uudistuva laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Lain soveltamista ohjaava keskeinen periaate on lapsen etu, mikä tulkinnanvaraisuutensa ja väljyytensä

vuoksi jättää yksittäisille viranomaisille paljon harkintavaltaa. Lapsen edun lisäksi keskeisiä lain periaatteita ovat sovinnon ensisijaisuus ja lapsen oikeus molempiin vanhempiinsa, vaikka jälkimmäinen periaate on julkisessa keskustelussa usein kääntynyt vanhemman oikeudeksi tavata lastaan suhteen laadusta riippumatta. Lain ensimmäinen pykälä korostaa lapsen oikeutta turvalliseen kasvuympäristöön, muttei suoranaisesti ohjaa sitä, kuinka perheväkivalta tulisi tapaamis- ja huoltoasioissa huomioida. (Kurki-Suonio 2000, 187-198; Hautanen 2017, 122; LHL 1-8§.)

Asia ansaitsee tulla huomioiduksi, sillä perheväkivalta kyseenalaistaa sopimisen ja tasavertaisen vanhemmuuden periaatteet (Hautala 2017, 129). Sovintoa on vaikea saavuttaa tasavertaisista neuvotteluasemista, jos taustalla on väkivaltaa. Väkivallan uhri voi väkivallan pelossa mukautua tekijän vaatimuksiin tai pelkkää väsymystään antaa periksi omista näkökannoistaan. Myös tasavertaista vanhemmuutta ja yhteishuoltoa on hankala toteuttaa, jos vanhempien välillä on väkivaltaa. Väkivallantekijä voi jatkaa uhkailua ja kontrollointia lasten kautta, ja tapaamiset voivat altistaa myös lapset väkivallalle. Huolto- ja tapaamiskiistoissa vanhempien toisistaan eroavien näkemysten arviointi on erityisen haastavaa, koska toinen osapuoli voi aina syyttää toista väkivaltaväitteiden tekemisestä. Väkivaltaväitteiden ajoittuminen huoltoriidan yhteyteen ei saisi kuitenkaan automaattisesti johtaa niiden tekaistuna pitämiseen. (Jaffe & Geffner 1998, 393-394; Noponen 2008, 59-62.)

Jotkut tutkijat ovat kritisoineet lasten huoltoon ja tapaamiseen liittyvien viranomaiskäytäntöjen hampaattomuutta perheväkivallan suhteen. Teija Hautanen (2010; 2018, 132-135) on tutkinut kärjäoikeuden tekemiä huoltoriitojen ratkaisuja, sosiaalitoimen tekemiä olosuhdeselvityksiä ja perheväkivallan käsittelyä niissä. Tutkimustulosten mukaan lasten kokemaa väkivaltaa käsiteltiin varsin epätasaisesti ja epätäsmällisin sanakääntein. Huoltajuus saatettiin määrätä myös vanhemmalle, jonka väkivaltaisesta käytöksestä oli annettu jopa tuomio. Puolison väkivaltaisuudesta näytöksi ei riittänyt oma todistus, vaan vahvistukseksi vaadittiin ulkopuolisen antamaan lausuntoa. Vanhemmuuden ja väkivallan suhteesta keskeinen havainto oli se, että väkivalta konstruointiin vanhempien väliseksi asiaksi, joka ei juuri vaikuta lapseen tai vanhempana toimimiseen. Myöskään parisuhdeväkivallan sukupuolistuneita ulottuvuuksia ei tunnistettu. Ylipäänsä väkivallasta puhuttiin kierrellen ja kaarrellen ja varottiin ottamasta kantaa riidan kummankaan osapuolen vanhemmuuteen.

Lapsen huollosta ja tapaamisesta sovittaessa väkivaltaa ja sen merkitystä lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille ei siis arvioida systemaattisesti, eikä vanhempien kykyä toimia vanhempana automaattisesti tarkastella perheväkivallan viitekehyksessä. Taustalla voi olla monia syitä. Kysymystä voidaan tarkastella ensinnäkin lainsäädännöllisten periaatteiden läpi. Perheväkivalta on usein piilorikollisuutta, jota on hankala näytön puutteen vuoksi arvioida oikeuskäytännöissä.

Toisaalta ongelma voidaan paikantaa osaksi pohjoismaista hyvinvointivaltiota ja sen suhdetta perheväkivaltaan. Pohjoismaissa vallitsee vahva tasa-arvoisen vanhemmuuden ideologia, jonka mukaan ydinperheen on mahdollista säilyä eronkin jälkeen jaetun vanhemmuuden muodossa. Tällöin viranomaistoiminnassa on hankalaa ottaa kantaa kiistan eri osapuolien vanhemmuuteen. (Hautanen 2017, 135; Eriksson 2005, 121-122; Eriksson & Pringle 2005, 7.) Läheisiin perhe- ja ihmissuhteisiin liittyy myös voimakkaita lojaalisuusriitoja, kuten lapsen tarve olla lojaali molemmille vanhemmilleen, minkä vuoksi perheväkivallan sävyttämien huoltoriitojen käsittely oikeudessa on yksi haastavimmista juridiikan osa-alueista (Hämäläinen, Pirskanen & Rautio 2014, 60).

Tasa-arvoisen vanhemmuuden ideologian seurauksena isän asemaa perheessä ja lapsen kasvatuksessa on painotettu yhä vahvemmin 1980-luvulta lähtien. Tutkimuksessa onkin alettu puhua 'uuden isyyden' ideologiasta, joka läpäisee yhteiskunnan kaikki tasot sekä muovaa uudelleen institutionaalisia käytäntöjä ja perheammattilaisten puhetta. Isät on nostettu kompetenteiksi vanhemmiksi äitien rinnalle ja isien merkitys nähdään erityisen suurena poikien kehitykselle. Isien aseman muutoksen on nähty avaavan mahdollisuuksia niin äideille, isille itselleen kuin lapsillekin: naisten ei tarvitse enää kantaa yksin vastuuta lasten hoidosta ja perheen arjesta, lapset saavat tuekseen kaksi tasavertaista vanhempaa ja miehetkin saavat luvan toteuttaa feminiinistä ja hoivaavaa puoltaan. (Hautanen 2005, 74-75; Vuori 2001.) Toisaalta uudenlaisesta isyydestä käytyä keskustelua on kritisoitu siitä, etteivät isät todellisuudessa edelleenkään kanna perheestä ja arjesta yhtä suurta vastuuta kuin naiset. Esimerkiksi Jaana Vuoren (2001, 356-359) mukaan isät korjaavatkin jaetun vanhemmuuden hyödyt ja ilot ottamatta täyttä vastuuta lasten hoidosta ja arjen pyöryksestä.

Myös Maria Eriksson (2005) on havainnut isyyden olevan vahvasti positiivisilla merkityksillä ja mahdollisuuksilla ladattu käsite perheammattilaisten puheessa. Eriksson on haastatellut ruotsalaisia huolto- ja tapaamisasioita sovittelevia sosiaalityöntekijöitä tavoitteenaan selvittää, kuinka lapsen tilannetta ja tarpeita jäsennetään erotilanteissa, joissa isä on ollut väkivaltainen äitiä kohtaan. Tutkimuksen perusteella isyyttä arvioidaan ammattilaisten toiminnassa vetoamalla isyyden ideaaleihin ja uudenlaiseen isyyteen liittyviin lupauksiin, eikä isän väkivaltaisuuden negatiivisia vaikutuksia lapseen tunnistettu; isän läsnäolo lapsen elämässä koettiin positiiviseksi asiaksi riippumatta siitä, millainen isän ja lapsen suhde todellisuudessa oli. Isän ja lapsen tapaamisia ja yhteydenpitoa pyrittiin edistämään jopa silloin, kun lapsi ja isä eivät edes itse halunneet sitä. Sitä vastoin väkivallan uhreiksi joutuneiden naisten kohdalla väkivallan nähtiin vaikuttavan yksiselitteisen negatiivisesti äitiyteen. Kaiken kaikkiaan äitien ja isien vanhemmuutta arvioitiin ja arvotettiin erilaisin kriteerein ja ne nähtiin essentiaalisesti erilaisina.

Vaikuttaa siis siltä, että perheammattilaisten puheessa äitiyden ja perheväkivallan yhteys näyttäytyy vahvempana kuin isyyden ja väkivallan. Epäsymmetrian taustalla on nähtävissä edelleenkin kulttuurissamme vahvasti vaikuttava ajatus vanhemmuuden sukupuolittuneisuudesta. Tasa-arvoisen vanhemmuuden ideologian vahvistumisesta huolimatta äideille konstruoidaan edelleen päävastuu lapsen hyvinvoinnista ja hoivasta, ja isän rooliksi jää apuvanhempana toimiminen. Silloinkin, kun ammattilaisen nojaavat käytännöissään ja puheessaan tasa-arvoisen vanhemmuuden ideologiaan, voidaan vanhemmuutta tuottaa sukupuolittuneena ilmiönä. Tällöin isyys ja äitiys nähdään komplementaarisina, toisiaan täydentävinä rooleina, minkä seurauksena isän puuttuminen nähdään vahingollisena lapsen kehitykselle. Tällaisessa diskursiivisessa todellisuudessa lukkiudutaan helposti äitiyden vastuuta ja isyyden mahdollisuuksia korostavaan puheeseen. (Vuori 2001; Eriksson 2005; Hautanen 2005; Keskinen 2005.) Lapsen näkökulman ja edun huomioiminen vaatii kuitenkin perheväkivallan sukupuolistuneiden ulottuvuuksien tarkempaa analysointia; ihanteisiin tuudittautumisen sijaan perheiden kanssa työskentelyssä tulee avata silmät todellisille ja konkreettisille ihmissuhteille ja edetä työskentelyssä näiden ehdoilla.

4 TUTKIMUSASETELMAN JA -AINEISTON PAIKANTAMINEN

Tässä luvussa esitän tarkemmat tutkimuskysymykseni. Tutkimuskysymysten selventämisen jälkeen esittelen tarkemmin Ensi- ja turvakotien liiton alla tehtävää väkivaltaerityistä lapsi- ja vanhemmuustyötä. Tiivis johdanto kyseiseen työmuotoon tarkentaa kontekstin, jossa aineisto on kerätty ja josta käsin keräämäni tutkimusaineisto on osin luettu ja tulkittu.

4.1. Tarkennetut tutkimuskysymykset

Kuten jo johdannossa mainitsin, alkuperäinen tutkimusideani oli tutkia vanhempien kokemuksia Ensi- ja turvakotien liiton avopalveluina toteutettavasta lapsi- ja vanhemmuustyöstä vanhemmuuden tukemisen ja lapsen näkyväksi tekemisen näkökulmista. Nimesin paikan, josta haastateltavat on etsitty, pseudonyymillä Nallenpesä haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi. Alkuperäinen tutkimusideani ja -kysymykseni on kuitenkin hieman muokkautunut ja täydentynyt tutkimusprosessin edetessä kolmesta syystä: Ensinnäkin jo ensimmäistä haastattelua tehdessäni tajusin, että lapsi- ja vanhemmuustyön merkitystä on mahdotonta ymmärtää kuulematta haastateltavan koko tarinaa väkivaltaisesta parisuhteesta ja niistä tapahtumista, jotka lapsi- ja vanhemmuustyön aloittamiseen ovat johtaneet. Toisekseen eksplikoimaton esioletukseni siitä, että lapsi- ja vanhemmuustyö toimisi jonkinnäköisenä käännekohtana tarinoissa asettuen kerronnan keskiöön, osoittautui useiden haastateltavien kohdalla hataraksi. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö lapsi- ja vanhemmuustyöllä olisi ollut jokaiselle haastateltavalle suurtakin merkitystä, mutta ei välttämättä siinä mielessä kuin ennakkoon ehkä odotin. Osasyynä tähän on haastateltavien väkivaltahistorioiden ja Nallenpesään ohjautumisen syiden erilaisuudessa. Kolmanneksi, kaksi haastateltavista ei ollut osallistunut lainkaan vanhemmuustyöhön, mikä osaltaan on vaikuttanut alkuperäisen tutkimustehtäväni uudelleenmuotoiluun ja täydentämiseen.

Koska kerronnallisen tutkimuksen tavoite on antaa tilaa tutkittavien kokemuksille ja merkityksenannoille ja kaikki haastateltavat kertoivat elämästään laajemminkin ennen päätymistä Nallenpesän asiakkaaksi, olen muotoillut tutkimuskysymykseni seuraavalla tavalla:

- 1) Miten parisuhde- ja perheväkivaltaa kuvataan vanhempien kertomuksissa?
- 2) Minkälainen merkitys Nallenpesän työskentelylle rakentuu vanhempien kertomuksissa?

Tutkimuksen tavoite on syventää ymmärrystä parisuhde- ja perheväkivallasta lapsiperheissä ja tuoda esiin vanhempien kokemuksia lapsille suunnatusta väkivaltaspesifistä yksilötyöskentelystä ja vanhemmuutta tukevasta työskentelystä. Koska kaikki haastateltavat olivat eronneet lastensa toisesta vanhemmasta, nostaa tutkimus esille myös niitä ongelmia ja haasteita, jotka liittyvät huoltoasioista

sopimiseen, lapsen asemaan ja vanhempien väliseen yhteistyöhön väkivaltaisen suhteen päättymisen jälkeen. Tutkimus pyrkii myös rajallisen aineistonsa ja tutkimuskysymystensä puitteissa hahmottamaan, minkälainen merkitys yhteiskunnan tarjoamilla palveluilla ja tukijärjestelmillä voi olla väkivaltaisesta parisuhteesta irrottautumisessa ja selviämässä niin lapsen kuin vanhemmankin näkökulmasta.

4.2. Väkipaltaerityinen lapsi- ja vanhemmuustyö

Väkipaltaerityistä lapsi- ja vanhemmuustyötä tehdään sekä turvakodeissa että Ensi- ja turvakotien liiton alaisuudessa toimivissa avopalveluissa, joihin Nallenpesäkin lukeutuu. Parhaimmillaan palvelut niveltyvät saumattomaksi jatkumoksi, jolloin avopalveluiden väkivaltatyössä voidaan jatkaa turvakodilla aloitettua kriisivaiheen työskentelyä, lapsen väkivaltakokemusten käsittelyä ja vanhemmuuden tukemista. Tämä edellyttää kaikkien osapuolten sitoutumista yhteiseen työskentelyyn ja väkivallattomuuteen. Pitkäjänteisyys ja jatkuvuus ovat työskentelyssä ensiarvoisen tärkeitä, sillä väkivallasta selviytyminen voi olla pitkä ja monia erilaisia vaiheita sisältävä prosessi (Oranen 2004, 144-145).

Väkipaltaerityisen lapsityön periaatteena ja tavoitteena on aina lapsen turvallisuuden tunteen vahvistaminen, jolloin esimerkiksi turvakodeilla tehtävässä kriisivaiheen työskentelyssä ei ole lapsen kannalta mielekästä edetä kovin syvälle kivuliaisiin kokemuksiin. Kriisivaiheen työskentelyssä on tärkeintä vakauttaa tilanne ja luoda turvallinen ja luottamuksellinen ilmapiiri. Turvakotijakson kesto saattaa myös jäädä niin lyhyeksi, ettei lasta ehditä tapaamaan välttämättä kuin kerran, jos sitäkään, jolloin luottamussuhdetta työntekijään ei ehdi muodostua. (Tiainen & Hokkanen 2010, 34-36, 59-62.) Jos lapsen kanssa ehditään aloittaa työskentely, keskitytään siinä kotitilanteen ja siihen liittyvien tuntemusten ja ajatusten läpikäymiseen. Lisäksi lapsen käyttämiä selviytymiskeinoja ja suojaavia/muita elämäntilanteeseen liittyviä kuormittavia tekijöitä kartoitetaan. Työskentelytapa riippuu lapsen ikä- ja kehitystasosta, yleisimpiä tapoja ovat puhuminen ja leikki. (Oranen 2004, 142-143.) Esimerkiksi erilaiset kuvataiteelliset ja toiminnalliset menetelmät on todettu työskentelyssä toimiviksi, koska lasten sanallinen ilmaisu ja keskittymiskyky ovat vielä hyvin rajallisia. Taiteellisuus ja toiminnallisuus sallivat sellaistenkin kokemusten käsittelyn, joille ei löydy sanoja ja taiteen symboliikan mahdollistama etäisyys tekee kipeiden asioiden käsittelystä turvallisempaa. (Keränen 2001.) Käytännössä työorientaation hakeminen lapsen vaikeiden kokemusten käsittelyn ja lapsilähtöisyyden välillä voi olla kuitenkin melkoista tasapainoilua (Pitkakangas-Laitila, Räisänen & Oranen 2001).

Väkipaltaerityisen vanhemmuustyön keskeisiä teemoja ovat puolestaan äidin selviytymisen tukeminen ja lapsen väkivaltakokemusten käsittely. Lapsen kokemuksen näkyväksi tekeminen on

Lapsen aika -projektin myötä noussut naisen kriisiauttamisen rinnalle ja sen tarkoitus on auttaa äitiä näkemään perheväkivalta lapsen silmin. Oikea aika vanhemmuustyölle on, kun pahin kriisivaihe on ohi ja äidin mielessä on tilaa myös lapsen kokemuksille. Turvakodilla tehtävän vanhemmuustyön keskiössä on lapsen väkivaltakokemusten jakaminen, lapsen historian kartoittaminen, lapsen suojaaminen, huolenpito ja selviytymiskeinojen tukeminen sekä äidin syyllisyyden käsittely. Kun syyllisyyttä ei selitetä pois, avautuu mahdollisuus vastuun ottamiseen ja toisin toimimiseen niissä asioissa, joissa se on mahdollista. (Oranen 2004, 144-145; Laaksamo 2001, 104-112.)

Myös isän kanssa pyritään aina työskentelemään, vaikka isiä on vaikeampi saada mukaan työskentelyyn kuin äitejä. Varsinkaan kriisivaiheessa, perheen ollessa turvakodissa, mies ei ole yleensä kykenevä katsomaan asioita lapsen näkökulmasta, kun oma hätä perheen menettämisestä on päällimmäisin tunnetila. Tässä vaiheessa mahdollisen työskentelyn tavoitteena on saada lisää tietoa perheen tilanteesta ja toimia ikää kuin varaventtiilinä ja puskurina isän ja muun perheen välillä. Lapsityön näkökulmasta yksi suurimpia haasteita on isien taivuttelu mukaan yhteistyöhön, sillä poissaolevinakin he vaikuttavat voimakkaasti lapsen mieleen ja hyvinvointiin. Lapsella saattaa esimerkiksi olla kova huoli siitä, miten isä pärjää kotona tai onko isä vihainen perheen lähdöstä. Toisaalta nopeaan tapaamisten järjestämiseen akuuttien väkivaltatilanteiden jälkeen tulee suhtautua kriittisesti äidin ja lasten fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden vuoksi. Tapaamiset voivat myös asettaa lapsen voimakkaaseen lojaliteettiristiriitaan. (Laaksamo 2001, 112-114; Oranen 2004, 143-145.)

Jos työskentelyä miehen kanssa jatketaan kriisivaiheen jälkeen, sen painopiste siirtyy väkivallan lopettamiseen. Miestä autetaan tunnistamaan käyttämiään vallankäytön muotoja ja tapojaan reagoida haastavissa tilanteissa ja löytämään vaihtoehtoisia tapoja toimia. Ratkaiseva kysymys on, pystyykö mies näkemään käyttämänsä väkivallan seuraukset naisen ja lasten kannalta. Ymmärtääkö hän esimerkiksi, että väkivalta on vaikuttanut lapsiin, vaikka heitä ei olisi koskaan pahoinpidelty? Erottaako mies suhteen lapsiinsa suhteesta puolisoonsa? Miehen annetaan mahdollisuus ottaa vastuu teoistaan ja sitä kautta rakentaa itselleen vastuullisen ja huolehtivan isän identiteettiä. Isää myös kannustetaan käymään lasten kanssa läpi väkivaltatilanteita, jotta isä voi vapauttaa lapsen tämän kokemasta syyllisyydestä. (Oranen 2004, 146.) Käytännön työ on kuitenkin osoittanut, että miehiä on hyvin vaikea taivutella mukaan yhteistyöhön, eivätkä miehet useinkaan kykene tarkastelemaan tekemäänsä väkivaltaa naisen ja lasten positiosta vaan pyrkivät selittämään ja oikeuttamaan tekojaan esimerkiksi syyllistämällä naista ja vähättelemällä omaa vastuutaan (Keskinen 2005, 186-188; Nyqvist 2001, 197-202).

Nallenpesässä ja muissa Ensi- ja turvakotien liiton avopalvelupisteissä tehtävä perheväkivaltaan liittyvä lapsi- ja vanhemmuustyö on sisällöltään ja periaatteiltaan hyvin samansuuntaista kuin yllä kuvailtu turvakodeissa tehtävä työ. Avopalveluiden työskentelyyn ei ohjauduta pelkästään turvakodin kautta, vaan avopalveluiden väkivaltaspesifi työskentely on suunnattu kaikille niille, jotka ovat huolissaan perheessä tapahtuvasta väkivallasta tai väkivaltaisesta ilmapiiristä. Tapaamisten tiheys vaihtelee perheen elämäntilanteen mukaan ja työskentely voi tapahtua joko yksilöllisesti tai parina. Avopalveluiden vanhemmuustyössä vanhempia autetaan löytämään uusia tapoja toimia väkivaltaisten toimintamallien tilalle ja tulemaan tietoisemmiksi perheväkivallan vaikutuksista lapsen kasvuun ja kehitykseen, jolloin heidän kykynsä suojata lasta väkivallan vaikutuksilta kehittyy. Tavoitteena on siis tuoda lapsen kokemusmaailmaa lähemmäs vanhempaa ja tehdä lapselle tilaa vanhemman mielessä. (Ensi- ja turvakoti ry.)

Väkivaltaerityistä lapsityötä tehdään turvakodeissa ja avopalveluiden puolella 3-17-vuotiaiden lasten ja nuorten kanssa. Suurin osa lapsiasiakkaista (noin 60 %) on 4-12-vuotiaita. Tilastojen valossa noin kolmannes heistä on sekä nähnyt väkivaltaa että ollut väkivallan kohteena. Tapaamisten määrä avopalveluissa vaihtelee yhdestä yli kymmeneen kertaan lapsen kokemusten ja avun tarpeen sekä vanhempien yhteistyöhalukkuuden mukaan. Yleisimmin lasta tavataan 4-9 kertaa. (Hokkanen & Tiainen 2010, 51-52.) Avopalvelut tarjoavat myös vauva- ja vanhemmuustyötä 0-3-vuotiaille lapsille ja heidän vanhemmilleen. Idea on sama kuin muussakin lapsi- ja vanhemmuustyössä: tehdä näkyväksi vanhemmalle tiedon antamisen ja keskustelun avulla väkivallan haitallisuus ja ahdistavuus vauvalle, jolla ei ole vielä sanoja kertoa omasta kokemuksestaan.

Avopalveluiden työskentelyyn ohjaudutaan turvakodin lisäksi pääosin lapsiperheiden sosiaalipalveluista ja vanhempien itsensä toimesta. Työskentely alkaa työntekijöiden, vanhempien/vanhemman ja lapsen yhteisellä tapaamisella, jolla tutustutaan tiloihin ja työskentelyyn. Yhteisen tutustumisen lomassa lapsi saa vanhemmiltaan luvan puhua ääneen mieltä painavista asioista työntekijöille, mikä on tärkeä edellytys lapsen ja työntekijän välisen luottamuksen rakentumiselle. Ensimmäisellä tapaamisella suunnitellaan alustavasti myös työskentelyn kestoja ja kartoitetaan yhdessä vanhempien kanssa lapsen vahvuuksia. Aina viiden tapaamisen jälkeen pidetään yhteisneuvottelu, jossa tarkastellaan jatkotyöskentelyn tarvetta. (Tiainen & Hokkanen 2010, 42-54.)

Useimmiten työskentely päätetään yhteisymmärryksessä, mutta toisinaan lapsi tai vanhempi ei pysty sitoutumaan auttamisprosessiin, vaikka työntekijät näkisivätkin lapsen hyötyvän avusta. Tällaisiin tilanteisiin liittyy usein vanhempien päihde- tai mielenterveysongelmia. Lapsen hyvinvoinnin ja edun arvioinnin vuoksi yhteistyö lastensuojelun kanssa on tällöin erityisen tärkeää. Hyvin sujuvassa yhteistyössä työskentelyä jatketaan tarvittaessa tai ohjataan lapsi esimerkiksi lastenpsykiatrian

asiakkaaksi. Osa lapsista saattaa jatkaa Ensi- ja turvakodin lapsiryhmässä tai perhe voidaan myös ohjata perheneuvolan asiakkaaksi. Toisinaan asiakkuus saattaa uusiutua ja lapsella ja äidillä voi olla takanaan useita turvakotijaksoja. Kaiken kaikkiaan lapsista noin kaksi kolmasosaa ohjautuu jonnekin jatkotyöskentelyyn. Moniammatillisessa yhteistyössä tärkeintä lapsen näkökulmasta on palvelupolun yhtenäisyys, eri toimijoiden läheinen yhteistyö ja päällekkäisen työn välttäminen. (Tiainen & Hokkanen 2010, 42-54.)

5 TUTKIMUKSEN METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS

Tässä luvussa luon lyhyen katsauksen tutkielmani metodologisiin lähtökohtiin esittelemällä yleisellä tasolla narratiivisen tutkimuksen tietoteoreettisia sitoumuksia ja peruskäsitteistöä: paikannan ensin narratiivisen tutkimuksen osaksi ihmistieteellisen tutkimuksen laadullista perinnettä, minkä jälkeen pyrin yleisluontoisesti hahmottamaan, kuinka oma tutkielmani sijoittuu narratiivisen tutkimuksen kentälle ja miten narratiivisen tutkimuksen peruskäsitteistöä tässä tutkimuksessa sovelletaan. Tämän jälkeen avaan aineistonkeräämisprosessiani ja sen analyysia. Luvun lopuksi pureudun keskeisiin eettisiin kysymyksiin, jotka koskevat narratiivisen tutkimuksen tekoa sensitiivisistä aiheista.

5.1. Narratiivisen tutkimuksen lähtökohtia ja peruskäsitteitä

Tutkimukseni nojaa laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen perinteisiin. Laadullisesta tutkimuksesta voidaan puhua eräänlaisena sateenvarjoterminä ja tutkimusorientaationa, jossa pyritään tilastollisten yleistysten sijaan syventämään ymmärrystä jostakin yhteiskunnallisesta ilmiöstä tulkinnallisiin ja konstruktivistisiin metodeihin tukeutuen (esim. Eskola & Suoranta 2014). Pertti Alasuutarin (1999, 60) laadullinen tutkimus nojaa käsitykseen inhimillisestä todellisuudesta sosiaalisesti konstruoituneena: se rakentuu merkitystulkintoista ja tulkintasäännöistä, joiden varassa ihmiset orientoituvat arkielämässään. Maailma ei avaudu meille ”sellaisenaan”, vaan aina tietystä positiosta ja ymmärryksestä käsin.

Laadullisen tutkimuksen ominaislaatua pyritään usein kuvaamaan vertaamalla sitä kvantitatiiviseen tutkimukseen (Eskola & Suoranta 2014, 13-14). Humanistisen laadullisen tutkimuksen ja yleispäteviin määrällisiin totuuksiin pyrkivän luonnontieteellisen tutkimuksen välistä eroa on muun muassa kuvattu aristoteelisen ja galileisen tiedetradition käsitteillä. Keskeinen eroavaisuus näiden tiedetraditioiden välillä liittyy niiden tapaan hahmottaa tutkimuskohde: aristoteelisessa traditiossa tarkastellaan maailmaa sisältä käsin ja inhimillisen todellisuuden ymmärretään rakentuvan neuvoteltavissa olevien subjektiivisten merkitystenantojen varassa, kun taas luonnontieteiden tutkimus galileinen maailma on ihmisistä riippumaton, objektiivisesti ja universaalisti kuvailtavissa oleva entiteetti. Tämä jako juontaa juurensa jo 1800-luvulta: luonnontieteiden tehtävä on selittää ympäröivää maailmaa, kun taas hengentieteet pyrkivät ymmärtämään ja tulkitsemaan inhimillistä todellisuutta ja ihmisen toimintaa. (Ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 32-39.)

Sosiaalisen todellisuuden merkitysvälitteisyys vaikuttaa väistämättä laadullisen tutkimuksen tietoteoreettisiin ulottuvuuksiin ja käsitykseen tutkimuksella saavutettavan tiedon luonteesta. Laadullinen tutkimus ei tavoittele yleispäteviä objektiivisia totuuksia, vaan tutkimuksen tuloksetkin ovat tutkijan rakentamia sosiaalisia konstruktioita tutkimuskohteesta. Tämä ei tarkoita, että tutkimustulokset olisivat mielivaltaisia tai sattumanvaraisia – se tarkoittaa ainoastaan, että samastakin

tutkimusaineistosta on mahdollista muodostaa monia hyvin perusteltuja tulkintoja riippuen siitä, minkälainen käsitteellinen ja metodologinen viitekehys tulkintoja ohjaa. Siksi tutkijan onkin erityisen tärkeää pyrkiä tekemään läpinäkyväksi omaa tutkimusprosessiaan ohjanneet valinnat. (Esim. Eskola & Suoranta 2014, 209-213; Hänninen 2015, 163-165; Tuomi & Sarajärvi 2018, 158-172.)

Laadullisen tutkimusperinteen voidaan katsoa jakautuneen useaksi eri tutkimusohjelmaksi, joissa jokaisessa on yhteisten lähtökohtien lisäksi omat erityispiirteensä ja -haasteensa. Narratiivisen lähestymistavan voidaan katsoa liittyvän laadullisen tutkimuksen fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen, jossa tutkimuskohteena on ihmisen elämämaailma kaikkine kokemuksineen ja merkityksineen. Ihmisen toiminta on luonteeltaan intentionaalista, päämääräsuuntautunutta, ja suhde todellisuuteen on merkityksillä ladattu. Merkitysten ja arvojen lähde on yhteisö, jossa yksilö kasvaa: ihmisyksilö on siis perustaltaan yhteisöllinen. Merkitykset ovat intersubjektiivisia eli subjektien yhteisesti jakamia. Koska merkitykset ovat sosiaalisesti tuotettuja, ne eivät ole muuttumattomia ja ikuisia, vaan aina tietyssä historiallisessa ajassa ja kulttuurisessa kontekstissa muotoutuvia. (Heikkinen 2015, 158-159; Tuomi & Sarajärvi 2009, 34.) Toisaalta kulttuuriset ja yhteiskunnalliset rakenteet voivat olla luonteeltaan hyvinkin pysyviä: esimerkiksi sukupuoleen liitetyt merkitykset ja normatiiviset odotukset muuttuvat hitaasti (Lempiäinen 2001, 37). Tällöin merkityksiin perustuvat kulttuuriset rakenteet voivat jähmettyä uskomuksiksi, myyteiksi ja ideologioiksi, jotka yksilö tiedostamattaan ja automaattisesti omaksuu toimintansa perustaksi (Barthes 1994).

Miten yksilö sitten omaksuu kulttuurissaan vallitsevat tavat arvottaa ja nähdä asioita? Todellisuuden narratiivista luonnetta pohtineen Jerome Brunerin (1991) mukaan kasvaminen yhteisön jäseneksi tapahtuu kertomusten avulla. Yksilö saa tietoa maailmasta ja oppii toimimaan sosiaalisessa ympäristössään tulemalla tutuksi kulttuurillensa tyypillisten kertomusten kanssa. Kertomukset esiintyvät lukuisissa eri muodoissa kulttuurissamme: myytteinä, tarinoina, selityksinä ja uskomuksina. Kertoessamme kokemuksistamme ilmaisu saa luonnostaan kerronnallisen muodon, ja myös ajattelumme on kerronnallisuuden läpäisemää. Inhimillinen todellisuus on siis väistämättä kerronnallisesti konstruoitunutta ja myös tietomme tästä todellisuudesta on kerronnallisuuden ehdollistamaa, symbolisesti välittyntä ja representationaalista. Hannu Heikkisen (2015, 156-159) mukaan narratiivisen tutkimuksen perinteessä myös ihminen itse nähdään alati minuuttaan ja identiteettiään konstruoivana olentona ja ihmisen itseymmärrys muuttuu maailman kanssa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa. Tieto maailmasta ja ihmisen käsitys itsestään on siis alati kehkeytyvä kertomus, joka rakentuu ja muuttaa muotoaan jatkuvasti.

Tämä oivallus sosiaalisen todellisuuden konstruktionistisesta ja merkitysvälitteisestä luonteesta on ollut yhtenä taustatekijänä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa 1980-luvulla tapahtuneessa

kielellisessä käänneessä, jonka osana myös narratiivinen tutkimus on noussut suosioon useilla tieteenaloilla (Riessman & Quinney 2005, 392; Heikkinen 2015, 156-159; Herman 2009, 23). Narratiivisen tutkimuksen suosion yhdeksi syyksi on nähty myös tutkimusorientaation kyky tarkastella yksilön kokemusta ja identiteettien muotoutumista osana laajempia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita. Narratiivisen tutkimusotteen avulla on mahdollista syventää ymmärrystä siitä, kuinka ympäröivä kulttuuri ehdollistaa yksilön itseymmärrystä ja toimijuutta ja kuinka tämä muuttuva toimijuus puolestaan voi murtaa, horjuttaa tai moninaistaa vallitsevia rakenteita. Yksilöiden kokemukset ja kertomukset rakentuvatkin aina suhteessa laajempaan merkityshorisonttiin ja tulevat ymmärrettäviksi sitä vasten (Gubrium & Holstein 1997, 148-149).

Vilma Hänninen (1999) kuvaa tätä kokemusten, kulttuurin ja historian yhteenkietoutumista tarinallisen kiertokulun teoriolla. Tarinallisen kiertokulun teoriassa keskeisiä käsitteitä ovat muun muassa sisäinen tarina, sosiaalinen tarinavaranto ja situaatio. Kertoessaan kokemuksistaan ihminen hyödyntää sosiaalista tarinavarantoa, niitä kulttuurisia kertomuksia, jotka yksilölle ovat tarjolla. Osa näistä tarinoista voi muodostua osaksi henkilökohtaista tarinavarantoa. Sisäinen tarina taas viittaa prosessiin, jossa yksilö tulkitsee oman elämänsä tapahtumia ja mahdollisuuksiansa kulttuurisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla. Sisäisessä tarinassa kohtaavat yleinen ja yksittäinen, symbolinen ja aineellinen, kielellinen ja ei-kielellinen, minkä seurauksena muodostuu uusia merkityksiä ja yksilön tulkinnat omasta situaatiostaan ja minuudestaan saattavat muuttua. Situaatio viittaa puolestaan niiden seikkojen kokonaisuuteen, joihin ihminen on jossakin suhteessa. Tällaisia seikkoja voivat olla konkreettiset asiointilat, kuten asuin- ja työpaikka, perhesuhteet ja terveydentila, mutta myös toimintaa säätelevät ideaaliset seikat, kuten normit ja lait. Situaatio muodostaa siis ihmisen kokonaiselämäntilanteen, joka määrittää toiminnan ja ajattelun mahdollisuuksia ja rajoja. Situaatio muuttuu ainostaan toiminnan voimalla, mutta sille voidaan antaa sisäisessä tarinassa erilaisia tulkintoja. (Mt., 19-23.) Tieto on tästä näkökulmasta suuri merkitysten kudelma, joka saa tauotta uutta materiaalia alati uusiutuvasta kulttuurisesta tarinavarannosta, ja liittyy siihen takaisin vain tullakseen liitetyksi uusiin tietämisen prosesseihin (Heikkinen 2015, 157).

Muita keskeisiä käsitteitä tarinallisen kiertokulun teoriassa ovat tarina ja kertomus, jotka ylipäänsä ovat narratiivisen tutkimuksen peruskäsitteistöä. Tosin tutkijoiden keskuudessa ei vallitse yksimielisyyttä, kuinka tarinan ja kertomuksen käsitteet tulisi määritellä. Yleensä ne saavatkin merkityksensä tutkimuskohtaisesti. Sosiaalitieteissä näiden käsitteiden määrittely on ollut perinteisesti väljempää kuin esimerkiksi kirjallisuustieteissä. Tieteenalakohtaisista eroista huolimatta tarinan ja kertomuksen voidaan olettaa täyttävän tiettyjä kriteereitä ollakseen tarinoita ja kertomuksia. Tarina voidaan käsittää tietynlaiseksi ajassa eteneväksi merkityskokonaisuudeksi, jolla on alku,

keskikohta ja loppu. Tarinan keskeisin elementti on juoni, joka sitoo tapahtumat yhteen antaen yksittäisille tapahtumille merkityksen osana tarinan kokonaisuutta. Tarina itse on abstraktio, jota voidaan soveltaa erilaisiin konkreettisiin sisältöihin hyödyntäen mitä moninaisimpia ilmaisukeinoja. Näin syntyy kertomuksia, vaihtelevia esityksiä tarinasta. (Hänninen 1999, 19-20; 2015, 169-171.) Tarinan ja kertomuksen välistä eroa on kuvattu myös kerronnallisen diskurssin käsitteen avulla. Kerronnallinen diskurssi viittaa tapoihin, välineisiin ja muotoon, joilla tarinaa kerrotaan. Tällöin kertomus muodostuu tarinasta ja kerronnallisesta diskurssista. (Heikkinen 2015, 151-155.)

Kertomukset ovat siis luonteeltaan ajallisia esityksiä aikaan ja paikkaan sidotuista tapahtumista, joiden sisällössä korostuvat toimijuuden, arvojen ja moraalien merkitykset. Kertomukset luovat jatkuvuutta menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välille ja niiden osat saavat merkityksensä vain suhteessa kokonaisuuteen. Jotta tarinassa olisi eteenpäin vieviä voimia, tarvitaan tarinaan henkilöitä (*characters*), tapahtumia (*events*), tekoja (*acts*) ja sattumuksia (*happenings*). Tapahtumat vaativat taustakseen myös tapahtumapaikkoja (*settings*). Henkilöt voivat olla ihmisiä tai ihmisenkaltaisia olentoja. Henkilöt pystyvät intentionaalsiin tekoihin, mutta myös ei-intentionaalisilla sattumuksilla voi olla suurta merkitystä tarinan kulun kannalta. Tarina muodostuu syy-seuraus-ketjuista, mutta tapahtumien syiden ei tarvitse olla luonnontieteellisiä, vaan ne voivat olla myös psykologisia, sosiaalisia tai esimerkiksi uskonnollisia. Tarinan luonteen kannalta on keskeistä, kuinka tarina päättyy, koska koko tarinan merkitys määräytyy siitä käsin. (Hänninen 2015, 168-171; Heikkinen 2015, 153-154.)

Yllä löyhästi hahmoteltu narratiivisen tutkimuksen taustafilosofia sekä konstruktivistiseen ja tulkinnalliseen paradigmaan nojaava metodologia ovat ohjanneet tutkimukseni tekoa aina aineistonkeruusta aineistontulkintaan ja johtopäätöksiin saakka. Ajattelen, että vanhempien haastatteluista muodostuva narratiivinen aineisto on muodostunut yhteiskunnallisen todellisuuden, vanhempien kokemusten ja haastatteluvuorovaikutuksen yhteistuloksena. Tämä tarkoittaa sitä, että haastateltavat puhuvat tietystä situaatiosta ja yhteiskunnallisesta todellisuudesta käsin ja rakentavat kertomustaan vuorovaikutuksessa haastattelijan kanssa. Kulttuurinen tarinavaranto ja kulttuuriset tavat jäsentää parisuhde- ja perheväkivaltaa ohjaavat ja rajaavat vanhempien kerrontaa sekä määrittävät kertomusten ymmärrettävyyden ja jaettavuuden rajoja. Kerronnan avulla vanhemmat myös tuottavat erilaisia arvolatautuneita käsityksiä esimerkiksi tarinan eri toimijoiden teoista ja päämääristä ja samalla asemoivat itseään tähän moraalisten jäsenysten maailmaan. En siis ole niinkään kiinnostunut haastateltavien kertomista tosiasiallisista ja konkreettisista tapahtumista, vaan niistä kokemuksista ja merkityksistä, joita haastateltavat kertomaansa liittävät. Olen kiinnostunut

myös siitä, minkälaista toimijuutta haastateltavat rakentavat kertomuksen eri henkilöille ja muuttuuko tämä toimijuus mahdollisesti tarinan edetessä.

Vaikka en eksplisiittisesti hyödynnäkään esimerkiksi Vilma Hännisen tarinallisen kiertokulun teoriaa ja sen käsitteistöä, on aineiston lukemista ja tulkintaa ohjannut ajatus yksilön toimijuuden ja tietoisuuden tarinallisesta rakentumisesta sisäkkäisessä vuorovaikutuksessa ympäröivän kulttuurin ja vallitsevien yhteiskunnallisten käsitysten kanssa. Pysin ymmärtämään tutkittavien kokemuksia paikallisesti yksilöiden ja muiden toimijoiden välisissä suhteissa rakentuneena. Käytän tutkielmassa rinnakkain haastattelukertomuksen, kertomuksen ja tarinan käsitteitä ja viittaan niillä ajassa eteneviin tapahtumakulkuihin ja juonijäsennyksiin, jotka ovat rekonstruoitavissa tehdyistä haastatteluista. Ajattelen myös, että kerronnan tilanne ja paikka ovat merkityksellisiä aineiston tulkinnan kannalta. Mainitsin kaikille haastateltaville ennen haastattelua, että kiinnostukseni tutkimusaiheeseen juontaa osin työkokemuksestani lapsiperheiden sosiaalityön parissa, jolloin haastateltavien puhe on suunnattu uskoakseni ennen kaikkea lapsiperheiden kanssa työskentelevälle sosiaalityöntekijälle. Joidenkin haastattelukerrontaa on esimerkiksi saattanut ohjata halu välittää sosiaalityön kentälle viestiä koetuista epäoikeudenmukaisista käytännöistä. Tämä ei tietysti tee haastatteluaineistoa vähemmän arvokkaaksi tai validiksi – lähinnä haluan vain kiinnittää huomion siihen, kuinka kertomukset eivät koskaan muodostu tyhjiössä, vaan se, kenelle, milloin ja missä kerrotaan vaikuttaa väistämättä siihen, mitä ja miten kerrotaan.

5.2. Kerronnallinen haastattelu aineiston keruutapana

Haastattelutyypin valinta määräytyy aina tutkimuksen tavoitteista käsin. Matti Hyvärisen ja Varpu Löyttyniemen (2005) mukaan kerronnallinen haastattelu on luonteva tapa kokemusten tutkimiseen, koska kertomusten avulla voidaan esimerkiksi ymmärtää menneisyyttä, rakentaa identiteettejä ja suuntautua tulevaisuuteen. Heidän mukaan kertomuksen käsite pitää sisällään kaksi keskeistä piirrettä: kertomus – ollakseen oikea kertomus – pitää aina sisällään muutoksen ja kokemuksellisuuden aspektit. Kertomuksessa tulee siis olla vähintään kaksi tapahtumaa, jotta jokin ehtisi muuttua. Muutoksen ja transformaation mahdollisuus tekee kertomuksesta kiinnostavan ja tutkimisen arvoisen. Toinen kertomuksen keskeinen piirre, kokemuksellisuus, viittaa kertomuksen tapahtumien sisäiseen mieleen ja kertojan intentionaalisuuteen. (Hyvärinen & Löytty 2005, 189-190.)

Ajattelen, että vanhempien haastatteluissa ovat läsnä nämä kertomukselta vaadittavat aspektit, kokemuksellisuus ja muutos: läheissuhteissa tapahtuva väkivalta tai sen uhka tulee ihmistä kokemuksellisesti lähelle ja lapsi- ja vanhemmuustyö ovat interventioita, jotka tähtäävät aina jonkintasoiseen muutokseen. Vanhempien kertomuksiin sisältyy myös monia muita muutoksen aspekteja: useimmat haastattelut muotoutuivat kertomuksiksi väkivaltaisesta ja vaikeasta

parisuhteesta, josta irrottautuminen on tapahtunut monen käänteen kautta. Nähdäkseni haastattelukertomukset täyttävät myös David Hermanin (2009) hahmottelemat kaksi muuta kriteeriä kertomukselle: haastattelut ovat syntyneet tietyssä historiallisessa, kulttuurisessa ja vuorovaikutuksellisessa kontekstissa (*situatedness*) ja niiden on mahdollista hahmottaa koostuvan ajassa etenevistä tapahtumasarjoista (*event sequencing*).

Kerronnallisessa haastattelussa on tärkeää antaa tilaa haastateltavan ohjailemattomalle puheelle, koska toisen ihmisen kokemuksen tavoittaminen on mahdollista ainoastaan kertojan omalle merkitysmaailmalle perustuvan vapaan kerronnan pohjalta (vrt. Laitinen & Uusitalo 2008, 118-119). Itse ymmärsin kouriintuntuvasti viimeistään haastatteluja tehdessäni, kuinka Nallenpesän työskentelylle annettuja merkityksiä on mahdotonta erottaa ihmisten perhehistorioista ja niistä kokemuksista, joita vanhemmilla oli esimerkiksi lastensuojelusta ja oikeudellisista palveluista: Haastateltavat palasivat esimerkiksi Nallenpesän työskentelyä reflektoidessaan monesti muistelemaan aiempaa perhe-elämäänsä ja kokemaansa väkivaltaa. Lisäksi kaikkien haastateltavien kohdalla, vaikka erosta saattoikin olla jo useampi vuosi, kysymys lasten huoltajuudesta oli vailla kaikkia osapuolia tyydyttävää ratkaisua. Vanhempien kertomuksia sävyttivät monenlaiset tunteet ja tarinoiden henkilöt ja tapahtumat saattoivat samassakin kertomuksessa saada hyvinkin erilaisen tunnelatauksen kerronnan kontekstista riippuen. Kokemukset avun saamisesta ja yhteistyöstä toisen vanhemman kanssa olivat ristiriitaisten ja joskus repivienkin tunteiden sävyttämiä.

Koen, että kerronnallinen haastattelu aineistona mahdollistaa hyvin tällaisen tutkimusaiheen moninäkökulmaisen tarkastelun ja siihen liittyvien ambivalenttien tunteiden ilmaisun. Tutkimusaineiston ja sen analyysin moniulotteisuus ja rikkaus ovat myös tiedon poliittisuuden kannalta tärkeitä tekijöitä: sensitiivisiä aiheita tutkittaessa on tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten tutkittavat ja tutkittavan ilmiön kuvaa. Tiukasti ennalta määrättyihin lähtökohtiin sidottu aineiston tuottaminen ja analyysi voi tuottaa kuvaa yksipuolisesti esimerkiksi selviytymisestä tai uhriutumisesta. (Laitinen & Uusitalo 2007, 322.) Jos olisin esimerkiksi oman tutkimukseni kohdalla pitänyt tiukasti kiinni alkuperäisestä tutkimussuunnitelmasta ja keskittynyt lähinnä Nallenpesän työskentelyyn ja siihen, kuinka se on haastateltavien kokemusten mukaan vaikuttanut heidän vanhemmuuteensa, olisi jotain hyvin olennaista jäänyt saavuttamatta haastateltavien kokemusmaailmasta ja perheväkivallasta yhteiskunnallisena ilmiönä. Vanhemmuuden kysymystä olennaisemmaksi teemaksi haastatteluissa muotoutuikin kysymys siitä, kuinka perheväkivaltaa kokeneet lapset ja vanhemmat tulevat ylipäättänsä nähdäiksi ja autetuiksi yhteiskunnassamme.

Koska narratiivisessa tutkimuksessa tutkijan on pyrittävä pysymään avoimena tutkittavien tuottamille merkityksille, Hyvärinen ja Löyttyniemi (2005, 203) eivät koe mielekkääksi hahmotella

kerronnallista haastattelua muuna kuin yleisenä pyrkimyksenä kertomusten kokoamiseen. Haastattelu syntyy aina vuorovaikutuksen tuloksena ja haastattelijan onkin parempi olla luonteva kuin jäykkä ja hermostunut metodisen oikeaoppisuuden pelossa. Tästä huolimatta haastattelijan on tärkeää osata esittää kysymyksiä, jotka houkuttelevat kertomaan tiheästi ja omakohtaisesti käsiteltävistä aiheista. Omissa haastatteluissani olen soveltanut ajatusta haastattelusta luovana vuorovaikutustilanteena, jossa kertomisen hetki ja tilanne tuottavat aina jotain uutta: kertominen on aina omien kokemusten ja oman itsensä uudelleen näkemistä ja tuottamista (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 220). Parhaimmillaan vuorovaikutus haastattelutilanteessa voi olla terapeutista, jolloin haastateltava pystyy jäsentämään mennyttä mielekkääksi ja tarkoitukselliseksi osaksi elämäänsä. Toisaalta haastattelututkimukseen liittyy aina riski, että vuorovaikutussuhde ei rakennu luottamukselliseksi, vaan haastattelusta tulee kiusallisten ja epämiellyttävien tunteiden sävyttämä tuokio. (Rosenthal 2003; Hämäläinen, Pirskanen & Rautio 2014; Laitinen & Uusitalo 2007.)

Riskien minimoimiseksi tutkijan tulee tutustua tutkimaansa ilmiöön huolellisesti jo ennen haastatteluja ja pohtia syvällisesti tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Myös haastattelutilanteisiin on tärkeää valmistautua huolella ja rakentaa haastattelu niin, että informantti on oman kokemuksensa paras asiantuntija ja voi mahdollisimman vapaasti ilmaista itseään. Toisaalta tutkijan tulee suunnata ja rajata haastatteluja tutkimusintressiin sopivaksi. Olen ratkaissut tämän tutkittavan vapaan kerronnan ja omien tutkimusintressieni välisen osittaisen epäsuhtan soveltamalla Gabriele Rosenthalin (2003) kehittämää narratiivisen haastattelun metodia. Rosenthalin metodiikan lähtökohtana on Fritz Schutzen ajatus elämäkerrallisesta haastattelusta, jossa kertoja konstituoii ja assosioi vapaasti ja ilman haastattelijan keskeytyksiä elämäkulkuaan yhden haastattelukysymyksen pohjalta. Näin tutkija saa tietoa tutkittavalle aidosti merkityksellisistä asioista ja tapahtumista ilman, että kertomuksen rakentumista ohjailaan ulkoapäin. (Schutze 1983; ref. Rosenthal 2003, 917.) Haastateltavan keskeytyksettömästä kerronnasta muodostuu pääkertomus, jonka tuottamista haastattelijalla voi tukea ilmaisemalla kiinnostusta pienillä eleillä tai epäröinnin hetkellä rohkaista haastateltavaa jatkamaan kertomustaan kysymällä esimerkiksi: ”Mitä sitten tapahtui?”

Haastattelun toisessa vaiheessa tutkija voi tarkentaa pääkertomusta kysymyksillä, jotka rohkaisevat haastateltavaa kertomaan lisää esille nostamistaan aihepiireistä. Kysymysten ei ole tarkoitus asettaa pääkertomusta tai sen kertoja motiiveja arvioinnin kohteeksi, vaan houkutella kertomaan lisää jo mainituista tapahtumista, ihmisistä tai tuntemuksista. Kysymykset voivat olla esimerkiksi muotoa: ”Voisitko kertoa lisää mainitsemastasi...? Osaatko mainita jonkin konkreettisen asian/tapahtuman, joka sai sinut tuntemaan/ajattelemaan, että...? Mitä tarkalleen tapahtui, kun...?” Tärkeintä on rajata kysymykset koskemaan jo kerrottua ja syventää pääkertomusta. Aroista aiheista puhuttaessa on myös

tärkeää muotoilla kysymykset hienovaraisesti ja pikemminkin kertomusta houkutteleviksi kuin vaativiksi esimerkiksi tyyliin: ”Ehkä haluaisit kertoa lisää...? Voinko mahdollisesti kysyä siitä...?” Myös tarkkaavainen pääkertomuksen kuuntelu antaa viitteitä siitä, mistä aiheista ja kuinka yksityiskohtaisesti haastateltava on valmis puhumaan. (Rosenthal 2003, 918-919.) Haastattelun kolmannessa vaiheessa tutkija voi suunnata kerrontaa tutkimusintressinsä suuntaan kysymällä aiheista, jotka auttavat vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Näin haastattelussa voidaan käsitellä aiheita, jotka eivät ole välttämättä nousseet esiin kertojalähtöisessä pääkertomuksessa. (Rosenthal 2003, 918.)

5.3. Haastattelujen toteuttaminen ja tutkimusaineiston esittely

Olen toteuttanut vanhempien haastattelut tätä tutkimusta varten keväällä 2019. Ensimmäisen kerran kävin puhumassa tutkimusideastani Ensi- ja turvakotien avopalveluiden johtajan ja työntekijöiden kanssa syksyllä 2018. Tutkimussuunnitelmani aiheen tiimoilta annoin väkivaltatyöntekijöille ja avopalveluiden johtajalle luettavaksi loppuvuonna 2018 ja samassa yhteydessä avopalveluiden johtaja myönsi minulle tutkimukseen kirjallisen tutkimusluvan. Väkivaltatyöntekijät ovat auttaneet etsimään tutkimukseen haastateltavia jakamalla haastattelupyynnöni asiakkailleen. Haastattelupyynnö esitettiin yhteensä yhdeksälle vanhemmalle, joista kuusi halusi osallistua haastatteluun ja kaikki kuusi haastattelua myös toteutuivat. Haastattelupyynnöä ei siis jaettu kaikille asiakkaille, vaan yhteisen keskustelun tuloksena kohderyhmäksi valikoituivat vanhemmat, joiden katsottiin elämäntilanteensa ja psyykkisen vointinsa perusteella olevan soveliaita haastateltavia. Haastateltavien valikoitumiseen on vaikuttanut varmasti myös vanhempien motivaatio ja kyky kertoa henkilökohtaisista kokemuksistaan, sillä kaikki haastateltavat olivat suulliselta ilmaisultaan hyvin sujuvia ja puhuivat kokemuksistaan avoimesti. Aihepiiri oli useimmille selvästi hyvin tärkeä ja moni haastateltava mainitsikin halunsa kertoa omista kokemuksistaan, jotta perheväkivalta ja sen vaikutukset lapsiin tunnistettaisiin yhteiskunnassamme paremmin.

Eettisessä mielessä koen, että haastateltavien valikoiminen väkivaltatyöntekijöiden arvioinnin perusteella on hyvä asia, koska heillä on pitkä kokemus perheväkivaltaa kokeneiden lasten ja vanhempien kanssa työskentelystä. Kontaktien luominen haastateltaviin on usein myös luontevinta tuttujen työntekijöiden välityksellä, kun halutaan haastatella jonkun palvelun asiakkaita, kuten tässä tutkimuksessa. Tällaisissa tilanteissa on ratkaisevaa, millainen suhde työntekijällä ja asiakkaalla on, sillä hyväksi koetun työntekijän pyyntöön on helpompi suostua kuin huonoksi koetun. (Eskola ja Vastamäki 2015, 39.) Ajattelen, että oman tutkimukseni kannalta työntekijöiden myötämielisyys tutkimusaiheelle on ollut korvaamaton apu, sillä kaikki haastateltavat ovat olleet hyvin motivoituneita

haastattelun tekoon, eikä suostuttelua tai pidempiä tutkimuksen esittelypuheita ole tarvittu. Haastateltavien saamisen vaivattomuus kertookin aiheen koskettavuuden lisäksi ennen kaikkea myös siitä, että haastatteluun lupautuneilla on hyvin positiivisia kokemuksia väkivaltatyön avopalveluista ja sen työntekijöistä, mikä käy ilmi myös haastatteluista.

Työntekijöiden esiteltyä haastattelupyyntöni ja saatua luvan potentiaalisilta haastateltavilta otin kuhunkin haastateltavaan puhelimitse yhteyttä, kerroin tutkimuksestani ja kysyin vielä kertaalleen lupaa haastatella häntä. Haastattelut toteutettiin yhtä lukuun ottamatta haastateltavien kotona ja yksi haastattelu toteutettiin omassa kodissani haastateltavan toiveesta. Alun perin suunnittelin haastattelupaikaksi jotakin virallisempaa ympäristöä välttääkseni liiallista tungettelua, mutta useimmat haastateltavat kokivat itselleen luontevimmaksi paikaksi oman kotinsa. Eskolan ja Vastamäen (2015, 30-31) mukaan kotona tehdyillä haastatteluilla onkin suurempi mahdollisuus onnistua, koska tila on tuttu ja turvallinen kertojalle. Kutsu kotiin kertoo myös siitä, että haastateltava on sitoutunut tutkimukseen ja on valmis luottamaan haastattelijaan. Kodissa toteutettava haastattelu voi tarjota myöskin enemmän ”lämmittelytilaa” haastattelun osapuolille (Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 134-135). Itsekin huomasin useassa haastattelussa keskustelun lähtevän luontevasti käyntiin joko haastateltavan kotiin tai asuinpaikkaan liittyvästä seikasta. Yksi haastateltava halusi myös esitellä lapsensa valokuvista ja useiden haastateltavien luona lasten valokuvia oli kiinnitetty magneetein jääkaapin oveen, jolloin keskustelussa oli luontevaa fokuoitetua lapsenkin näkökulman. Myös lapseni piirtelyt puhelimeni kuoressa kirvoittivat muutamassa haastattelussa kyselyitä siitä, onko minulla itselläni lapsia. Vanhemmuuden teemoista puhuttaessa lapset tarjoavatkin luontevan yhteisen keskustelunaiheen, jotta haastattelua ei tarvitse aloittaa ihan kylmiltään.

Toisaalta kotiin haastattelu ympäristönä voi omat haasteensa, kuten muiden perheenjäsenten läsnäolo (Eskola & Vastamäki 2015, 31; Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 131-132). Omissakin haastatteluissani tuli vastaan yllätyksiä. Esimerkiksi mennessäni tekemään ensimmäistä haastattelua haastateltavan vanhemman alakouluikäinen lapsi oli kotona ja pelasi haastattelun ajan videopeliä omassa huoneessaan, koska ei ollut halunnut lähteä viikonlopuksi isälleen. Äiti puhui haastattelun aikana hyvin avoimesti ja suorasanaisesti perheen historiasta ja tutkijana mieleeni hiipi epämiellyttävä tunne ja epäily siitä, olenko tutkimusta suunnitellessani huomioinut riittävästi lasten näkökulmaa. Onko oikein, että vanhemmat puhuvat lastensa asioista perheen ulkopuoliselle tutkijalle ilman, että lapsilta on kysytty välttämättä yhtään mitään? Toisessa haastattelussa asunnossa olivat läsnä myös kotihoidossa oleva lapsi ja isovanhemmat, mutta he pysyttelivät haastattelun aikana toisissa tiloissa.

Kaiken kaikkiaan koin, että kotona tehdyt haastattelut onnistuivat hyvin ja olivat tunnelmaltaan luottamuksellisia. Ne etenivät yleisesti ottaen rennosti ja keskustelunomaisesti ja aineisto muodostui rikkaaksi ja monipuoliseksi. Aloitin kaikki haastattelut kertaamalla tutkimuksen aiheen, tavoitteet ja omat motiivini tutkia juuri vanhempien kokemusta lapsille suunnatusta väkivaltatyöstä. Alun epävirallisemman osuuden jälkeen haastattelut etenivät edellisessä luvussa esittelemäni Gabriele Rosenthalin (2003) narratiivisen haastattelun metodia mukailten. Haastattelun ensimmäisessä vaiheessa esitin kaikille saman pyynnön kertoa vapaasti ja omin sanoin siitä, miten haastateltava on kokenut Nallenpesän lapsi- ja vanhemmuustyön tukeneen lasta/lapsia ja vanhempaa ja kertomaan esimerkiksi siitä, kuinka perhe on Nallenpesään päätenyt. Toisessa vaiheessa esitin pääkertomusta täydentäviä kysymyksiä esimerkiksi perheväkivallan luonteesta. Haastattelun kolmannessa vaiheessa suuntasin keskustelun alkuperäisen tutkimusintressini mukaisesti teemoihin kyselemällä tarkemmin väkivaltaerityisestä lapsi- ja vanhemmuustyöstä. Kokonaisuudessaan haastattelurunko löytyy tutkimuksen liitteistä.

Kaikki haastateltavat saivat aloittaa kertomuksensa haluamastaan kohdasta. Kerroin myös kaikille haastateltaville, ettei minulla ole mitään ennakkotietoja heidän tilanteestaan. Ennakkotietojen puuttumisen vuoksi jouduin toisinaan haastatteluiden alkupuolella keskeyttämään haastateltavia esimerkiksi kysymällä lasten iästä tai tarinaan ilmaantuvien uusien henkilöiden suhdetta haastateltavaan. En kuitenkaan koe, että nämä kysymykset olisivat häiritsevässä määrin ohjanneet pääkertomuksen muotoutumista tai kertojan huomioita. Kaikki haastateltavat lähtivät luontevasti ja vaivoitta kertomaan kokemuksistaan ilman lisäkysymyksiä tai houkuttelua, minkä tulkitsen merkiksi luottamuksellisesta ilmapiiristä ja siitä, että haastateltavat kokivat tärkeänä kertoa oman tarinansa. Myös se, että perheen asioita oli jo käsitelty Nallenpesässä ja muilla tahoilla, varmasti helpotti kertomista ja kokemusten sujuvaa jäsentämistä.

Joidenkin haastattelujen kohdalla haastateltava oli jo pääkertomuksessaan saattanut sivuta tutkimusintressini suuntaamia haastattelukysymyksiä, jolloin vielä palasin samoihin kysymyksiin ja pyrin syventämään ymmärrystäni vanhemman kokemuksesta. Pidemmässä haastattelussa onkin luonnollista, että samat asiat tulee käsiteltyä useaan kertaan eri näkökulmista. Tällöin on vaarana – varsinkin jos tutkija ei ole hereillä – että haastattelu saa jankkaavia sävyjä ja vuorovaikutus lukkiutuu kertojan tarinan ja intentioiden kannalta epäolennaisten asioiden äärelle (vrt. Eskola & Vastamäki 2015, 41). Huomasin esimerkiksi itse välillä haastatteluita tehdessäni, että kysyin uudelleen jo keskustelluista asioista tai että yritin saada vielä enemmän irti teemoista, joista haastateltava oli jo selvästi sanonut sanottavansa. Toki kerronnallisessa haastattelussa voi ja pitääkin toisinaan houkuttella kerrontaa, mutta tietyn rajan yli mentäessä on riski, että haastateltava kertoo jotain vain

miellyttääkseen tutkijaa tai tulee kertoneeksi enemmän kuin oikeastaan haluaisikaan. Palaan tähän kysymykseen pohtiessani tutkimuksen eettisiä ongelmakohtia.

Joidenkin haastateltavien kohdalla alkuperäisen tutkimusintressini mukaiset haastattelukysymykset taas eivät kaikilta osin osoittautuneet relevanteiksi pääkertomuksen jälkeen, jolloin olen jättänyt tällaiset kysymykset esittämättä. Esimerkiksi yhden haastateltavan kohdalla kävi ilmi, ettei hänen ja hänen lastensa tapauksessa ole kyse perheväkivallasta sanan varsinaisessa merkityksessä, vaan henkinen väkivalta ja kiusanteko oli alkanut vasta eron jälkeen. Ylipäänsä haastateltavien taustat ja syyt Nallenpesän asiakkuudelle olivat hyvin erilaisia, mutta palaan tähän tarkemmin tutkimukseni tulososiossa. Yhteenvedonomaaisesti haastattelujen toteuttamisesta voisi todeta, että olen pyrkinyt pysymään mahdollisimman avoimena haastateltavien tuottamille merkityksille, jolloin alkuperäisen tutkimusintressini mukainen kysymyksenasettelu on muotoiltu haastattelussa vanhemman omien tulkintakehysten ja merkitysrakennelmien pohjalta.

Haastattelun lopuksi kaikille osallistujille mahdollisuuden tuoda esiin asioita, jotka olivat jääneet keskustelussa käsittelemättä. Kaikilla oli myös jälkikäteinen mahdollisuus olla minuun yhteydessä, mikäli jokin asia oli jäänyt askarruttamaan mieltä tai haastateltava halusi palata vielä johonkin sanomaansa. Kukaan ei kuitenkaan ottanut minuun jälkikäteen yhteyttä, minkä tulkitsen merkiksi siitä, että olennaiset asiat tuli käsiteltyä suhteellisen monipuolisesti ja kattavasti haastattelun aikana. Kaikki haastateltavat toivoivat myös saavansa valmiin työn luettavakseen.

Tein haastatteluja yhteensä kuusi. Haastattelujen kesto oli keskimäärin noin puolitoista tuntia lyhyimmän haastattelun kestäessä vajaan tunnin ja pisimmän reilun kaksi tuntia. Ykkösen rivivälillä kirjoitettuna haastattelulitteraatioiden pituus vaihtelee vajaasta kahdestakymmenestä sivusta vajaaseen neljäänkymmeneen sivuun haastattelua kohden. Yhteensä litteroitua haastatteluainestoa on 176 sivua. Lisäksi osa haastateltavista oma-aloitteisesti antoi minun katsoa ja ottaa valokuvia lasten työskentelyyn liittyvistä loppuyhteenvedoista ja muista materiaaleista. Muulla materiaalilla viitataan lähinnä aineistoon, joka on syntynyt lapsen yksilökäynneillä Nallenpesässä ja jonka avulla käsitellään esimerkiksi lapsen vahvuuksia, pelkoja tai toiveita. Tämä aineisto on toiminut tutkimuksen taustamateriaalina ja haastattelutilanteissa keskustelun virittäjänä.

Haastateltavista vanhemmista viisi oli äitejä ja yksi isä. Tutkittavien sosioekonomisista taustoista tai iästä en haastattelussa kysynyt, mutta haastattelujen lomassa kävi ilmi, että haastateltavien taustat olivat hyvin kirjavat. Joukossa oli esimerkiksi opiskelijaa, yrittäjää, työtöntä ja työssäkäyvää. Väkivaltaerityiseen työskentelyyn osallistuneita lapsia oli yhteensä 11 (joista kahdeksan poikaa ja kolme tyttöä), jotka työskentelyn aikana olivat iältään 3-10-vuotiaita. Osalla lapsista työskentely oli

jo päättynyt ja osalla oli alkamassa toinen viiden tapaamiskerran jakso. Vanhemmuustyöhön oli osallistunut haastatelluista vanhemmista neljä, mutta hekin, joilla ei varsinaista omaa työskentelyä ollut, olivat osallistuneet lapsen/lasten aloitus- ja yhteenvetoneuvotteluihin. Myös perhehistoria ja lapsi- ja vanhemmuustyöhön ohjautumisen syyt olivat hyvin erilaisia ja positiot suhteessa väkivaltaan vaihtelivat, mutta samaan aikaan tarinoissa oli myös paljon yhtäläisyyksiä. Esimerkiksi tarinoiden valossa perheväkivallan sukupuolittuneisuus ja perheväkivallan kauaskantoiset vaikutukset lapsen ja vanhemman elämään olivat tutkittavien kokemusmaailmoita yhdistäviä tekijöitä.

5.4. Aineistosta analyysiin

Narratiivisen tutkimuksen tekemisen tapoja on lukuisia. Useimmat tutkijat eivät sovellakaan mitään tiettyä tarkasti määriteltyä metodia, vaan analyysitapa muotoutuu tutkimusaineiston ja tutkimuskysymysten ohjaamana. Eri analyysitapoja on myös mahdollista yhdistellä ja monesti narratiivisessa tutkimuksessa tutkijan kyky yhdistellä luovasti eri analyysitapoja onkin tärkeämpää kuin yksittäisen metodin orjallinen noudattaminen. (Hyvärinen 2011, 90.) Yksi tapa hahmottaa narratiivisen analyysin peruseräitä on jakaa tarkastelun kohde joko kertomuksen rakenteellisiin tai sisällöllisiin tekijöihin. Kertomuksen rakenteellisia tekijöitä tarkasteltaessa kiinnostuksen keskiöön nousevat ennen kaikkea kertomisen tapaan ja tarkoitukseen liittyvät seikat: Kuinka kertomus on rakennettu kertojan tavoitteiden saavuttamiseksi? Minkälaisin keinoin kertoja pyrkii vakuuttamaan kuulijansa? Kertomusten sisällöllisessä analyysissä tutkijan huomio kiinnittyy puolestaan yhteisiin teemoihin, joita aineistosta on tunnistettavissa: Mitä kerrotaan? Minkälaisia temaattisia kokonaisuuksia aineistosta on löydettävissä? Temaattinen narratiivinen analyysi tulee lähelle temaattista sisällönanalyysia, mutta niiden erona on se, että temaattinen narratiivinen analyysi säilyttää ajassa etenevät tapahtumakulut ja niiden kausaalisen jäsentyneisyyden. (Riessman 2008.)

Donald Polkinghorne (1995) on puolestaan jäsentänyt narratiivisen tutkimuksen kenttää erottelemalla narratiivien analyysin (*analysis of narratives*) ja narratiivisen analyysin (*narrative analysis*). Ne ovat hänen mukaansa kategorisesti erilaisia tapoja tehdä tutkimusta. Narratiivien analyysissä kertomukset luokitellaan eri luokkiin esimerkiksi tapaustyyppien, metaforien tai kategorioiden avulla. Narratiivisessa analyysissä taas pyritään muodostamaan uusi kertomus aineistosta, luomaan eräänlainen synteesi kerrotuista tarinoista nostamalla esiin aineiston kannalta keskeisiä teemoja. Narratiivinen analyysi pyrkii yhdistelemään ja suhteuttamaan toisiinsa kertomusten tapahtumia ja tekoja säilyttäen samalla kertomusten juonellisen rakenteen. Analyysissä kietoutuvat toisiinsa niin sattumukset, tarkoitukselliset teot kuin toimijoita ja tapahtumia ympäröivä yhteiskunnallinen ja kulttuurinen todellisuuskin. Kun narratiivien tutkimus tuottaa käsitteellistä tietoa, narratiivinen

tutkimus tuottaa tietoa yksilöllisistä elämäntilanteista yhteiskunnallisessa kontekstissaan. (Mt., 12-21.)

Riessmaniin ja Polkinghorneen nojaten ajattelen, että tässä tutkielmassa analyysi keskittyy pikemminkin haastattelukertomusten temaattiseen sisällölliseen analyysiin kuin niiden rakenteelliseen tarkasteluun ja pyrkimykseni on tuottaa pikemminkin narratiivinen kuin narratiivien analyysi tutkimusaineistostani, vaikkakaan oma analyysini ei puhtaasti ole narratiivista analyysia Polkinghornen tarkoittamassa mielessä. Sikäli analyysini tulee kuitenkin lähemmäksi narratiivista analyysia kuin narratiivien analyysia, että kertomusten temaattisen tarkastelun avulla olen pyrkinyt haarukoimaan haastattelukertomuksista yhteiset piirteet, luomaan eräänlaisen kokonaiskertomuksen ja synteessin haastateltavieni kokemuksista, enkä analysoimaan ja vertailemaan yksittäisiä kertomuksia keskenään kategorisoiden ja tyypitellen niitä eri ryhmiin. Pyrkimykseni on eri kertomusten perusteella hahmotella jonkinlaista kokemuksellista mallia siitä kulttuurisesta liikkumatilasta, joka perheväkivaltaa kokeneille lapsille ja vanhemmille jää, kun he yrittävät rakentaa uudelleen elämäänsä eron jälkeen.

On sanomattakin selvää, että kokemusten yhteen niputtaminen ja esittäminen saman tarinan erilaisina variantteina ei tee oikeutta haastateltavien kokemusten ja elämäntilanteiden erilaisuudelle, mutta ajattelen tutkimuksen eettisyyteen ja tutkittavien anonymiteetin turvaamiseen liittyvien seikkojen olevan niin tärkeitä, etten halunnut analyysissani riskeerata niitä esimerkiksi paneutumalla tarkemmin yksittäisten kertomusten tarkasteluun. Turvatakseni haastateltavieni anonymiteetin en ole myöskään käyttänyt haastattelusitaateissa mitään tunnistetietoja, jolloin haastattelukatkelmia yhdistelemällä ei ole mahdollista tunnistaa kertojaa. Ainoastaan haastatteluissa esiintyvät lapset ja entiset puoliset olen esittänyt pseudonyymein varustettuina ja pseudonyymit pysyvät läpi tutkielman samoina. Muutamana sitaatit ovat siis yhdistettävissä samaan kertojaan, mutta uskon, ettei tämä yhdisteltävyys vielä olennaisesti vaaranna tutkittavieni anonymiteettia.

Lähtiessäni tekemään haastatteluja minulla ei ollut vielä kovinkaan selkeää kuvaa siitä, miten tulisin analyysin toteuttamaan. Toimiva analyysitapa on hahmottunut haastatteluiden tekemisen, litteroinnin ja tutkimusraportin kirjoittamisen lomassa. Jo haastatteluja tehdessäni vanhempien kertomuksista alkoi hahmottua yhtenäisiä teemoja: esimerkiksi kuvaukset parisuhdeväkivallasta olivat samansuuntaisia, vaikka väkivallan muodot, kesto ja intensiteetti vaihtelivatkin. Samoin kuvaukset lasten isistä ja lasten ja isien suhteista olivat jopa yllättävän samankaltaisia. Haastateltavien kertomuksista nousi päällimmäisenä huoli lasten hyvinvoinnista väkivaltaisesti käyttäytyvien isien luona ja yhteiskunnallisten instituutioiden kyvyttömyys vastata tähän huoleen. Olenkin hahmottanut haastattelut kertomuksina, joissa kertojan tavoitteena on turvata lapsen hyvinvointi ja hyvä elämä.

Polkinghornen (1995, 16) mukaan juonta organisoikin aina jokin tavoite, johon kertomuksen muiden elementtien saamat merkitykset kietoutuvat.

Haastatteluiden litteroimisen jälkeen olen rekonstruoinut vanhempien kokemukset ulkopuolisen näkökulmasta kirjoitetun suoraviivaisemman ydinkertomuksen muotoon, sillä haastattelupuheessa kertomuksen eri aikaulottuvuudet seuraavat toisiaan pikemminkin kertojan vapaasti assosioivan muistin pohjalta kuin noudattavat mitään lineaarista järjestystä (vrt. Polkinghorne 1995, 16; Hänninen 1999, 33). Haastattelukertomusten pelkistäminen lyhyemmiksi kuvauksiksi on auttanut minua hahmottamaan paremmin juonen kulkua ja siihen vaikuttavia toimijoita, tekoja ja sattumuksia. Varsinaisen analyysini aineistona tekemäni ydinkertomukset eivät ole kuitenkaan toimineet, vaan niiden rooli on ollut lähinnä ohjata mielenkiintoni ja tulkintojeni suuntaa silloin, kun haastattelupuheen runsaus ja poukkoilevuus on uhannut hämärtää kokonaisuuksien tajuani. Ydinkertomukset ovat auttaneet siivilöimään tapahtumien ja tuntemusten virrasta olennaisimmat tarinan juonta eteenpäin vievät teemat ja toimijat (vrt. Polkinghorne 1995, 16; Hänninen 1999, 33).

Donald Polkinghornen (1995) mukaan tehtäessä narratiivista analyysia ihmisten elämäntarinoista ja -kokemuksista tulee tiettyihin seikkoihin kiinnittää erityistä huomiota. Ensinnäkin kulttuurinen konteksti asettaa kertojan toiminnalle reunaehdot ja muovaa niitä merkityksiä, joita kertoja tarinan tapahtumiin liittää. Hahmoteltaessa tarinaa eteenpäin vieviä voimia on tärkeää kiinnittää huomiota muihin toimijoihin ja siihen, mihin kuinka he vaikuttavat kertojan tavoitteisiin. Olennaista on myös pyrkiä avaamaan kertojan sisäistä maailmaa, arvoja ja emotionaalisia tiloja, koska myös kertoja on toimija, jonka toimijuus vaikuttaa tarinan etenemiseen. Ylipäänsä kaikki tarinan henkilöt on ymmärrettävä elämänhistorioidensa ja kulttuurinsa tuotoksina, vaikkakaan ei deterministisessä mielessä. (Mt., 16-18.)

Myöskin Vilma Hänninen ja Anja Koski-Jännes (2000) alleviivaavat, etteivät tarinat ole ainoastaan selostuksia tapahtumien kulusta, vaan ne sisältävät aina myös kausaalisia, emotionaalisia, moraalisia ja arvoihin liittyviä merkityksiä. Tarinan kausaalinen jäsentyminen sitoo tapahtumat toisiinsa ja hahmottaa syiden ja seurausten ketjua. Tarinoiden emotionaalinen taso ilmaisee tapahtumien merkityksen päähenkilön näkökulmasta ja muodostaa jännitekentän, jonka varassa tarinan suunta hahmottuu joko progressiiviseen tai regressiiviseen suuntaan. Moraalinen ulottuvuus käsittää tulkinnat tarinan henkilöiden toiminnasta, sen hyväksyttävyydestä ja toimijuuteen liittyvästä vastuusta. Arvojen tasolla voidaan tarkastella yksittäisten henkilöiden tasoa laajemmin, mikä ylipäänsä on arvokasta, merkityksellistä, hyvää tai pahaa. (Mt., 200-201.)

Omassa analyysissäni korostuvat erityisesti emotionaaliset, moraaliset ja arvoihin liittyvät ulottuvuudet. Olen keskittynyt siihen, kuinka tarinoiden emotionaalinen taso jäsentää tarinoiden kulkusuuntaa ja millaisessa moraalisisessa valossa tarinoiden kulkusuuntaan vaikuttavat henkilöt ja muut toimijat esitetään. Olen tarkastellut haastatteluita kertomuksina, joiden rakentumista ohjaa jo esille nostamani kertojien implisiittinen tavoite, lapsen hyvinvointi ja hyvä elämä. Olen tulkinut kertomusten toimijoita, kertojan sisäistä maailmaa ja kertojien tilanteesta avautuvaa yhteiskunnallista todellisuutta tätä tavoitetta vasten: Kuinka kertomuksen muut toimijat (niin persoonalliset kuin persoonattomatkin) edesauttavat tai estävät tämän tavoitteen saavuttamista? Kuinka kertomusta jäsentävä tavoite on vaikuttanut kertojan toimijuuteen ja valintoihin? Kuinka laajempi yhteiskunnallinen ympäristö ymmärtää tavoitteen ja miten sen toteutumista tuetaan tai hankaloitetaan kertojan näkökulmasta?

Mary ja Kenneth Gergen (1984) ovatkin esittäneet, että kaikki inhimilliset kertomukset on mahdollista luokitella joko progressiivisiksi (edistyviksi), regressiivisiksi (taantuviksi) tai stabiileiksi (vakaaiksi) sen mukaan, kuinka tarinaa ohjaava tavoite toteutuu. Vaikka vanhempien kertomusten luokittelu heidän mallinsa mukaisesti ei olekaan ollut analyysini keskiössä, ovat heidän ajatuksensa kertomuksen suunnasta auttaneet minua jäsentämään kertomusten emotionaalista jännitekenttää ja tarkastelemaan haastattelukertomuksia dynaamisina kokonaisuuksina, joissa on niin ylä- kuin alamäkiäkin. Tarinalla on aina myös alku, keskikohta ja loppu. Koko tarinan merkitys määräytyy loppuratkaisusta käsin: onnistuuko kertoja saavuttamaan tavoitteen vai ei? Haastattelukertomuksista rekonstruoimani tarinoiden tavoite, lapsen hyvinvointi, on siinä mielessä ongelmallinen tarkasteltaessa tarinoiden lopputulemia, että kyseessä on hyvin abstrakti käsite. Lapsen hyvinvointi ei myöskään ole koskaan lopullisesti saavutettu asiointi tilaan, että voitaisiin puhua tavoitteen lopullisesta saavuttamisesta. Ajattelenkin haastatteluita eräänlaisina avoimiksi jäävinä kertomuksina, joiden kulkua kyllä jäsentää lapsen hyvinvoinnin tavoittelu, mutta joiden loppuratkaisu jää nähtäväksi tulevaisuudessa.

Käytännössä olen edennyt analyysissäni niin, että aluksi olen lukenut haastattelut antautuen mukaan tarinan kuljetettavaksi vailla yritystä analysoida tai pilkkoa kerrottua. Näin olen saanut käsityksen tarinoiden kokonaishahmoista. Toisella lukukerralla pyrin analyttisempään luentaan ja merkkasin erivärisin kynin haastatteluista löytyviä yhteisiä teemoja, henkilöitä ja toimijoita. Osin teemojen jäsentely eteni haastattelukysymysten pohjalta, osin tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Pyrin pysymään avoimena myös haastateltavien omille merkityksenannoille, ja suoraan haastatteluista ja haastateltavien elämäntilanteista nousevia teemoja olikin esimerkiksi lapsen asema eron jälkeen. Vanhempien runsaan kerronnan ja laajan merkityksenannon vuoksi päädyin myös käsittelemään

naisten parisuhde- ja perheväkivaltakokemuksia omana lukunaan, koska Nallenpesän työskentelyn saamat merkitykset ovat ymmärrettävissä vain aiempien kokemusten ja henkilöhistorioiden pohjalta. Halusin käsitellä naisten parisuhde- ja perheväkivaltakokemuksia tarkemmin myös avatakseni enemmän väkivallan sukupuolistuneisuutta, sillä sukupuoli jäsentää perheväkivallan ja vanhemmuuden merkityksellistämistä niin väkivallan kokijoiden ja tekijöiden kuin viranomaistenkin keskuudessa. Tällä taas on suuri vaikutus siihen, kuinka lasten kokema perheväkivalta yhteiskunnassamme kohdataan ja kuinka siihen puututaan.

Parisuhde- ja perheväkivaltaa olen pyrkinyt kuvaamaan haastatteluiden pohjalta dynaamisena kokonaisuutena, jossa oman roolinsa saavat niin väkivaltaa kokeneen äidin kokemukset, lapsen kokemus äidin tulkitsemana ja isän käyttäytyminen äidin kertomana niin suhteen aikana kuin suhteen jälkeenkin. Parisuhde- ja perheväkivaltaa käsittelevässä luvussa olen keskittynyt ainoastaan äitien haastatteluihin, koska haastatteleman isä ei ollut itse elänyt väkivaltaisessa parisuhteessa, vaan hänen lapsensa olivat altistuneet väkivallalle lasten äidin uudessa suhteessa. Isän kertomusta ohjasi siis toisenlainen logiikka, koska hän ei itse ollut ollut osapuolena perheväkivallassa. Olen kuitenkin sisällyttänyt isänkin haastattelut toiseen analyysilukuun, jossa käsittelen vanhempien kokemuksia Nallenpesän lapsi- ja vanhemmuustyöstä. Nallenpesän työskentelyä koskevan analyysiluvun olen jäsentänyt poimimalla aineistoista erilleen vanhempien ajatuksia lapsityön merkittävyydestä sekä lapsille että heille itselleen ja vanhempien vanhemmuustyölle antamia merkityksiä. Jäsennys etenee pääosin seurailien tutkimusintressini mukaisia haastattelukysymyksiä. Luvun lopuksi tarkastelen vanhempien kokemuksia vanhempien kokemuksia sosiaalitoimen, poliisin ja oikeusjärjestelmän toiminnasta, koska perheväkivallan yhteiskunnallisella kohtaamisella on keskeinen merkitys sen suhteen, kääntyvätkö kertomukset progressiiviseen vai regressiiviseen suuntaan.

5.5. Eettisten kysymysten pohdintaa

Peruslähtökohdat eettisesti hyvälle tutkimukselle ovat kaikissa oppiaineissa samat. Eettisesti kestävä tutkimus vaatii tieteellisiä tietoja, taitoja, hyviä toimintatapoja niin tutkimuksen teossa ja tiedeyhteisössä kuin suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja tutkimuskohteisiin. (Kuula 2011, 34.) Toisaalta erilaiset tutkimustraditiot ja -metodologiat tuottavat omanlaisensa eettiset haasteet, joihin tutkijan on otettava jollakin tavoin kantaa (Syrjälä ym. 2006, 183). Pohdinkin tässä luvussa tutkimukseni eettisiä sitoumuksia suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan, tutkittavaan ilmiöön ja tutkittaviin lähinnä narratiivisen ja sensitiivisen perhetutkimuksen konteksteissa. Tuottamani tiedon oikeellisuuteen ja rehellisyyteen palaan pohtiessani tutkimuksen tuloksia.

Karkeasti ottaen tutkimuksen eettisten kysymysten ja niiden aseman tutkimuksen teossa on jäsennetty asettuvan jatkumolle kahden ääripään välillä: toisessa ääripäässä tutkimuksen eettisyyttä ja strategisia valintoja määrittävät yhteisesti sovellettavat ja teknisluontoiset normit, kuten kysymykset tutkittavien anonymiteetista, tutkittavien informoimisesta ja aineiston analyysin luotettavuudesta, kun taas toisessa ääripäässä tutkimusetiikka nähdään koko tutkimuksen tekoa ohjaavana metodologisena seikkana. Edellistä eettistä orientaatiota on kutsuttu muun muassa normiperustaiseksi etiikaksi ja sääntöetiikaksi, kun taas jälkimmäistä lähestymistapaa on kuvattu esimerkiksi suhdeperustaisena, intuitiivisena ja välittämisen etiikkana. Erityisesti sosiaalitieteissä sovellettu suhdeperustainen etiikka painottaa neuvottelullisen ja tilanteittaisen eettisen ajattelun merkitystä objektiivisten ja staattisesti arvioitavien eettisten normien rinnalla. Kaikkia eettisiä ratkaisuja ei voi johtaa yksistään tutkimusta säätelevistä yleisistä normeista, vaan rinnalle tarvitaan syvällisempää pohdintaa siitä, mitä tutkija aiheuttaa tutkimuksellaan tutkittaville, heidän suhteilleen ja ympäristölleen. Tällöin kaikki tutkijan tekemät valinnat ovat moraalisia valintoja. Normiperustainen sääntöetiikka asettaa siis minimitason tutkimuksen eettiselle tasolle, mutta ottaakseen tutkimuksen etiikan vakavasti tutkijan on myös huomioitava suhdeperustaisen etiikan asettamat vaatimukset. (Pösö 2008; Tuomi & Sarajärvi 2009, 125-133; Hänninen 2008, 124.)

Myös Pirkko-Liisa Rauhala ja Elina Virokannas (2011) painottavat, että eettiset kysymykset korostuvat sosiaalityön tutkimuksessa, jossa ollaan tekemisissä ihmiselämää haavoittavien ilmiöiden ja ympäristöjen kanssa. Eettisesti kestävä sosiaalityön tutkimuksen tulisikin olla aina tutkittavilleen hyödyllistä ja rakentavaa sekä perustua vahvaan ihmisoikeudelliseen ajatteluun. Sosiaalityön tutkimuksessa eettisten kysymysten pohdinnan täytyy läpäistä koko tutkimusprosessi aina tutkimusaiheen valinnasta raportointiin saakka: Onko tutkimusaihe perusteltavissa muutenkin kuin tutkijan henkilökohtaisella kiinnostuksella? Kunnioitetaanko tutkimuksenteon jokaisessa vaiheessa tutkittavien itsemääräämisoikeutta? Tapahtuuko tutkimuksen raportointi tutkittavien kokemuksia kunnioittaen ja heidän näkemyksilleen oikeutta tehden? Ihmistieteellisen tutkimuksen lähtökohtana tuleekin aina olla tutkittava ihminen, jonka itsemääräämisoikeutta ja loukkaamattomuutta tutkijan on kunnioitettava tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. Tämä vaatii tutkimusetiikan ymmärtämistä tutkimusta ohjaavana kokonaisvaltaisena periaatteena ja sen tilannekohtaista soveltamista.

Sosiaalitutkimuksen painottamat ihmisarvon kunnioittamista ilmentävät normit on tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeissa jaoteltu kolmeen luokkaan: ihmisen itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, henkisen ja fyysisen vahingoittamisen välttäminen sekä ihmisten yksityisyyden kunnioittaminen ja suojeleminen. Lähtökohtana ohjeiden soveltamiseen eivät toimi oppiaineet, vaan tutkimuksen tekotapa. (Kuula 2011, 60-65.) Ajattelen, että tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita

on helppo noudattaa ylläkuvaamani normiperustaisen etiikan mielessä: tutkimani avopalveluiden johtaja on myöntänyt tutkimusluvan minulle tutkimussuunnitelmani perusteella, olen saanut tutkittavilta luvan haastatella heitä ja sinänsä tutkittavien henkilöllisyystietojen salaaminen ei ole ongelma. En ole myöskään aiheuttanut fyysistä vahinkoa tutkittavilleni. Jos tutkimuseettiset kysymykset haluaa ottaa vakavasti, on kiinnitettävä suhdeperustaisen etiikan mukaisesti huomio koko tutkimusprosessiin aina aiheenvalinnasta tutkittavien kohtaamiseen ja raportoinnin tyyliin. Erityisesti aiheen sensitiivisyys ja narratiiviseen tutkimusotteeseen liittyvät eettiset haasteet ovat vaatineet omaa pohdintaansa läpi tutkimusprosessin.

Miellän tutkimusaiheeni olevan sensitiivinen perheaihe, joiden tutkimiseen liittyviä eettisiä haasteita on viime vuosina pohdittu enenevässä määrin (esim. Pösö 2008; Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015; Laitinen & Uusitalo 2007; Hämäläinen, Pirskanen & Rautio 2014). Perheaiheisiin liittyvät tutkimusaiheet ovat usein luonteeltaan sensitiivisiä, koska perheen mielletään kulttuurissamme sijoittuvan yksityisyyden alueelle (Pösö 2008; Hämäläinen, Pirskanen & Rautio 2014, 2015). Erityisen haastavaa ja eettistä pohdintaa vaativaa on tutkia kiistanalaisia ja ristiriitaisia perhesuhteita, jotka jollain tavoin rikkovat norminmukaiseksi miellettyä ydinperheidylliä. Kulttuurissamme perheeseen ja vanhemmuuteen, erityisesti äitiyteen, liitetään automaattisesti mielikuvia rakkaudesta, huolenpidosta ja välittämisestä (Hurtig & Laitinen 2000, 252). Kiistanalaiset ja ristiriitaiset perhesuhteet rikkovat näitä yhteiskunnassa ja kulttuurissa vallitsevia odotuksia, normeja ja sääntöjä tavalla tai toisella, mikä asettaa monia haastavia kysymyksiä tutkimuksen etiikkaan liittyen (Pösö 2008). Sensitiivisten perheaiheiden tutkiminen edellyttääkin aivan erityistä lähestymistapaa, ja eettisten kysymysten on kietouduttava osaksi koko tutkimusprosessia (Hämäläinen, Pirskanen & Rautio 2014; Laitinen & Uusitalo 2007).

Tarja Pösö (2008, 93) onkin kuvannut, kuinka kiistanalaisten perhesuhteiden tutkimisessa moraalilla voi olla tärkeä vedenjakaja: moraalilla voidaan perustella esimerkiksi tutkimista tai tutkimatta jättämistä ja nojautumista tiettyyn metodologiseen tai teoreettiseen traditioon. Perheväkivaltaa tutkittaessa on esimerkiksi nojauduttu paljon narratiivisiin metodeihin (ks. Kallinen, Pirskanen & Rautio 2015, 21), kuten tässäkin tutkimuksessa tehdään. Narratiivisen metodologian katsotaan usein olevan jo lähtökohdiltaan eettisesti korkeatasoinen tapa tehdä tutkimusta, koska se tavoittelee ihmisen omia merkityksenantoja ja äänten moninaisuutta luomalla tilaa vapaalle kerronnalle. Se on myös nähty sosiaalityön arvojen mukaisena tapana tehdä tutkimusta ja raivata tilaa yhteiskunnassa sijaitsevien marginaalien tiedolle, joka on alisteista vallitseville tavoille hahmottaa maailmaa. (Hänninen 2008, 123; Riessmann & Quinney 2005, 395.)

Vilma Hänninen (2008) kuitenkin varoittaa, että lähtökohtainen oletus narratiivisen metodologian erityisestä eettisyydestä voi tuudittaa tutkijan omahyväiseen kritiikittömyyden tilaan, jossa oman tutkimustoiminnan eettisiä ongelmakohtia ei enää huomaa, vaikka aihetta olisikin. Toisaalta tietoisuus eettisten kysymysten keskeisyydestä saattaa jopa halvaannuttaa tutkijaa, sillä täydellistä eettistä moitteettomuutta ei ole koskaan mahdollista saavuttaa. Narratiivisen tutkimuksen eettiseksi erityiskysymyksiä Hänninen nimeää tutkijan ja tutkittavien välisiin suhteisiin liittyvät seikat. Onko haastateltava esimerkiksi informoidusta suostumuksestaan huolimatta aina tietoinen siitä, mihin haastattelu johtaa? Kertoja saattaa joskus itsekkin yllättyä, minne kertomus vie, ja myös tutkijan asettama tutkimustehtävä saattaa muotoutua uudelleen, kun aineisto on kasassa. Kenenkään on mahdotonta etukäteen tietää, miten haastateltava haastattelutilannetta ja tutkijan roolia tulkitsee, eikä tutkija siten voi täysin olla varma siitä, että tutkimuksesta ei aiheudu haittaa tutkittavalle. Niinpä tutkittavan itsemääräämisoikeuden varmistamiseksi tutkittavalla tulee olla mahdollisuus perääntyä tutkimuksesta vielä haastattelun jälkeenkin. (Mt., 123.)

Esimerkiksi omia haastatteluja tehdessäni huomasin, kuinka yksi kysymys Nallenpesän työskentelystä ja sen merkityksestä haastattelun alussa kirvoitti usein haastateltavalta tarinaryöpyyn, johon liittyi monia ihmisiä omine historioineen ja tunnistettavine piirteineen. Niinpä tutkimustehtäväni laajeni koskemaan myös väkivaltaisten perhetilanteiden taustoja Nallenpesän työskentelyn lisäksi, vaikka haastattelupyynnössä olin nimennyt tutkimukseni aiheeksi Nallenpesän lapsi- ja vanhemmuustyön ja vanhempien kokemuksen niistä. Toisaalta voi kysyä, onko kokemuksia Nallenpesän työskentelystä mahdollista tutkia ilman väkivaltahistorioiden käsittelyä? Esimerkiksi yhden haastateltavan kohdalla huomasin pientä epäröintiä ja vastahakoisuutta kysyessäni lastensuojelun roolista heidän perheessään, jolloin jäin miettimään, olinko informoinut haastateltavia riittävästi tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista ja toteutuiko haastateltavien itsemääräämisoikeus kaikkien kohdalla täysimääräisesti. Toisaalta pyrin herkällä korvalla kuuntelemaan, mitä haastateltavat haluavat itse puhua ja olin kertonut kaikille mahdollisuudesta vetäytyä tutkimuksesta missä vaiheessa tahansa. Niinpä uskon ja toivon, että kukaan haastateltavista ei kokenut haastattelutilannetta itselleen liian raskaaksi, eikä haastateltavan näkökulmasta soveliaiden puheenaiheiden rajoja ylitetty.

Yksi haastateltava kävi myös haastattelun aikana puntaroimaan, onko hänellä oikeus puhua läheistensä asioista. Tulkitsin epäröinnin liittyvän henkilöiden anonymiteettiin, ja kaikkien haastateltavien kanssa käsittelinkin haastattelun yhteydessä tunnistesuojaan liittyviä kysymyksiä. Jotkut olivat sitä mieltä, että voisivat esiintyä tutkimuksessa vaikka omilla nimillään ja jotkut sanoivat, etteivät välittäisi vaikka tulisivatkin tunnistetuiksi tutkimusraportista. Osa ei sen

kummemmin pohtinut anonymiteettiin liittyviä kysymyksiä, minkä tulkitseen luottamukseksi tutkijan salassapitovelvollisuutta kohtaan. Tutkijana koenkin, että velvollisuuteni on pyrkiä häivyttämään haastattelupuheessa esiintyvien ihmisten henkilöllisyys, varsinkin kun monella heistä oli edelleen haastavat välit ex-puolisoon. Tämä tarkoittaa, että en esitä raportissa kenenkään kertomusta kokonaisuudessaan, enkä käytä haastattelusitaateissa pseudonyymeja tai tunnistetietoja, jotka mahdollistaisivat sitaattikatkelmien yhdistelyn. Myös murreilmaisuja olen siloitellut ja paikannimet muuttanut tai jättänyt kokonaan pois.

Tutkittavien anonymiteetin turvaaminen narratiivisessa tutkimuksessa on ylläkuvaluista varotoimenpiteistä erityisen haastavaa, koska tarinat ovat kontekstuaalisia ja sijoittavat henkilönsä helposti tunnistettaviin ihmissuhteiden verkkoihin. Oma eettinen ongelmansa on myös haastateltavan lähipiirin tunnistettavuus, varsinkin kun tarinan ”sivuhenkilöt” esitetään usein jollakin tapaa karrikoituina. Rehellisintä olisikin jo haastattelusopimusta tehtäessä olla lupaamatta sataprosenttisen varmaa tunnistamattomuutta ja sen sijaan kertoa, mitä keinoja tutkijalla on käytössä tutkittavien anonymiteetin turvaamiseksi. Tutkimusraportin kirjoittaminen onkin jatkuvaa tasapainottelua tutkittavien anonymiteetin turvaamisen ja tutkimuksen uskottavuuden välillä. Tutkittavien liiallinen häivyttäminen aineistosta voi johtaa tinkimiseen tutkimuksen empiirisestä vakuuttavuudesta ja analyyttisestä hienosyisyydestä. (Hänninen 2008, 134-135.)

Myös haastattelutilanteeseen ja tutkimuksen raportointiin liittyy monia eettisiä kysymyksiä, koska perhesuhteet ovat emotionaalisesti hyvin latautuneita. Tämä vaatii tutkijalta erityistä herkkyyttä haastattelutilanteissa myötäillä tutkittavan tunnetiloja, mutta myös rohkeutta ja lujuutta ottaa vastaan rankkojakin kokemuksia. Tutkijan tulee varautua siihen, että toisinaan raskaiden asioiden muistelu saattaa nostaa hyvinkin vahvoja tunteita pintaan. (Hämäläinen ym., 2014; Laitinen & Uusitalo 2007.) Omissa haastatteluissani tunnetilat vaihtelivat hyvinkin humoristisesta ja hervottomasta ilmapiiristä surun, katkeruuden ja syyllisyyden tunteisiin. Kaikista haastatteluista kuitenkin huomasi, että haastateltavat olivat jo puhuneet perheensä ja lastensa asioista sosiaali- ja terveyspalveluiden piirissä, jolloin ainakin useimmat haastattelussa kerrottavat asiat oli jo kertaalleen kerrottu jollekin. Tämä on varmasti mahdollistanut reflektiivisen etäisyyden ottamisen menneisyyden kipeisiin tapahtumiin, minkä vuoksi en haastattelijana kokenut joutuvani missään keskustelussa joutuvani terapeutin rooliin, vaikka suhtauduin suurella empatialla haastateltavien kertomuksiin. Lisäksi kaikki haastateltavat olivat eronneita Nallenpesän työskentelyyn osallistuneiden lastensa vanhemmista, jolloin useimpien kohdalla ainakin koettu fyysinen väkivalta oli menneisyyttä. Sensitiivinen haastattelututkimus edellyttääkin usein, että ihminen on jo jollakin tavalla työstänyt käsiteltävää asiaa (Laitinen & Uusitalo 2007, 322).

Ajattelen Merja Laitisen ja Liisa Uusitalon (2007, 325) tavoin, että sensitiivisessä haastattelututkimuksessa tutkijan on uskaltauduttava heittäytyä haastattelutilanteisiin omana inhimillisenä persoonanaan. Luonteva ja luottamuksellinen vuorovaikutus syntyy tutkimustilanteessakin kahden ihmisen kohtaamisesta, jolloin liiallinen neutraalius ja etäisyys voi kääntyä tutkimustavoitteita vastaan ja olla eettisesti arveluttavaa suhdeperustaisen etiikan valossa. Olen soveltanut tätä ajatusta omassa tutkimuksessani ja pyrkinyt menemään haastattelutilanteisiin omana itsenäni, ennakkoluulottomana ja avoimena haastateltavan omille merkityksille. Haastatteluiden aikana olen pyrkinyt kunnioittamaan ja olemaan arvostelematta haastateltavien näkemyksiä. Koenkin, että hyvä haastatteluvuorovaikutus ja hyvä sosiaalityön asiakastyö pitävät sisällään paljon yhteisiä elementtejä sillä erotuksella, että tutkimushaastatteluun ei liity väistämättä sosiaalityön asiakastyössä läsnäolevia hierarkkisia valta-asetelmia (vrt. Rauhala & Virokannas 2011, 244; Nousiainen 2004, 39-40).

Olen pyrkinyt myös raportoinnillani ja käyttämilläni käsitteellisillä valinnoilla tekemään oikeutta vanhempien kokemuksille ja tunteille, vaikka tutkijan ja tutkittavien välillä vallitseekin aina eriarvoisuus päätettäessä siitä, mitä ja miten haastatteluista kirjoitetaan (Laitinen & Uusitalo 2007, 321). Pyrin kuvaamaan parisuhde- ja perheväkivaltaa yhteiskunnallisessa kontekstissaan, koska tutkittavien kokemuksissa perheväkivalta ja siitä selviäminen kietoutuvat henkilökohtaisten seikkojen lisäksi mitä suurimmassa määrin institutionaalisiin ja ideologisiin tekijöihin. Pyrin analysoimaan haastateltavien tarinoita riittävän laajaa yhteiskunnallista ja kulttuurista taustaa vasten, jotta perheväkivallan erityinen luonne lapsen ja väkivaltaa kokevan vanhemman näkökulmasta tulisi mahdollisimman hyvin ymmärretyksi. Tutkimukselliset valintani tuottavat siis yhdenlaista kuvaa perheväkivallan ja siitä selviytymisen todellisuudesta. Kiistanalaisia perhesuhteita tutkittaessa tämä on väistämätöntä, koska perhesuhteet näyttäytyvät erilaisina eri osapuolille (Pösö 2008, 95).

Kiistanalaisten perhesuhteiden tutkiminen edellyttääkin usein puolen valitsemista. Tutkija saa asettua informanttiansa rinnalle, eikä hänen tarvitse esimerkiksi yrittää ymmärtää niitä, joiden takia informanttien elämä on järkkynyt. Puolen valitsemisella on myös hyvää tuottava ulottuvuutensa: tutkimuksen tavoitteeksi voi asettaa esimerkiksi selkeästi tutkimukseen osallistuneiden tai heidän vertaistensa tilanteen parantamisen. (Laitinen & Uusitalo 2007, 329.) Oman tutkimukseni kohdalla tämä tarkoittaa parisuhde- ja perheväkivaltaa kokeneiden naisten ja lasten äänen esiintuomista, vaikkakin lasten kokema tulee tässä tutkimuksessa tulkittua vanhempien kokemuksen kautta. Tästä seuraa, etteivät väkivaltaa käyttäneet isät kuvaudu välttämättä kovin positiivisessa valossa.

Narratiivisen tutkimuksen yksi hankalimmin jäsenyvistä eettisistä ongelmista koskee kysymystä, kenellä on viimekädessä oikeus tulkita tutkittavien kertomuksia. Oman kertomuksen lukeminen

tutkimusraportin sivuilta tyypillisenä tarinana tai hiukan muunnettuna ja asiayhteydet rikottuina saattaa informantista tuntua psyykkisesti joskus hyvinkin epämiellyttävältä. Tällöin tutkimuksen eettinen periaate osallistujien fyysisestä ja henkisestä loukkaamattomuudesta ei täysimääräisesti toteudu. Koska tutkimuksen tarkoitus on kuitenkin aina myös haastateltavien äänien esiintuomisen lisäksi niiden tulkitseminen, ei tällaisia seurauksia voida koskaan täysin välttää. Tärkeintä onkin huomioida tämä aspekti tutkimuksenteossa ja vältettävä mitätöimästä ja kyseenalaistamasta kerrottujen tarinoiden arvoa. Eettinen narratiivisen tutkimuksen tuleekin aina korostaa, että tutkijan esittämät tulkinnot ovat vain tulkintoja, jotka ovat haastettavissa toisilla tulkinnoilla. (Smythe & Murray 2000; Hänninen 2008, 130-133.) Tutkijan on kuitenkin analyysin tulkinallisuudesta huolimatta pyrittävä liittämään yksilölliset elämäkokemukset käsitteelliseen kokonaisuuteen tekemättä väkivaltaa tutkittavien kokemuksille (Laitinen & Uusitalo 2007, 322).

Tutkimukseni ei siis ole missään määrin eettisesti ongelmaton, vaan pikemminkin saanut minut tuntemaan suurta epävarmuutta ja huolta haastateltavieni ja tutkimukseni oikeutuksen puolesta. Lupa tutkia ei koskaan tarkoita samaa kuin oikeus tutkia jotain (Pösö 2008, 99-102): vaikka olenkin saanut tutkimukselleni muodollisen luvan avopalveluiden johtajalta ja haastateltavilta, en voi saada täyttä varmuutta siitä, kuinka haastateltavat ovat haastattelut kokeneet tai mitä haastattelu on heille merkinnyt. Vaikka sensitiivisiä perheaiheita tutkittaessa onkin olemassa aina riski, että haavoitetut tulevat uudelleen haavoitetuksi tai kokemuksia tulkitaan väärin, on herkistä aiheista tehtävällä tutkimuksella paikkansa ja tarkoituksensa. Esimerkiksi Riitta Granfelt (2004, 38) on todennut, että sosiaalityön tutkimus näivettyy, jos sillä ei ole yhteyttä ihmisten kokemuksiin.

On lisäksi muistettava, että ihmiset eivät ole pelkästään haavoitettuja ja uhreja, vaan monella tapaa aktiivisia toimijoita omassa elämässään. Myös haastateltavilla on valtaa haastattelutilanteissa ja monia strategioita, joilla rajata ja suunnata kerrontaa oman integriteetin suojelemiseksi. Kaikkea ei haastattelijalle paljasteta ja perhesalaisuudet voivat olla monella tapaa läsnä haastatteluissa keskusteltaessa sensitiivisistä perheaiheista (Hämäläinen ym. 2014). Itse esimerkiksi kiinnitin joissakin haastatteluissa huomiota siihen, kuinka esimerkiksi toisen osapuolen vanhemmuutta oli helpompi reflektoida kriittisessä valossa kuin omaansa. Omaan vanhemmuuteen liittyviä vaikeita asioita saatettiin haastattelun aikana lähinnä sivuta, ja pyrinkin antamaan mahdollisimman sensitiivisesti tilaa haastateltavan omille merkityksenannoille haastateltavan itsemääräämisoikeutta kunnioittaen ja liikaa kipeistä aiheista utelematta.

6 KUVAUKSIA PARISUHDE- JA PERHEVÄKIVALLASTA

Keskityn ensimmäisessä tutkimuksen tuloksia analysoivassa luvussa jäsentämään ja tulkitsemaan haastateltavien kokemaa parisuhde- ja perheväkivaltaa niin väkivaltaa kokeneen vanhemman kuin lapsenkin näkökulmasta. Tiedostan, että lapsen näkökulman tulkitseminen vanhemman kerronnan kautta välittyneenä ei voi koskaan tavoittaa tai korvata lapsen omia näkemyksiä. Käytän tulosten esittämisessä kuitenkin ilmaisua ”lapsen näkökulma” helpottaakseni kirjallista ilmaisua. Analysoin väkivallan kietoutumista osaksi parisuhteen ja perheen vuorovaikutusdynamikkaa, väkivaltaan havahtumista ja väkivaltaisesta parisuhteesta irrottautumista. Pysin kuvailemaan tätä prosessia vanhemmuuden teemaa ja lapsen näkökulmaa koko ajan mukana kuljettaen ja erityisesti eron jälkeiseen aikaan keskittyen, koska kaikkien haastattelemini vanhempien kohdalla erosta oli keskimäärin jo joitakin vuosia aikaa.

Haluan keskittyä näihin teemoihin sen vuoksi, että naisen selviämistä väkivaltaisessa parisuhteesta ja väkivaltaisesta parisuhteesta on tutkittu jo jonkin verran, mutta vanhemmuuden ja lapsen aseman tarkastelu väkivaltaisessa parisuhteesta ovat jääneet lähinnä tutkimukselliseksi sivupoluiksi. Väkivallasta selviämistä koskeva tutkimus on lisäksi keskittynyt selviytymiseen lyhyellä aikajänteellä suhteen päättymisen jälkeen. Parisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten selviytymistä tutkinut Auli Ojuri (2004, 191) toteaaakin, että väkivaltaa kokeneiden naisten selviytymistä on tarkasteltava myös pidemmällä aikavälillä selviytymistä koskevan tiedon syventämiseksi ja palveluiden kehittämiseksi.

6.1. Kertomuksia väkivallasta ja lähtemisen vaikeudesta

Haastattelemini naisten kokemukset väkivaltaisesta parisuhteesta olivat kaikilla erilaisia ja väkivallan vakavuus ja intensiteetti vaihtelivat. Äärimmillään parisuhde- ja perheväkivalta kuvautui intiiminä parisuhdeterrorina ja lievimmilläänkin jatkuvana henkisenä väkivaltana, jonka arkisuutta fyysiset väkivallanteot ajoittain horjuttivat. Väkivallakokemusten erilaisuudesta huolimatta naisten kokemusmaailmaa yhdistivät monet seikat: huoli lasten hyvinvoinnista, tasapainottelu suhteeseen jäämisen ja suhteesta lähtemisen välillä sekä henkisen väkivallan murentama itsetunto. Naisia yhdisti myös kokemus väkivaltaisen kodin uhkaavasta ja painostavasta ilmapiiristä, jossa henkisen ja fyysisen väkivallan uhka on jollain tavalla jatkuvasti läsnä suhteen hyvistä kausista huolimatta.

Naisten kertomuksissa väkivaltaisesta suhteesta lähteminen kuvautuu pitkänä prosessina, jossa useat lähtöyritykset edeltävät lopullista irtiottoa. Marita Husso (2003, 243) kirjoittaaakin, että keskeistä väkivallasta selviämisessä on liike lähtemisen ja jäämisen välillä. Väkivaltaisesta suhteesta

irtautuminen merkitsee liikkumista sekä emotionaalisella, kognitiivisella ja fyysisellä tasolla, ja lopullinen irtiotto edellyttää liikettä yhtäaikaaisesti näillä kaikilla tasoilla. Haastattelemini naisten kohdalla tämä merkitsi emotionaalista väsymistä jatkuviin miehelle annettuihin uusiin mahdollisuuksiin. Fyysisellä tasolla irtiottoja yritettiin tehdä muuttamalla omaan kotiin tai majaillemalla ystävien ja sukulaisten luona, kunnes taas miehen onnistui lupauksillaan paremmasta tulevaisuudesta houkutella perhe takaisin. Kognitiivisen tason irtiotto edellytti kaikilla naisilla useita lähtemisyriytyksiä ja pettymyksiä suhteessa, vähittäistä heräämistä siihen, että miehen lupauksista huolimatta asiat eivät muutu. Monen kohdalla herääminen väkivallan todellisuuteen ja uuden myötätuntoisemman suhteen rakentaminen itsen edellytti myös kohtaamista ja keskustelua väkivaltatyön ammattilaisen kanssa. Esimerkiksi yksi haastateltavista kertoo Nallenpesän vanhemmuustyön tärkeydestä seuraavaa:

”Sen sanallistaminen ja selväksi tekeminen, että mitä mä oon kokenu, niin se on väkivaltaa, se on väärin. Ja mä oon ihan oikeessa siinä, miten mä oon sen kokenut ja että sitä ei pitäiskään vähätellä.”

Toiselle haastateltavalle turvakotiin meneminen oli toiminut käänteentekeväenä kohtana ja keskustelut väkivaltatyöntekijän kanssa saivat vanhan elämän näyttäytymään täysin uudessa valossa:

”Sitten me päästiin sinne turvakotiin ja jo ihan ensimmäisten päivien aikana lävähti se, että mitä kaikkee siinä meidän elämässä oli ollu ihan oikeesti väärin. Ja sitten kun ruksitti semmosta väkivallan muodot -listaa, niin siitä tulikin melkein 90 prosenttia. Väkivalta oli ollu meidän arkipäivää.”

Haastattelukatkelmat havainnollistavat, kuinka väkivaltaisen parisuhteen ja perhe-elämän dynamiikka voi normalisoitua naisen mielessä. Väkivallasta tulee osa jokapäiväistä todellisuutta, jonka oikeutusta ei osata tai jakseta enää kyseenalaistaa väkivaltaan turtumisen takia. Monet tutkijat ovatkin kiinnittäneet huomiota parisuhteissa tapahtuvaan väkivallan poissulkemiseen ja kieltämiseen. Eva Lundgren (1998, 171) on kuvannut, miten väkivalta normalisoituu parisuhteissa muun muassa väkivaltaisen ja rakkaudellisen käytöksen vaihtelun ja väkivallan peittämisen ja piilottamisen kautta. Rajat hyväksyttävän ja ei-hyväksyttävän käyttäytymisen välillä hämärtyvät vähitellen. Väkivallan kohteeksi joutuminen voi aiheuttaa myös häpeän tunteita, mikä eristää naista läheisistään ja pahentaa entisestään väkivallan salailemista. Marita Husso (2003, 76) on todennut tutkiessaan väkivaltaa kokeneiden naisten kokemuksia, että naiset saattavat syyttää itseään kokemastaan väkivallasta osin sen takia, että väkivaltainen puoliso saattaa kodin ulkopuolella olla mitä hurmaavin seuramies ja pidetty henkilö. Tällöin syytä miehen väkivaltaiselle käytökselle on helppo etsiä itsestä.

Omassa aineistossani naisten ex-puolisot eivät kuvaudu hurmaavina seuramiehinä, vaan päinvastoin elämässään epäonnistuneina reppanoina, jotka ovat epäsosiaalisuuttaan ajautuneet rikollisille teille ja

yhteiskunnan laidoille osin lapsuutensa takia, osin omaa syytään. Useimmat naiset kuvaavat myös ex-puolisoidensa kärsivän jonkinasteisista mielenterveys- ja päihdeongelmista. Vaikka osan naisten kertomuksista onkin luettavissa hyvien ja huonojen kausien vaihtelua, eivät kaikki näe menneessä suhteessa juuri mitään hyvää pohtiessaan suhteeseen jäämisensä syitä:

”Moni on mulle sanonut, että onhan siinä suhteessa täytynyt olla paljon hyvää, koska on jäänyt, mut sitten kun jälkikäteen aattelee, niin mitä hyvää. Se päällimmäinen kokemus kuitenkin on, että se on sitä pahaa ja mustaa ja ikävää ja sellasta mua satuttavaa ja hajottavaa ollu pitkälti koko ajan. Tai semmosta ikuista varpailla oloa kuitenkin.”

Naisten kertomuksissa parisuhde- ja perheväkivallan normalisoituminen paikantuu Lundgrenin kuvaaman väkivaltaa normalistavan parisuhdedynamiikan lisäksi naisten omiin lapsuudenkokemuksiin ja siihen, miten ne ovat muovanneet haastateltavien myöhempiä elämänkulkuja ja -valintoja. Väkivalta ei välttämättä normalisoidu pelkästään hyvien ja huonojen kausien vaihtelun ja miehen monien kasvojen takia, vaan sen takia, että nainen toteuttaa aiemmassa elämässään oppimiaan vuorovaikutusmalleja ja omaksumaansa käsitystä omasta arvokkuudestaan väkivaltaisessa parisuhteessa.

”Mulla on ollu jo pienestä pitäen syömishäiriö, koska mun oma lapsuus ei ole ollut myöskään kauhean helppo.”

”Toki se on sitä lapsuuden maisemaa tietyllä tavalla, vaikka ei meillä varsinaista väkivaltaa ollut, mutta alkoholisti-isä ja hyvin riitaisa ja tunnekylmä avioliitto vanhemmilla. --- Se on tosi valitettavaa, että se tutuus tulee sitä kautta. Ja vaikka kuinka käsittäis, miten hajottavaa ja tuhoavaa se on itselle, niin miten sitä ei vaan osaa edes muuta hakea.”

Kun naisten varhaisiin kokemuksiin ja lapsuudessa opittuihin vuorovaikutusmalleihin yhdistyy miehen harjoittama henkinen väkivalta, alkaa suhteesta lähteminen tuntua ylivoimaiselta (vrt. Haapasalo 1999, 105). Monet haastattelemani naiset painottavatkin henkisen väkivallan roolia väkivallan kokemuksissaan ja nimeävät sen keskeiseksi tekijäksi, joka estää pahoinvointia tuottavasta suhteesta irtautumisen. Osa naisista kuvailee henkisen väkivallan nujertaneen heidät täysin: jatkuva henkinen väkivalta oli murentanut itsetunnon saaden olon tuntumaan täysin arvottomalta. Miehet mitätöivät myös naisten äitiyttä ja haukkuivat äitiä lapsille. Huomion arvoista on, että henkisen väkivallan musertavuudesta huolimatta haastattelemani naiset osasivat nimetä ja tunnistaa kokemaansa henkistä väkivaltaa pystyen näin vierittämään vastuuta väkivallasta omilta syyllisyyden painamilta harteiltaan väkivallan todelliselle tekijälle. Näin ei välttämättä aina ole. Esimerkiksi Auli Ojuri (2004, 136) on oman tutkimuksensa perusteella todennut, että kaikki väkivaltaa kokeneet naiset eivät tunnista väkivaltaa väkivallaksi, vaan pitävät väkivaltana ainoastaan äärimmäistä fyysistä väkivaltaa.

On mahdollista, että erot väkivallan tunnistamisessa ja nimeämisessä voivat johtua sukupolvierosta ja eri sukupolvien sukupuolikäsitysten erilaisuudesta, mutta myös aidosta yhteiskunnallisen tietoisuuden lisääntymisestä. Väkivallan tunnistamiseen ja vastuukysymysten jäsentämiseen voi vaikuttaa myös se, kuinka pitkälle väkivallan uhri on pystynyt kokemaansa työstämään ja kuinka pitkä ajallinen etäisyys koettuun väkivaltaan jo on. Uskon kuitenkin, että erityisesti yhteiskunnallisen tietoisuuden syveneminen ja kulttuuristen mallitarinoiden moninaistuminen parisuhde- ja perheväkivallasta on auttanut väkivaltaa kokeneita naisia jäsentämään kokemuksiansa uudella tavalla ja nimeämään väkivallan eri muotoja (vrt. Loseke 2001). 1990-luvulta lähtien on kampanjoitu aktiivisesti parisuhdeväkivaltaa vastaan ja pyritty lisäämään ymmärrystä sen sukupuolittuneista ulottuvuuksista (Notko 2000, 557). Yhteiskunnallinen ymmärrys parisuhde- ja perheväkivallasta sekä sukupuoleen liittyvät diskurssit vaikuttavatkin väistämättä siihen, miten väkivaltaisen parisuhteen osapuolet jäsentävät tekemäänsä ja kokemaansa ja kuinka väkivaltaa normalisoidaan (Husso 2003, 77).

Vaikka yhteiskunnallinen ymmärrys ja diskurssit perheväkivallasta muuttuvat koko ajan erityisesti aiheen tiimoilta tehtävän vaikuttamistyön ansiosta, elävät parisuhdeväkivaltaan liitetyt perinteiset stereotyyppit yhä vahvoina uusien käsitteellistämistapojen rinnalla. Sukupuoli on yhä merkittävä tekijä selitettäessä ja ymmärrettäessä parisuhdeväkivallan eri osapuolten kokemuksia. Leo Nyqvist (2001, 148-149) on esimerkiksi todennut, että väkivaltaisten miesten ja väkivaltaa kokeneiden naisten kokemukset parisuhdeväkivallasta ovat kuin eri maailmoista: naiset kokevat usein kaikkein raskaimmaksi henkisen väkivallan ja väkivallantekojen jättämän jatkuvan pelon ja ahdistuksen, kun taas miesten on vaikea tunnistaa väkivallaksi muuta kuin konkreettisia iskuja ja lyöntejä. Väkivaltaa käyttäneiden miesten on usein vaikea nähdä sitä todellisuutta, jossa väkivallan uhan alla oleva nainen ja lapset joutuvat elämään.

Miesten ja naisten kokemusmaailmojen erilaisuus ja erilaiset käsitykset väkivallasta tulevat vahvasti myös omassa aineistossani esille. Kaikki haastatteleman naiset kuvaavat pettymystään siihen, kuinka entisen puolison on mahdotonta avata silmiään sille kärsimykselle, jota väkivaltainen käyttäytyminen on naisessa ja lapsissa aiheuttanut. Yksi haastateltavista esimerkiksi muistelee, kuinka lapsen isä oli uhannut hakata hänet sairaalakuuntoon raskausaikana, kun nainen oli yrittänyt estää miestä lähtemästä baariin juopottelemaan. Nainen koki erityisen loukkaavaksi sen, ettei mies ole missään vaiheessa halunnut pyytää anteeksi väkivallalla uhkailuaan:

”Se ei pyytäny anteeks sitä, vaan se suhtautu siihen tosi ylimielisesti, et joo, mä vaan sanoin niin, et mä saisin pistettyä sun turpas kiinni. Tosta näkee, et se on tosi sairas.”

Toinen haastateltava kertoo odottaneensa entiseltä puolisoiltaan anteeksipyyntöä tai väkivallan myöntämistä, mutta edes pahoinpitelytuomio ei naisen mukaan ole saanut miestä tunnustamaan tekojaan ja ottamaan vastuuta niistä:

”Mä oon aikani lyönyt päätäni seinään sen kanssa, että mä oon kaivannut häneltä anteeksipyyntöä tai edes sen myöntämistä, mitä on tapahtunut, mutta hän ei kykene. Hän kokee, että mä liioittelen, valehtelen ja hysterisoin. Hän on kysynyt multa ihan suoraan, että mitä väkivaltaa hän on muka sinulle tehnyt, vaikka hänellä on pahoinpitelytuomio.”

Naisten toivoma anteeksipyyntö on tulkittavissa vaatimuksena miehelle nähdä tilanne ja parisuhteen todellisuus myös naisen näkökulmasta. Naiset toivovat miehiltä edes jälkikäteistä vahvistusta kokemuksilleen, jotta heidän kokemansa todellisuus tulisi oikeutetuksi ja nähdyksi. Kertomuskatkelmien miehet vastaavat vaatimukseen kieltämällä tekonsa, kääntämällä selkänsä ja leimaamalla naiset yleistä kulttuurista kuvastoa hyödyntäen hysteerisiksi ja liioitteleviksi. Naisen vaatimukset tulla nähdyksi tai huomioiduksi pyritään vaijentamaan väkivalloin tai mitätöimällä naisen kokemukset. Esimerkiksi ylempi haastattelukatkelma on mahdollista tulkita kuvaukseksi siitä, kuinka kertomuksen mies yrittää väkivalloin palauttaa vaatimuksia esittävän naisen ruotuunsa. Tilanteissa, joissa mieheys merkitsee kykyä kontrolloida ja hallita toisia, naisten käyttäytymisestä saattaa tulla itsetuntokysymys. Miehistä itsetuntoa saattavat horjuttaa yhtä lailla niin naisen yritykset elää omaa elämäänsä kuin naisen yritykset rajoittaa miehen elämää esimerkiksi perheen hyvinvointiin vedoten. (Husso 2003, 109.) Monesti väkivaltilanteet ovatkin seurausta riidoista, jotka liittyvät valtataisteluun perheessä. Valtataistelu on puolisoitten taistelua vastuusta, vallankäytöstä ja erilaisista rooleista perheen sisällä. (Hautamäki 1997, 92.)

Alempi sitaatti kuvaa osuvasti haastattelemani naisten tunteita jo päättyneistä parisuhteista, joissa miehen ja naisen todellisuudet ovat kaukana yhteismitallisuudesta. Useat aineistoni naiset toivoivat, että miehet pystyisivät ajan mittaan jakamaan edes osan heidän ja yhteisten lasten todellisuudesta, mutta joutuivat pettymään odotuksiinsa kerta toisensa jälkeen. Naisen todellisuus muodostuukin helposti miehen todellisuudelle alistaiseksi kulttuurisessa ja yhteiskunnallisessa ympäristössä, jossa mieheys rakentuu erillisyyteen pystyväksi ja rajojaan vaalivaksi ja naiseus enemmänkin toisten kautta ja suhteessa toisiin. Tämä peilautuu myös parisuhteisiin, joissa nainen pyrkii monesti omat tunteensa ja tarpeensa sivuuttaen myötäilemään miehen tarpeita ja todellisuutta (Husso & Virkki 2008). Kun nainen yhtäkkiä kieltäytyykin mitätöimästä omia tunteitaan ja todellisuuttaan, on miehen helppo leimata naisen vaativa käyttäytyminen ja tarve puhua tunteistaan hysteeriseksi ja liioittelevaksi.

Miehinen tapa tulkita parisuhteen todellisuutta heijastuu helposti myös ympäröivään kulttuuriin. Esimerkiksi väkivaltaiseen suhteeseen jääminen herättää helposti kummastusta ja syyllistämistä

ympäristössä. Marita Husso (2003, 112-120) on todennut, että naisten jäämistä väkivaltaiseen parisuhteeseen selitetään usein vetoamalla naisten masokismiin, haluun satuttaa itseään väkivaltaisissa parisuhteissa. Myös väkivaltaa kokeneet naiset tekevät tätä itsekin usein, mikä kertoo kulttuuristen ajattelumallien ohjaavasta voimasta yksilöiden elämässä. Masokistinen selitysmalli kuitenkin kääntää katseen pois miehen väkivaltaisuudesta ja arvottaa negatiivisesti naisellisiksi miellettyjä ominaisuuksia, kuten muiden hyvän asettamista oman edun edelle. Ulla-Liina Lehtisen (1998, 112) mukaan selitysmalli jättää myös huomiotta, että naisten masokistiseksi tulkittu käyttäytyminen ei ole naisille luonnostaan ominaista, vaan sitä pidetään yllä vuorovaikutussuhteissa alemmuudentunteita tuottamalla.

Asiaan on tärkeää kiinnittää huomiota, koska vakiintuneet parisuhde- ja perheväkivallan selitysmallit pitävät yllä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia järjestyksiä, joiden perustalta miehille ja naisille tuotetaan erilaisia positioita, vastuita ja velvollisuuksia suhteessa väkivaltaan. Väkivaltaa kokeneiden naisten lisäksi selitysmallit ohjaavat myös parisuhde- ja perheväkivaltaa kohtaavien ammattilaisten toimintaa ja osaltaan saattavat uusintaa parisuhdeväkivaltaa koskevaa, naisen näkökulmaa väheksyvää kulttuurista ymmärrystä. Tällöin parisuhteissa toteutuva alistaminen ja alistuminen jatkuu yhteiskunnallisiin järjestyksiin kietoutuvana kehänä, josta on vaikea löytää ulospääsyä. (Husso 2003, 129.)

”Musta tuntuu monesti, että tapahtuneita vähätellään. Tulee sellanen olo, että se isän näkemys ja kokemus toistuu eri paikoissa. Että jotenkin niin kuin minä olisin ylireagoinut tässä asioihin. --- Ja vaikka hän ei edes olis siellä läsnä esittämässä näkemystään, niin jostain syystä silti monesti asiat nähdään minun ongelmanani tietyllä tavalla.”

Miesten ja naisten erilaisista kokemusmaailmoista ja tavoista konstruoida parisuhdeväkivaltaa kertoo myös miesten pyrkimys oikeuttaa ja neutralisoida väkivallantekojaan erilaisin keinoin. Kun naiset herkästi etsivät itsestään syytä miehen tekemälle väkivallalle, pyrkivät miehet väkivallan kieltämisen lisäksi neutralisoimaan ja rationalisoimaan tekemäänsä väkivaltaa vetoamalla muun muassa naisen provosoivaan käyttäytymiseen. Väkivaltaisesti naiskumppaneitaan käyttäytyvillä miehillä on myös usein hyvin perinteinen käsitys miehen ja naisen rooleista: nainen nähdään miehen tarpeiden tyydyttäjänä ja kodinhoitajana, jolloin väkivaltaa voidaan oikeuttaa myös vetoamalla naisen lipsumiseen kunnollisen naisen roolista. Väkivalta onkin usein seurausta tilanteesta, jossa ihannekuvat ja todellisuus eivät kohta toisiaan. (Hearn 1998; Nyqvist 2001; Holma & Wahlström 2005.)

Kulttuurisesti määräytyneet miesten ja naisten tavat olla parisuhteessa vaikuttavat siis monin tavoin väkivaltaisen parisuhteen dynamiikkaan ja siitä lähtemisen vaikeuteen. Henkisen väkivallan

nujertaman itsetunnon ja väkivallan normalisoitumisen lisäksi haastatteluista voidaan nostaa myös monia muita syitä, jotka ovat estäneet naisia lähtemästä väkivaltaisesta parisuhteesta. Mies on saattanut uhkailla itsemurhalla, naisen tappamisella tai lasten viemisellä, jos nainen jättää. Myös pelko lastensuojeluviranomaisten toiminnasta on estänyt haastattelemiani naisia hakemasta apua, mikä on myös muun tutkimuksen valossa varsin yleinen syy olla hakematta apua (ks. Kaittä 2017, 98). Muutaman naisen kohdalla on myös tulkittavissa, että vahvan ydinperheideologian mukainen ajattelu on saanut jäämään kärsimystä aiheuttavaan suhteeseen. Vastuu perheen hyvinvoinnista ja koossapitämisestä lankeaa helposti yhä tänäkin päivänä naiselle (Berg 2008).

Vaikka pohdinkin naisten väkivaltaiseen suhteeseen jäämisen syitä, haluan vahvasti painottaa, etten halua moralisoida tai syyllistää haastattelemiani naisia suhteeseen jäämisestä. Vastoin suhteellisen yleistä naisia syyllistävää puhetapaa ajattelen monen sukupuolistuneen väkivallan tutkijan (esim. Ojuri 2004; Husso 2003; Ronkainen 2001) tavoin, että naisten jääminen väkivaltaiseen parisuhteeseen ei ole passiivista uhriutumista, vaan aktiivista selviytymistä, sopeutumista ja perheen yhteisen hyvän tavoittelua haastavissa ja joskus täysin tuhoisissakin olosuhteissa. Esimerkiksi monet haastattelemiani naiset olivat viimeiseen asti ja eron jälkeenkin yrittäneet saada miestä hakemaan apua itselleen tai isä-lapsi-suhteen korjaamiseksi. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna väkivaltaiseen suhteeseen jäävien naisten toiminta ei näyttäydykään irrationaalisenä ja masokistisena, vaan naiselliseksi mielletyn vastuurationaalisuuden mukaisena toimintana. Henkilölle, joka ajattelee vastuurationaalisesti ja jonka minuus ei ole muista erillinen vaan pikemminkin siihen sisältyy myös toisen tarpeisiin vastaaminen, lähteminen ei ole niin yksinkertaista (Ronkainen 2001, 145).

Väkivaltaisesta parisuhteesta irrottautuminen on siis yleensä pitkä prosessi, niin myös haastattelemieni naisten kohdalla. Se on pikemminkin edestakaista liikettä sisältävä spiraali kuin suoraviivainen vaikeuksista voittoon -tyyppinen kehityskertomus (Forsberg 2002, 43). Päätöstä lähdön hetkestä voidaan kuvata Norman Denziniä (1989, 129) lainaten kumulatiivisena käännekohtana, jolloin nainen tajuaa muutoksen välttämättömyyden. Haastattelemilleni naisille kumulatiivinen käännekohta merkitsi taas uutta pettymystä miehen väkivaltaiseen tai muutoin naisen ja lasten tarpeita laiminlyövään käyttäytymiseen. Myös lasten voimallinen reagointi kodin väkivaltaiseen ilmapiiriin koettiin yhdessä kertomuksessa käännteentekeväksi hetkeksi väkivaltaisesta parisuhteesta irrottautumisessa:

”Sitten kun mäkin ihan oikeesti tajusin, että lapset alkaa oikeesti reagoida. Varsinkin muistan pari semmosta kertaa, että isompi rupes itkemään ja oli selvästi hädissään ja peloissaan ja kysy multa, et miks iskä tekee näin ja miks iskä on tollanen. Se oli itselle sellanen, et nyt on vihdoin mun vaan pystyttävä se tekemään. Et sitä on jälkikäteen miettiny, et miten sitä ei itse ajattele olevansa sen arvoinen, että itsensä takia lähtisi.

Mutta ne lapset oli viimein se syy, että mä en voi antaa lasten nähdä tämmöstä ja todistaa enää yhtään enempää.”

Lapset ovatkin naiselle usein paitsi tärkeä syy jäädä, myös tärkein syy lähteä väkivaltaisesta parisuhteesta. Lapset toimivat naisen muutostarpeen herättäjänä ja äidin havahtuminen lapsen tilanteeseen merkitsee parhaimmillaan ”lapsen voittoa perheestä”, vaikka usein tilanne saattaa olla pitkän aikaa toisinkin päin. Lapselle tahdotaan antaa ehjä lapsuudenperhe väkivallasta huolimatta, vaikka äidin hyvistä aikomuksista huolimatta pitkäaikainen altistuminen perheväkivallalle on lapsen hyvinvointia murentava tekijä. (Ojuri 2004, 113-114.) Vaikka lasten hyvinvointia merkityksellistettiin aineistoni naisten kertomusten eri vaiheissa hyvin eri tavoin – joko perustellen lasten olemassaololla suhteeseen jäämistä tai suhteesta lähtemistä – jäsenyi lasten merkitys lopulta kaikkien naisten kertomuksissa tekijäksi, joka pakotti irtaantumaan suhteesta ja ottamaan etäisyyttä väkivaltaisesti käyttäytyvään mieheen.

6.2. Lasten kokema perheväkivalta ja vanhemmuus

Haastattelemieni vanhempien lapsiin ei haastatteluiden perusteella ollut kohdistettu suoranaista fyysistä väkivaltaa, vaan lasten kokema väkivalta oli luonteeltaan altistumista vanhempien väliselle väkivallalle. Jotkut äidit myös kuvailivat lasten isän käyttäneen henkistä väkivaltaa lapsia kohtaan muun muassa mitätöimällä ja väheksymällä lapsen tekemisiä ja sanomisia. Haastatteluissa kävi myös ilmi, että yksi lapsi oli isovanhempansa puolelta kokenut lievää fyysistä väkivaltaa, mutta tämä kokemus ei ollut varsinainen syy Nallenpesän työskentelylle, vaan kuvaa ehkä paremminkin väkivaltaisten käyttäytymismallien ylisukupolvista luonnetta. Yksi lapsi oli esimerkiksi Nallenpesän lapsityössä nimennyt eniten pelkäämikseen ihmisiksi isän ja isänisän, koska molemmat käyttäytyivät väkivaltaisesti ja kärsivät päihdeongelmasta.

Vaikka lapsiin ei kohdistettu suoranaista fyysistä väkivaltaa, joutuivat lapset usein todistaessaan äitiin kohdistuvaa väkivaltaa itsekin usein fyysisesti uhatuiksi esimerkiksi istuessaan äidin sylissä tai nukkuessaan yöllä äidin vieressä miehen palatessa yöllä päihtyneenä kotiin ja alkaessa hakkaamaan naista yöllä. Väkivaltatilanteissa naiset pyrkivät suojaamaan lapsia monin tavoin, esimerkiksi soittamalla apua, lähettämällä lapset ulos tai nukkumaan. Naiset pyrkivät myös monin tavoin selittämään lapsille isän väkivaltaista käytöstä niin, etteivät lapset syyllistäisi siitä itseään. Pahimpana naiset kuitenkin kokivat lasten näkökulmasta kodin ilmapiirin, jota hallitsi pelko miehen raivostumisista ja väkivaltaisesta käyttäytymisestä. Esimerkiksi kysyessäni lapsiin kohdistuvasta fyysisestä väkivallasta yksi äideistä vastasi kysymykseeni napakasti takaisin korostaen perheväkivallan kokonaisvaltaista ja koko kodin ilmapiiriin vaikuttavaa luonnetta:

”Tohon on kauheen vaikeeta vastata, koska mä koen jo sen henkisenä väkivaltana, että lapsekin joutu hissuttelemaan ja leikkimään hiljaa ja olemaan todella paljon omassa huoneessaan näkymättöminä.”

Väkivallassa ei välttämättä vahingoittavinta olekaan lyönnit, vaan se, miten väkivalta vaikuttaa kokonaisvaltaisesti niihin ihmissuhteisiin, joiden suojassa lapsen pitäisi oppia luottamusta muihin ihmisiin ja ympäristön ennakoitavuuteen ja hallittavuuteen. Perheissä, joissa väkivalta ja sen uhka hallitsee tunneilmapiiriä, lapset pyrkivät usein säilyttämään rauhan pysymällä pois vanhempien tieltä ja sivuuttamalla omat tarpeensa. Leimaavaa perheväkivaltaa kokeneiden lasten kokemuksille onkin yksinäisyys: ei ole ketään, jonka kanssa jakaa kokemuksiaan. Isää pelätään ja äitiä ei haluta kuormittaa enempää. (Oranen 2012, 224-225.) Kyseisen naisen kertomuksessa kaikki pyöri sen ympärillä, ettei isää saa suututtaa. Joko lapset pysyttelivät hiljaa omissa huoneissaan tai äiti vei lapset esimerkiksi ulos, jos lapsista lähtevä melu ja liike uhkasivat kiristää liikaa isän hermoja.

Haastatellut vanhemmat kertovat väkivallan vaikuttaneen monin tavoin heidän lastensa elämään ja näkyvän tai näkyneen monenlaisena oirehdintana. Kaikki haastattelemani vanhemmat kertoivat yhdeksi oireeksi yökastelun, jota saattoi esiintyä vielä kouluikäisilläkin lapsilla jonkin väkivaltaisen tai uhkaavan episodin jälkeen. Lasten kerrottiin myös kärsivän erilaisista tunne-elämän vaikeuksista, alakulosta, aggressiivisuudesta ja pakko-oireisesta häiriöstä. Kaikki vanhempien kuvailema oirehdinta onkin hyvin tyypillistä lapsilla, jotka ovat altistuneet perheväkivallalle (Haapasalo 1999, 63-64). Toisaalta osalla lapsista ei ollut esiintynyt yökastelua lukuun ottamatta vanhemman tulkitsemana mitään muuta oireilua. Pääsääntöisesti pienet lapset oireilivat vähemmän kuin isommat, mitä voi osaltaan selittää väkivallalle altistumisen kesto ja varhaisempi poispääseminen lapsen tasapainoista psyykkistä kehitystä vaurioittavasta kodin ilmapiiristä.

Isien vanhemmuutta - sekä suhteen aikana että suhteen päätyttyä - äidit kuvaavat kertomuksissa monipuolisesti ja reflektoiden, toisaalta pyrkien ymmärtämään, mutta toisaalta nostaen lapsen hyvinvoinnin kuitenkin tarkastelun keskiöön. Yhteistä kuvauksille oli se, että isän rooli lapsen elämässä oli hyvin pieni verrattuna äidin ottamaan vastuuseen lapsen ja kodin hoidosta. Toisille isille lapsi oli hyvinkin toivottu ja hartaudella odotettu, kun taas yhden kohdalla lapsi ei ollut millään lailla toivottu. Oli lapsi toivottu tai ei, lapsen/lapsien synnyttyä päävastuu vanhemmuudesta lankesi äidin kontolle:

”Sitten se ensimmäinen yö [synnytyksen jälkeen], mä olin varannut potilashotellin, että me molemmat oltaisiin voitu nukkua siellä. Mikael päätti, että ei, koska se maksoi neljäkymppiä hänelle. Neljäkymppiä ensimmäisestä yöstä sun lapsen kanssa. Et silleen päätti sitten mennä kotiin ja sitten vielä seuraavana päivänä töihin, vaikka ois voinu tulla --- Mut sitä ei kiinnosta. Tai kiinnostaa, kun hänen aikatauluihinsa sopii.”

”Me erottiin ja se oli kertonu mulle, että ei hän sitä lasta halua eikä hän aio siitä huolehtia, eikä halua ollaa missään tekemisissä sen kanssa.”

”Ei se Joonaa vauvana hoitanut ikinä. Sitten kun me erottiin, niin se oli enemmän sitä, että se halus nähdä Joonaa, mutta se tuli meille, kun se ei saanut tavata sitä muuten. Se tuli aukomaan päätään mulle, eikä sitten kuitenkaan viettänyt sitä aikaa sen lapsen kanssa. --- Yleensä se meni vaan siinä, että se näpytteli jotakin puhelinta.”

Naisten kertomuksissa miehen kiinnostus lasta kohtaan heräsikin usein vasta erossa, ja vain osa naisista näki miehellä olevan aitoa kiinnostusta pitää kiinni huoltajuudestaan lasten itsensä takia. Osa naisista koki miehen käyttävän lapsia välineellisesti saadakseen esimerkiksi pidettyä oleskeluluvan Suomeen voimassa, tehdäkseen kiusaa äidille lasten kautta tai käyttääkseen lapsia omina terapeutteinaan eron jälkeisessä raskaassa tilanteessa. Tutkimuksista onkin saatu viitteitä, että väkivaltaisesti puolisoaan kohtaan käyttäytyvät miehet ovat kiinnostuneempia lapsistaan naisen kontrollin välineinä kuin lasten itsensä vuoksi. Ylipäänsä väkivaltaisten miesten kasvatusasenteita luonnehtii tietynlainen välineellisyys, jolloin lapsi asemoituu pikemminkin miehen omaisuudeksi ja kontrollin alaiseksi kuin huolenpidon kohteeksi. (Ks. Peled 2000, 28-29.)

”Kun me asuttiin yhdessä, niin Markohan ei ollut niiden lasten kanssa ja ei ollut kiinnostunutkaan niitten lasten hoitamisesta. Sitten kun me erottiin, se alkoi tavallaan tekemään kiusaa mulle lasten kautta, koska sen mielestä meidän ei olis kuulunut erota. --- Se tarttui lapsiin kuin hukkuva oljenkorteen. Että ne on sen ainoa pelastus ja sen pitää hengittääkin niiden kautta, kun sillä ei oo mitään.”

Vaikka osa äideistä näki isän vanhemmuudessa myös positiivisia piirteitä, väritti heidänkin näkemystään isän vanhemmuudesta epävarmuus ja huoli lapsen hyvinvoinnista isän luona. Esimerkiksi seuraava haastattelukatkelma kuvaa hyvin erään haastatellun äidin ambivalenttia suhdetta entisen puolison isyyteen.

”Kyllä isällä sinänsä on ollut lämpimät välit lapsiin. --- Mulla on sellanen ajatus, että hänellä on kuitenkin ollut halu olla läsnä lastensa elämässä eri tavalla kuin miten hänen oma isänsä on ollut. Että kyllä mä nään, että heidän välillä on sellaista ihan lämpöä ja hellyyttäkin. Varmaan ne hyvät tunteet sallitaan, mutta sitten mä luulen, että sitä toista puolta ei siellä voi ilmaista.”

Naisten kuvauksissa entisten puolisoitten isyys määrittyikin pitkälti vanhemmuudeksi, joka ei ole lapsilähtöistä, vaan perustuu pikemminkin miehen omille intresseille ja lähtökohdille. Lapsilähtöisellä vanhemmuudella tarkoitan tässä yhteydessä vanhemmuutta, joka pyrki ottamaan huomioon lapsen persoonan sekä ikä- ja kehitystason. Haastattelut ovat täynnä pieniä kertomuksia, joissa isän käyttäytymistä lasta kohtaan kuvataan välinpitämättömäksi tai piittaamattomaksi. Isän kuvataan monesti olevan myös täysin ymmärtämätön lapsen ikä- ja kehitystason suhteen, minkä seurauksena lapsi joutuu isän luona olemaan isompi lapsi kuin oikeasti onkaan. Äitien kertomuksissa lapset joutuivat myös toimimaan isän lohduttajina ja toiveiden toteuttajina.

”Markolla oli aina niin paha mieli, että lasten piti lohduttaa häntä. Meidän toinen lapsi Vilho pelasi silloin jääkiekkoa ja halusi lopettaa sen pelaamisen. Mutta se ei voinut lopettaa, isänsä ei antanut sen lopettaa, vaan sitä piti roudata sinne ja siellä piti käydä, vaikka lapsella oli kuinka paha mieli.”

”Mikael sano mulle, kun Pekka oli jotain kolme vuotta ja vessajuttuja vielä opeteltiin, että kyllä tuon ikäinen jo itse osaa. Että ihan kuin se oppisi tosta noin vaan ne jutut itse. Ei, ne pitää opettaa. Tuo kertoo tosi paljon siitä, että miten sillä ei oo mitään ymmärrystä oman poikansa kehitysasteista.”

Aineistoni kertomuksissa vanhemmuus näyttäytyy kaiken kaikkiaan hyvin sukupuolittuneena. Äitien harteille jää vastuu arjen pyöryksestä ja lasten hyvinvoinnista, kun isät huolehtivat lapsista omalla ajallaan jotenkuten taituroiden, usein uuden puolisonsa apuun turvautuen. Naiset rakentavat kertomuksissaan kuvaa miehistä siinä mielessä hyvin perinteisinä isinä, että isien vastuu lapsista on paljon rajatumpaa kuin äitien ja ei yhtä ehdotonta luonteeltaan. Tämä sopii hyvin yhteen naisten kuvaaman miesten itseriittoisen maskuliinisuuden ja naisten feminiinisen huolenpidon ja ymmärtämisen kanssa. Jani Kolehmainen ja Ilana Aallon (2004) mukaan isyys ja äitiys ovatkin relationaalisia käsitteitä, joiden saamat merkitykset kietoutuvat erottamattomasti maskuliinisuuden ja feminiinisuuden käsitteiden kantamien merkitysvivahteiden kanssa. Esimerkiksi tietynlainen maskuliinisuus tuottaa tietynlaista isyyttä ja on sidoksissa ajassa tapahtuviin kulttuurisiin ja rakenteellisiin muutoksiin.

Naiset korostavat kertomuksissaan toistuvasti sitä, kuinka entisten puolisoitten on ollut mahdotonta tunnistaa tai tunnustaa naiseen kohdistuvan väkivaltaisen käytöksensä vaikutuksia lapsiin ja kodin ilmapiiriin. Sitä vastoin miehet pitivät itseänsä erinomaisina isinä naisten kertoman mukaan. Tämä ei sinällään ole ihme, jos miettii, kuinka vähän väkivaltaisesti vaimoan kohtaan käyttäytyvän miehen isyyttä on pohdittu tai kyseenalaistettu edes tutkimuskirjallisuudessa, saati ammattikäytännöissä tai perheiden arjessa. Myös Minna Ruckenstein (2004, 126-130) on havainnut tutkiessaan väkivaltaisesti perheessään käyttäytyneiden miesten käsityksiä omasta isyydestään, että väkivaltainen parisuhde ei välttämättä vaaranna myönteistä mielikuvaa omasta isyydestä. Väkivallan ja isyyden merkitykset ovatkin yhteiskunnallisesti ohjautuneita ja niistä neuvotellaan arkisissa tilanteissa, joissa vanhoja ja uusia käsityksiä erilaisista isyyksistä sovitellaan yhteen. Tämä voi osaltaan mahdollistaa isyyden kysymysten erillään pitämisen miehen muusta olemisesta.

Vaikka suurin osa haastattelemistani naisista tunnisti ja kantoi huolta miehen väkivaltaisen käyttäytymisen ja isyyden kytköksistä, oli heidän hankalaa tunnistaa tai tunnustaa perheväkivallan vaikutuksia omaan vanhemmuuteensa ainakaan suoraan kysyttäessä. Yhdessä haastattelussa äiti suorastaan kavahti kysyessäni väkivallan vaikutuksista omaan jaksamiseen ja äitinä olemiseen:

KK: ”Mites sie ite niinku siinä kohtaa jaksoit äitinä et ku siul oli kuitenkin aika paineinen tilanne, ku on tommonen ilmapiiri ja on se uhka...?”

H: No sanotaanko se, että mä oon äiti kolmelle lapselle, niin se on ainut asia, minkä takia mä oon elossa. Et se oli se, minkä takii oli syy jaksaa ja jatkaa.

Toisaalta kaikki äidit yhtä lukuun ottamatta toivat avoimesti muussa haastattelupuheessaan esille haasteita omassa jaksamisessaan ja mielialassaan ja kertoivat hakeneensa aktiivisesti apua itselleen. Syiksi mieliala- ja jaksamisongelmiensa taustalla naiset nimesivät tarkemmin erittelemättömät menneisyyden traumat ja miehen uuvuttavan käyttäytymisen eron jälkeen. Tulkitsenkin ylläolevan sitaatin ja ylipäänsä naisten vastahakoisuuden puhua äitiydestään parisuhdeväkivallan kontekstissa tietynlaiseksi vastapuheeksi. Vastapuhe asettautuu aina dialogiin erilaisten kulttuuristen kategorisointien ja identiteettien kanssa ja pyrkii haastamaan vallitsevia erontekoja ihmisryhmien välillä. Yleensä vastapuheella pyritään horjuttamaan vallitsevia käsityksiä jollakin lailla stigmatisoiduista ryhmistä. (Juhila 2004, 263-264.) Naiset asetetaan perheväkivaltilanteissa helposti viimekätisiksi vastuunkantajiksi lapsista, jolloin huomio kääntyy pois miehen tekemästä väkivallasta ja toimijuudesta. Naisten esimerkiksi oletetaan turvaavan lastensa hyvinvointi muuttamalla pois väkivaltaisen miehen luota, eikä päinvastoin velvoiteta väkivaltaisesti käyttäytyvää miestä lähtemään pois lasten ja naisen luota.

Vanhemmuuden sukupuolittuneisuus voi kääntyä sosiaali- ja terveydenhuollossa työkäytännöiksi, jotka väkivallan uhrit saattavat kokea epäoikeudenmukaisiksi. Esimerkiksi yksi haastateltavani kertoi olleensa järkyttynyt, kun äidin tukemisen sijaan lastensuojelun sosiaalityöntekijä oli nostanut esille lasten huostaanoton mahdollisuuden naisen puhuttua väsymyksestään ja vaikeuksistaan lasten kanssa eron jälkeen. Julia Krane ja Linda Davies (2007) ovatkin peräänkuuluttaneet nyansoidumpaa suhtautumistapaa äiteihin, jotka ovat kokeneet väkivaltaa lastensa isän toimesta. Vanhemmuuden ideologisesta murroksesta huolimatta äitiys on yhä tänäkin päivänä altis idealisoiduille konstruktioille, joiden mukaan äidin kuuluu olosuhteista riippumatta omistautua hellästi lapselleen ja tuntea vain ja ainoastaan rakkaudellisia ja lämpimiä tunteita jälkikasvuaan kohtaan. Krane ja Davies haluavat muistuttaa, että erityisesti pienten lasten äitiys on otollisissakin olosuhteissa emotionaalisesti ja fyysisesti raskasta työtä ja myös negatiiviset tunteet ovat luonnollisia ja jopa tarpeellisia ohjatessaan äitiä refleктоimaan suhdettaan lapseen. Äitiyteen liittyvien negatiivisten tunteiden vaijentaminen on suorastaan haitallista, koska idealisoidun äitiyden korostaminen johtaa syyllisyyden ja huonommuuden tunteisiin, jotka vain lisäävät entisestään väkivallan aiheuttamaa emotionaalista kuormaa. (Mt., 35-36.)

Haastattelemani naiset toivatkin useaan otteeseen haastattelupuheessaan esille toiveensa siitä, että myös isien vanhemmuutta tarkasteltaisiin samoin kriteerein kuin heidänkin. Naiset irtisanoutuivat puheessaan irti asetelmista, joissa äitiyttä tarkastellaan idealisoitujen myyttien lävitse ja vaativat sen sijaan äitiyden arviointia ja arvottamista konkreettisissa ja paikallisesti rakentuviissa olosuhteissa, suhteessa väkivaltaisen miehen isyyteen sekä naisten ja lasten saamaan apuun ja kohteluun. Vastapuheellaan naiset pyrkivät murtamaan ja uudelleen määrittelemään niitä rooleja ja vastuunjakoja, joita esimerkiksi oikeudellinen järjestelmä tuottaa perheväkivallan eri osapuolille. Vaikka kaikki haastattelemani naiset olivatkin valmiita ottamaan täyden vastuun lapsistaan ja moni toivoikin saavansa tulevaisuudessa yksinhuoltajuuden, he toivoivat myös isällä olevan velvollisuuksia suhteessa lapseen.

”Se on kauheata, että mä joudun olemaan tekemisissä tommosen ihmisen kanssa väkisin, kun meillä on yhteinen lapsi enkä pysty sitä mitenkään estämään näkemästä poikaa, koska mulle on vaan jauhettu että isän oikeudet, isän oikeudet, isän oikeudet. Mutta entäs ne velvollisuudet? Ei niitä hirveesti mun mielestä ainakaan oo. Ellei se isä niitä ihan itse halua täyttää.”

Toinen äiti tuo kokemuksissaan vahvasti taas esille, kuinka vaikeaa omaa ja lasten elämää on järjestää ja suunnitella yhteishuoltajuudessa lasten isän kanssa. Äiti kertoo, kuinka hänen pitää joka kerta lasten ollessa isän luona varautua siihen, että isä palauttaa lapset oman jaksamattomuutensa vuoksi tai aiheuttaakseen hankaluuksia äidille:

”Sehän nakkas lapset kesken kaiken takasin ja kesällä nakkas kesken viikon takasin. Lastensuojelu vaan sanoi silloinkin, että kun se on sen lähivanhemman velvollisuus ottaa ne. Mä sitten, että ei kyse ole siitä, vaan siitä että mitkä on ne isän velvollisuudet. Tällä hetkellä puhutaan koko ajan isän oikeuksista ja äitin velvollisuuksista, vaikka sen pitäis olla vain ja ainoastaan lapsen etu.”

Yllä olevissa sitaateissa naiset kyseenalaistavat vahvasti puheen isien oikeuksista ja pelkäävät sen pahimmillaan hämärtävän ja peittävän alleen lasten edun tarkastelun. Monen naisen kertomuksissa isät saivat riehua esimerkiksi lastensuojelun tapaamisilla ilman, että viranomaiset olisivat millään tavalla kyseenalaistaneet isän vanhemmuutta tai käyttäytymistä. Lastensuojelun työntekijöiden vastuuttavan katseen koettiin kääntyvän kohti äitejä, minkä äidit kokivat hyvin epäoikeudenmukaisena.

6.3. Väkivallan varjo naisten ja lasten elämässä

Väkivalta jättää pitkän varjon lasten ja naisten elämään. Eron jälkeen nainen voi kärsiä pitkään erilaisista pelkotiloista ja psyykkisestä kuormittuneisuudesta ja lapsen päässä saattavat risteillä monenlaiset ristiriitaiset tunteet erityisesti isään liittyen. Monet lapset saattavat syyttää myös äitiään

isän väkivaltaisesta käyttäytymisestä ja erosta ja olla hyvin huolissaan yksin jääneen isän voinnista. Väkivallan seuraukset eivät siis rajoitu ainoastaan tapahtumahetkeensä, vaan erilaiset muistikuvat, ruumiilliset tuntemukset ja epämääräinen pelko ja ahdistus saattavat seurata niin lasta kuin naistakin monen vuoden ajan erityisesti, jos vaikeiden kokemusten käsittelyyn ei ole riittävästi apua saatavilla. (Oranen 2012; Mullender ym. 2002, 117-130, 156-177.)

Omien haastateltavieni ja heidän lastensa kohdalla väkivallan varjo piteni erityisesti haastavien yhteishuoltajuustilanteiden takia: Kaikki haastattelemani naiset tunsivat syvää huolta lastensa hyvinvoinnista isän luona ja kokivat raskaana isän yhteistyökyvyttömyyden lapsen asioissa. Lasten näkökulmasta väkivallan varjo oli tietyllä tapaa vielä synkempi, koska heidän oli pakko tavata isäänsä, halusivat he sitä tai eivät. Lapset myös altistuivat perheväkivallalle isän uusissa parisuhteissa: kolmen naisen lapset olivat altistuneet isän uudessa parisuhteessa perheväkivallalle. Miehet olivat käyttäneet uusissa suhteissaan niin henkistä kuin fyysistäkin väkivaltaa siinä määrin, että uudet puoliset olivat joutuneet pakenemaan turvakotiin ja kaikista paikalla olleista lapsista oli tehty lastensuojeluilmoitus. Osalla miehistä oli myös uudesta parisuhteestaan lapsia, jotka joutuivat todistamaan miehen väkivaltaista käyttäytymistä. Väkivalta saattoi olla uudessa suhteessa hyvinkin raakaa ja kohdistua myös lemmikkieläimiin. Yksi äiti kertoo alle kouluikäisen lapsensa muistelleen Nallenpesän työskentelyssä seuraavaa isän tekemästä väkivallasta uuden puolison luona:

”Hän muistaa kauhean hyvin varsinkin Marjaanan (isän uusi puoliso) luona olleet tappelutilanteet, et he on ajanut Marjaanan kanssa autolla iskää karkuun ja isä on hakannu tuulilasja ja potkinut autoa. Että näitä niinku hän käy tosi paljon läpi.”

Toinen haastateltava taas kertoo isän uusien lapsien kärsineen miehen tekemästä väkivallasta. Lapset kärsivät edelleen monenlaisista pelkotiloista, vaikka mies ja uusi puolisoikin olivat jo eronneet:

”Sillä Aamullahan oli ihan hirveitä pelkotiloja. Se pelkäs niinku kaikkee. Se yölläkin heräs ja puristi peittoon rystyset valkosina ja sano, että minua pelottaa isi, että ei isi tule tänne enää ja...kauheeta, että noin pienet lapset joutuu tommosta kokemaan. Mut nekin tapaa nyt isäänsä ihan säännöllisesti.”

Kokonaisuudessaan ylläolevat sitaattit kuvaavat hyvin sitä, kuinka lasten kokema väkivalta ei aina pääty edes eroon ja kuinka pelottavat muistikuvat voivat tulla jopa uniinkin. Haastattelukatkelmat kuvaavat myös sitä, kuinka pieni lapsi on täysin aikuisten armoilla ja tarvitsee selviytyäkseen turvallisen aikuisen suojelua. Yksi mielenkiintoinen yhdistävä tekijä naisten kertomuksissa onkin se, millainen rooli isien uusille puolisoille tarinoissa rakentuu. Uusien puolisoitten koettiin toimivan omien lasten turvana silloin, kun lapset olivat isällään. He huolehtivat lapsista muun muassa silloin, kun isä omasta lasten luonapidostaan huolimatta esimerkiksi lähti omille teilleen juopottelemaan. Heidän koettiin myös rauhoittavan tilannetta miehen luona ja antavan aikaansa lapsille miestä

enemmän. Moni haastateltava kertoi myös lapsensa kokevan isän uuden puolison turvakseen, vaikka toisaalta isän uusi parisuhde mahdollisti myös väkivallan jatkumisen uudessa suhteessa ja siten lapsen altistumisen väkivallalle. Väkivaltaisesti käyttäytyvien miesten isyys eron jälkeen konstruointiin haastattelukertomuksissa hyvin minäkeskeisenä, vajaavaisena ja epäluotettavana, jolloin uusien puolisoiden vastuurationaalinen toiminta näytti täydentävän isän vajaata vanhemmuutta. Kertomukset toistavat osin tuttua asetelmaa miehen roolista naisen pikkuapurina, mitä lapsista huolehtimiseen tulee. Naissukupuoli on aina viime kädessä vastuussa lapsista ja naissukupuolen tehtäväksi jää tukea miessukupuolen vanhemmuutta tilanteesta riippumatta (vrt. Vuori 2001, 358-361).

Vaikka osa lapsista ei äitien kertoman mukaan enää ollutkaan altistunut suoranaishuonon fyysiselle väkivallalle eron jälkeen, saattoivat epävarmuus isän nykyisestä käyttäytymisestä ja piinalliset muistot menneisyydestä tehdä lasten olon epävarmaksi ja turvattomaksi myös tässä päivässä. Moni äiti esimerkiksi koki, että lasten oli eron jälkeen vaikea sopeutua kahden kodin erilaisiin ilmapiireihin ja sisäistää niiden toisistaan poikkeavat tunneilmastot ja arjen käytännöt. Isän luona lasten kerrottiin joutuvan hissuttelemaan, jotta isä ei vain raivostuisi. Tämä herätti huolta lasten henkisestä hyvinvoinnista ja kehityksestä isän luona:

”Siellä täytyy varoa, ettei paina play-nappulaa ja raivostuta iskää. Onhan se aika rankkaa pienelle olla.”

Toisen äidin kertomuksessa korostui huoli isän kyvystä käsitellä lasten kasvuun ja kehitykseen kuuluvia negatiivisia tunteita, kapinointia ja aikuisen kyseenalaistamista. Vaikka tilanne oli isän luona nyt rauhallinen, äiti epäili, pysyykö tilanne rauhallisena vain sen takia, että lapset ovat oppineet myötäilemään isän tunnetiloja:

”Voi olla, että he osaa olla isällään nätisti, mitä he varmaan on nyt sitten opetellut ja tiedostaa, että kun he on kiltisti, niin he ei sitten ärsytä iskää, joka ei sitten samalla tavalla huuda ja raivoo. Kuka sen sitten osais sanoa, kuinka kuormittavaa se on elää lapsille sillä tavalla.”

Lasten kuvailtiin reagoivan voimakkaasti siirtymään kahden maailman välillä. Tullessaan isän luota lasten kuvattiin olevan usein hyvin ahdistuneita ja ylivilittyneitä. Myös ulkoinen olemus saattoi kieliä siitä, ettei lapsen perustarpeista ollut huolehdittu isän luona kunnolla. Osa lapsista ei halunnut tavata isäänsä lainkaan ja osalla isän tapaamisiin liittyi hyvin ristiriitaisia tunteita. Osa isistä saattoi hyvinkin avoimesti ilmaista vihaansa lasten äitiä kohtaan lasten kuullen, minkä äidit kokivat lapsen henkisen hyvinvoinnin kannalta hyvin tuhoisana, koska ratkeamaton ristiriita vanhempien välillä voi asettaa lapsen tuntuman lojaaliuden molempia vanhempiaan kohtaan koetukselle. Kertomuksissa tämä

saattoi ilmetä lapsen emotionaalisenä taantumana ja epämääräisenä pahoinvointina. Yksi äideistä kuvaa isältä kotiinpaluun hetkeä seuraavalla tavalla:

”Mä tiedän aina jo valmiiksi, että se kestää tunnista koko iltaan, joskus parikin päivää, että kuinka kauan sitä heidän purkua kestää ennen kuin he sitten jollakin tavalla asettuu. Mä muistan esimerkiksi sellasen, että kun Maija tuli kotiin, niin se vaan makasi lattialla ja huusi, että ei, ei, ei, en halua, en halua, en halua. Että ei ollu mitään osoitetta sille, mitä hän ei halua, vaan hänen piti huutaa ja hokee, että en halua, en, en. Että se kaikki piti silleen päästää.”

Yhtä lailla myös haastattelemani äidit kokivat epämääräistä ahdistusta ja loukussa olemisen tunteita eron jälkeen, kun yhteistyö lapsen/lasten isän kanssa ei sujunut toivotulla tavalla. Vaikka väkivaltaisesta suhteesta oli fyysisellä tasolla päästy eroon, koettiin irtaantuminen ja elämässä eteenpäin meneminen henkisellä tasolla mahdottomaksi miehen hankalan ja kontrolloivan käytöksen vuoksi. Myös jatkuva huoli lasten oireilusta ja käytöksestä sai äidit palaamaan mieleensä menneisiin kokemuksiin ja toisinaan epäilemään jopa omaa vanhemmuutta. Oma eron jälkeistä vanhemmuutta varjosti huoli siitä, onko lapsen käytös normaalia ja tiettyyn ikävaiheeseen kuuluvaa vai kielii se kenties jostain syvemmästä perheväkivallan aiheuttamasta psyykkisestä vauriosta. Myös käytännön puitteiden järjestäminen uudelleen eron jälkeen hankaloitui monen naisen ja lapsen kohdalla sen tähden, että miehet kieltäytyivät maksamasta elatusapua tai tekemästä virallista tapaamissopimusta, johon vedoten nainen voisi vaatia lapsen ja isän tapaamisiin omaa ja lastensa elämää selkiinnyttävää rytmiä.

Omien haastateltavieni kohdalla väkivaltaisesta parisuhteesta irrottautuminen ei siis vielä taannut selviytymistä ja oman ja lapsen kertomuksen kääntymistä progressiiviseen suuntaan, vaikka aineistostani löytyy myös nousujohteisia kertomuksia. Tämä kertoo siitä, että konkreettiset irtiotot eivät aina takaa henkisten kahleiden katkeamista. Yksi tapa jaotella tapahtumia narratiivisessa tutkimuksessa onkin jakaa ne tietoisuuden ja toiminnan maisemassa tapahtuviin: toiminnan maisemassa esiintyvät tapahtumat ovat konkreettisia ja havaittavia, kun taas tietoisuuden maisemassa tapahtumat ovat näkymättömiä ja vain mielessä tapahtuvia (Hänninen 2015, 170). Pelko ja epävarmuus lasten hyvinvoinnista isän luona ja naisten oma kamppailu menneisyyden traumaattisten kokemusten kanssa sai välillä elämän tuntumaan pimeässä suunnistamiselta, jossa tulevaisuudelle on vaikea luoda suuntaviivoja ja rakentaa luottamusta siihen, että kaikki kääntyy parhain päin. Elämää kuvailtiin päivästä päivään selviämisenä, jonka saattoi katkaista milloin tahansa entisen puolison hankala käyttäytyminen tai lasten altistuminen isän epäasianmukaiselle käyttäytymiselle.

”Et sitähän se kanssa haluaa se ihminen, että se on niinku ihan tarkoituksella tehnyt tästä tämmösen tosi sekavan viidakon, että vaikea pitää mieli selkeenä ja nähdä, mitä tässä nyt oikeesti voisi tehdä.”

Täytyy myös muistaa, että naisten kertomukset eivät väkivallasta huolimatta olleet pelkästään kertomuksia synkkyydestä, vaan vaikeuksista huolimatta nykyiseen elämään mahtui haastateltavilla paljon valoa. Yksi oli aloittanut uudet opinnot ja toinen eli onnellisesti uudessa avoliitossa turvallisen ja väkivallattoman miehen kanssa. Osa kuvaili myös lasten voinnin kohentuneen eron jälkeen: lasten kerrottiin esimerkiksi pärjänneen eron jälkeen koulussa erinomaisesti ja olevan vähemmän ahdistuneita. Olenkin luokitellut kuudesta haastattelukertomuksesta kolme progressiivisiksi, koska kaikissa näissä kertomuksissa kertoja suuntautuminen kohti tulevaisuutta on vahvaa vaikeuksista ja ajoittaisista romahduksista huolimatta. Kaksi kertomusta olen luokitellut stabiileiksi eli vakaiksi, joista ei ole hahmotettavissa selkeää nousu- tai laskujohdanteista suuntaa. Näissä kertomuksissa keskiöön nousee epätietoisuus omasta jaksamisesta ja lapsen hyvinvoinnista entisen puolison luona. Elämä kuvautuu syvänä epävarmuuden tilana ja sitä eletään päivä kerrallaan, minkä seurauksena tulevaisuutta on hankala hahmottaa.

Ainoastaan yhden haastateltavan tarina oli vaarassa kääntyä regressiiviseksi miehen eron jälkeen aloittaman kiusanteon ja henkisen väkivallan vuoksi. Haastateltava kertoo olleensa lastensa isän kanssa eri oikeusasteissa lukuisia kertoja lasten asioissa. Äidin kertoman mukaan isä myös yrittää kääntää lapsia jatkuvasti äitiä vastaan, minkä seurauksena varsinkin vanhempi lapsista käyttäytyy äitiä kohtaan aggressiivisesti ja huorittelee tätä jatkuvasti. Lapset kärsivät monista psyykkisistä oireista, mutta äiti ei voi hakea niihin apua isän vastahankaisuuden vuoksi, koska yhteishuoltajuuden takia kaikkeen työskentelyyn tarvitaan isän suostumus. Kertomuksessa tulevaisuus rakentuu synkäksi: äidin kokemuksen mukaan mikään ei saa miestä lopettamaan kiusantekoa, ei oikeuden päätös eikä lasten voinnin huononeminen. Äidin kerronta rakentuu vaihtoehdottomuuden kokemukselle ja oma toimijuus lasten asioissa on täysin entisen puolison käsissä.

7 NALLENPESÄ LAPSEN JA VANHEMMAN TUKENA

Tässä luvussa paneudun Nallenpesän lapsi- ja vanhemmuustyöhön. Tarkastelen ensin, minkälainen merkitys Nallenpesän tekemälle lapsityölle vanhempien kertomuksissa rakentuu. Tarkastelen lapsityön saamia merkityksiä ennen kaikkea lapsen näkökulmasta ja kuvaan myös sitä, minkälaisena lapsen työskentelyprosessi on vanhemmalle näyttäytynyt. Lapsityön saamiin merkitysten tarkastelun jälkeen keskityn vanhemmuustyön eri ulottuvuuksiin vanhempien kertomuksissa: miten vanhemmuustyön on koettu tukevan vanhemmuudessa? Pohdin lapsi- ja vanhemmuustyön saamia merkityksiä eritellessäni myös lapsen ja lapsen kokemusten näkyväksi tulemistä ja sen kietoutumista vanhemman itseymmärrykseen ja toimijuuteen.

Luvun loppuun pyrin syventämään analyysia Nallenpesän lapsi- ja vanhemmuustyön merkityksestä tarkastelemalla vanhempien kokemuksia muiden auttaja- ja viranomaistahojen toiminnasta. Pyrittäessä auttamaan perheväkivallan eri osapuolia ja selvittämään monimutkaisia tilanteita sijansa saavat yleensä niin terapeuttiset, juridiset kuin suojellisetkin palvelut. Esimerkiksi kaikkien haastattemieni vanhempien kohdalla lasten huoltoon liittyvistä asioista oli sovittu vähintään käräjäoikeuden asteella ja kaikilla lapsilla oli asiakkuus joko lastensuojeluun tai lapsiperheiden sosiaalihuoltoon. Lapsen edun turvaamiseksi ja turvallisuuden takaamiseksi eri viranomais- ja auttajatahojen yhteistyö on tärkeää, mutta käytännössä yhteistyö voi olla haastavaa esimerkiksi resurssipulan, ristiriitaisten käsitysten tai tiedon puutteen vuoksi. Tällöin lapsen kokema väkivalta uhkaa jäädä pimentoon.

7.1. Lapset ja Nallenpesä: jännitystä, torjuntaa ja korjaavia kokemuksia

Nallenpesän tekemän lapsityön saamat merkitykset määräytyivät kertomuksissa osin siitä käsin, minkä vuoksi ja minkä tahon lähettämänä lapsi oli ohjautunut työskentelyyn. Yksi haastateltava lapsineen oli ohjautunut turvakodista Nallenpesään jatkotyöskentelyyn, yksi vanhempi oli hakeutunut päiväkodin vinkistä työskentelyyn ja loput neljä haastateltavaa lapsineen olivat päätyneet Nallenpesään lastensuojelun ohjaamana. Kaikkien suhtautuminen työskentelyyn oli lähtökohtaisesti varauksellisen positiivinen. Myönteisestä asenteesta huolimatta muutama vanhempi epäilytti alkuun lapsen kanssa tehtävä yksilötyö, koska tilanne koettiin lapsen kannalta uudeksi ja jännittäväksi. Osa vanhemmista myös jännitti se, miten lasta ohjataan puhumaan kipeistä asioista ja puhuuko lapsi kenties jotakin väärinkäsitysten värittämää vanhemmistaan.

”Mulla ei oo mitään sellaista, että mun tarvis sanoa Joonalle, että älä sit koskaan kerro tätä kenellekään. Mutta silti, tämä oma koti, niin se tuntuu niinku...ja kyllähän lapsi kokee jonkun asian tosi eri tavalla, miten se juttu on oikeesti mennyt. Niin jotenkin vähän jännitti, että mitä siellä tulee puhuttua ja tehtyä ja muuta. Kun ei itse kuitenkaan

tiennyt siitä yhtään mitään. Ja just se, oonko mä saanut jotain vahinkoa aikaiseksi siinä lapsessa niin, että mä oon joskus lipsauttanut jotain rumaa sen isästä vahingossa.”

Sitaatti kuvaa hyvin kulttuurissamme vallitsevaa ambivalenssia yksityisen ja julkisen elämänpiirin välillä ja erityisesti epävarmuutta siitä, millainen paikka lapsen tiedolla ja kokemuksella tulisi olla tämän jännitteisen jakolinjan välissä taiteilevalla lastensuojelulla (vrt. Hurtig 2006; 2003). Koska lapsen kokemus poikkeaa usein aikuisen kokemuksesta, voi lasten kokemusten esille nostaminen muuttaa sitä kuvaa, jota aikuiset perheen elämästä ulkopuolisille rakentavat. Esimerkiksi haastattelemaani naista jännitti se, onko hän ammattilaisten näkökulmasta tarkasteltuna osannut suojata isän ja lapsen suhdetta olemalla puhumatta pahaa lapsen isästä ja näin ollen toteuttanut kelvollista ja riittävää vanhemmuutta.

Myös lasten kuvattiin suhtautuneen aluksi Nallenpesän työskentelyyn vastahakoisesti ja epäröiden. Neljä kuudesta haastatellusta kuitenkin kertoi lapsensa/lastensa suhtautumisen työskentelyyn muuttuneen jo ensimmäisen tapaamisen aikana, kun alun jännitys vaihtui intoon ja uteliaisuuteen uusia ihmisiä ja paikkaa kohtaan. Suurimmalle osalle lapsista Nallenpesästä muodostuikin lopulta paikka, jonne menemistä odotettiin innolla ja käyntien loputtua paikkaa ja työntekijöitä kaivattiin. Esimerkiksi lapsille, jotka olivat kärsineet pitkään perheväkivallasta ja ohjautuneet Nallenpesän lapsityöhön turvakodilta, työskentely antoi luvan puhua kokemuksista, joista aiemmin oli pitänyt vaieta. Äiti kertoo lasten olleen aluksi vastahakoisia työskentely suhteen isän vastahankaisuuden vuoksi:

”Lapsia epäilytti varmaan se, että kun isä oli aina sanonut, että meidän omista asioista ei saa puhua, ei koulussa eikä kavereille. Niin se jännitti, että kun nyt sanottiin, että pitäis puhua. Niin sitten kun ne asiat on munkin mielestä tosi ahdistavia, niin kuinka ahdistavia ne voi olla pienen ihmisen mielestä? Mutta ei varmaan vielä eka yhteiskäyntikään ollut kulunut loppuun, kun lapsilla jo silmät kiilu ja kaikilla oli hyvä ja turvallinen olo olla siellä. Ja siitä lähtien Vilhokin (pienin lapsi) kyseli melkein joka aamu, että onko tänään terapia, mennäänkö aamulla vai illalla terapiaan, koska mennään.”

Lapsityön lähtökohtana ja tavoitteena on lasten kokema turvallisuus. Turvallisuuden tunteen rakentaminen ja vahvistaminen perheväkivaltaa kokeneelle lapselle on usein pitkä prosessi, jonka muotoutuminen riippuu pitkälti perheen tilanteesta ja vanhempien suhtautumisesta työskentelyyn. Lapset kokevat usein tarvitsevansa vanhemmilta luvan puhua ääneen kokemuksistaan ja murtaa perheväkivaltaan liittyvä salaisuuden muuri. Turvallisuuden tunteen vahvistaminen vaatii työntekijältä erityistä herkkyyttä edetä työskentelyssä lapsen ehdoilla, jotta lapsen omat rajat eivät tule jälleen kerran rikotuiksi. (Tiainen & Hokkanen 2010, 58-62). Useat vanhemmat kertoivat suorastaan yllättyneensä, kuinka taitavasti työntekijät osasivat luoda positiivisen kontaktin lapseen ja

raivata tilaa lapsen kokemuksille. Vanhemmat kokivat myös tärkeäksi, että Nallenpesässä oli tarjolla pientä välipalaa lapsille edesauttamassa myönteisen kokemuksen syntymisessä. Hannele Forsberg (2002, 74) onkin havainnut, että herkuilla ja yhdessä syömisellä on lasten kokemuksissa yllättävän suuri merkitys; ruokaa voikin ajatella symbolina yhteisyyden ja ystävyyden tunteille. Yksi vanhemmista muistelee Nallenpesän työskentelyn tärkeyttä lapsilleen seuraavasti:

”Ensimmäisenä tulee mieleen sellainen lämmin muisto, että lapset tykkäs mennä sinne ihan hirveesti. Ja minkälainen itku Laurilla oli, kun hän ei päässyt Nallenpesään ja Saana pääsi. Että ne tykkäs hirveesti olla siellä, se on ehkä arvokkain muisto. Ja totta kai mä muistan myös sen, kuinka hyvin he osaa siellä käsitellä lapsia lapsena ja ei painosta. Että se on sellasta ammattimaista, että he pystyy lähestymään lapsia niin avoimesti ja helposti niin, että se vähän yllättikin. Että se käy noin helposti.”

Vanhempikin, joka oli aluksi jännittänyt sitä mitä lapsi työntekijöille puhuu, koki lapsen yksilötyöskentelyn ilman vanhempaa tärkeänä:

”Joonan on saanut puhua siellä sellaisia asioita, mitä se on itse halunnut puhua .--- Jos me oltaisiin oltu Joonan kanssa siellä yhdessä, niin Joonan ois sanonu ja sitten mä olisin vähän pälpättänyt päälle. Niin se on tärkeää, että sen on saanut kertoa sen verran, mitä se on halunnut ja sille niitä semmosia tärkeitä ja painavia asioita.”

Vanhempien kertomuksissa Nallenpesästä rakentuukin lasten näkökulmasta hyvin merkityksellinen paikka, jossa kunnioitetaan jokaisen lapsen yksilöllisyyttä ja nähdään jokaisessa lapsessa oleva hyvä. Lapsia ei painosteta kertomaan kokemuksistaan, vaan työskentelyssä edetään lapsen ehdoilla. Lapsuus nähdään ainutkertaisena ikävaiheena, jonka haavoittuvuutta tulee suojella samalla kun lapsen omaa toimijuutta ja omakohtaisia havaintoja maailmasta pyritään ymmärtämään ja vahvistamaan. Jokainen lapsi on arvokas ja jokainen lapsi ansaitsee tulla kuulluksi ja nähdyksi. Myös kaksi vanhempaa, joiden lapset eivät motivoituneet työskentelyyn, kokivat Nallenpesän lapsityön positiivisesti omaa jaksamistaan tukevan vanhemmuustyön vuoksi. Heidän kertomuksissaan lasten vastahakoisuuden syyksi konstruointiin isän vastustus kaikkea psykososiaalista auttamista ja viranomaistyötä vastaan. Isän vastustuksen koettiin aiheuttavan lapsessa voimakkaita sisäisiä ristiriitoja ja vaikenemista:

”Varsinkin Petjasta huomasi, että hänellä oli ristiriitainen olo. Kun Maijan kanssa menttiin Nallenpesään, niin Petja kieltäytyi tulemasta sisälle. Silti häntä kuitenkin kiinnostoi ja hän taisteli itsensä kanssa, että tullako sinne sisälle vai ei. Ja sitten jossain vaiheessa mulle kävi ilmi, että lasten isä oli ilmaissut heille hyvin vahvasti, että hän ei tykkää olleenaan, että lapset käy tämmösessä paikassa, että hänen mielestään lapset ei todellakaan tarvitse mitään tällaista. Se todettiin sitten yhdessä työntekijöiden kanssa, että se vaikuttaa ihan selkeästi lapsiin, että heillä ei oo isän lupaa. Se ei todellakaan auttanut sitä, että he ois puhunut jostakin, vaan he sitten vaikenen entistä tiukemmin.”

Lapsi vaatii kipeitä asioita työstääkseen turvallisen ympäristön, jossa aikuisilla on aikaa, tilaa ja uskallusta kohdata lapset kokemukset. On hyvin ymmärrettävää, että väkivallalle altistuneet lapset eivät uskalla puhua kokemuksistaan, ennen kuin he tuntevat olonsa turvalliseksi ja kokevat, että puhumisen myötä turvallisuus lisääntyy eikä vähene (Oranen 2001, 84). Jos esimerkiksi kotona isä on leimannut äidin yritykset puhua hankalista asioista hysteeriseksi liioitteluksi ja vanhempien keskinäinen sanailu on johtanut pahimmillaan jopa isän äitiin kohdistamaan fyysiseen pahoinpitelyyn, on luonnollista, että lapset kokevat asioista puhumisen epämukavana.

Lasten työskentelyprosessia Nallenpesässä useimmat vanhemmat kuvailivat monisanaisesti ja jotkut esittelivät lasten Nallenpesässä tekemiä tehtäviä ja Nallenpesän loppulausuntoa. Lasten tekemät tehtävät ja piirustukset olivat pysäyttävää katseltavaa ja keskusteltavaa: moni lapsi ilmaisi tehtävissä pelkäävänsä isää, vaikka toisaalta erityisesti pienemmät lapset myös saattoivat ikävöidä häntä. Äiti, muut läheiset sukulaiset, ystävät ja lemmikkieläimet olivat lapsille tärkeitä ja iloa tuottavia asioita. Lapset olivat maalanneet, muovailleet, kirjoittaneet, pohtineet vahvuuksiaan, tulevaisuuttaan ja sitä, mitä elämältään toivoisivat. Lapset kertoivat tehtävissä pelkäävänsä muun muassa aikuisten riitelyä ja pimeää. Osa lapsista kertoi myös kokevansa syyllisyyttä vanhempien välisestä riitelmästä. Kaiken kaikkiaan lasten työskentelymateriaaleista piirtyi esiin kuva kompetentisti kokemuksiaan käsittelevistä lapsista, joille murhetta ja huolta aiheuttivat aikuisten väliset riidat, mutta joilla kaikilla oli myös paljon vahvuuksia ja hyviä asioita elämässään. Väkivallasta huolimatta useimmat lapset kokivat isän itselleen tärkeäksi ihmiseksi. Ainoastaan yksi lapsista oli omilla käynneillä suoraan ilmaissut, ettei halua tavata isäänsä.

Kysyessäni lapsityön merkityksestä lapselle vanhemman näkökulmasta tulkittuna osan oli helppo välittömästi vastata, kun taas osalle vastaaminen vaati pidempää pohdiskelua. Erityisesti niiden vanhempien, joiden lasten oli ollut hankalampaa lähteä mukaan työskentelyyn, oli hankalampaa vastata kysymykseen. Kolme haastattelemistani vanhemmista nimesi Nallenpesän tekemän lapsityön auttaneen selkeästi lapsiaan. Lasten kanssa tehtävä yksilötyöskentely oli vanhempien näkökulmasta auttanut lapsia nimeämään ja käsittelemään kokemuksiaan, lievittänyt lasten kokemaan pahaa oloa ja antanut välineitä käsitellä ristiriitaista isäsuhdetta. Tärkeimpänä tekijänä työskentelyn onnistumisessa he kokivat Nallenpesän turvallisen ilmapiirin ja työntekijöiden kyvyn kohdata lapset yksilöinä ja lapsentasoisesti. Yksi vanhemmista koki sekä turvakodilla että avopalveluissa tehtävän lapsityön auttaneen lapsiaan hyvin kokonaisvaltaisella tavalla ja muuttaneen lasten käsityksiä niin itsestään kuin äidistäänkin. Lapsille isän väkivaltainen käyttäytyminen oli aiheuttanut vuosien aikana paljon ahdistusta ja turvakotiin päästessään lapset saattoivat kokea olevansa vihdoinkin turvassa isän

arvaamattomalta käytökseltä. Nallenpesän työskentely lasten kanssa auttoi lapsia eteenpäin turvakodilla alulle saatetussa selviytymisen prosessissa.

”Lapsille merkittävintä Nallenpesän työskentelyssä on ollut oivallus siitä, että he on hyviä lapsia. --- Ja että tavallaan se (isän väkivaltaisuus) ei oo myöskään minun vika. Tai onhan se omalla laillaan. Kyllähän sieltä ois oikeesti pitänyt lähteä aikasemmin pois. --- Aada on ainakin saanut apua raivokohtauksiinsa. Tuukka on taas saanut kannustusta asioista puhumiseen ja ehkä ymmärtänyt, että asioiden sisällä pitämisellä voi olla paljon kauaskantoisemmat seuraukset.”

Naisen kertomuksessa Nallenpesän työskentely rakentuu käännteentekeväksi kokemukseksi lapsille. Haastattelukatkelma kuvaa sitä, kuinka kauaskantoisia vaikutuksia perheväkivallalla voi olla lapsen itsetuntoon ja käsityksiin itsestään. Jatkuva väkivallalle altistuminen syö luottamusta aikuisiin ja voi lopulta sisäistyä käsitykseksi omasta huonommuudesta ja riittämättömyydestä. Erityisesti tilanteessa, jossa lapsella ei ole elämässään äidin lisäksi muita turvallisia aikuisia ylisukupolvisesti kasaantuvien päihde- ja mielenterveysongelmien vuoksi, jokainen turvalliseksi koettu aikuinen voi olla merkityksellinen tekijä väkivallasta selviytymisessä. Kun lapsi vihdoin vuosia jatkuneen perheväkivallan jälkeen saa luvan ja tilan puhua kokemuksistaan omalla äänellään, mahdollistuu lapsen toimijuuden ja osallisuuden vahvistuminen. Osallisuus ja kuulluksi tuleminen vähentävät tunnetta siitä, että asiat vain tapahtuvat ilman, että niihin voi vaikuttaa. Tätä kautta lapselle voi syntyä kokemus, että hänelläkin on mahdollisuus vaikuttaa asioihin ja tuoda tunteensa ja ajatuksensa esille, mikä on omiaan korjaamaan vaurioitettua itsetuntoa. (Oranen 2001, 70.)

Erityisesti turvakodilta Nallenpesään ohjautuneiden lasten kohdalla voidaan puhua lapsityön tarjoamista korjaavista kokemuksista. Terapiakirjallisuudessa puhutaan yleensä vain emotionaalisesti korjaavista kokemuksista, mikä on sosiaalityön näkökulmasta liian suppea näkökulma ihmisten auttamiseen (Hyytinen 2006, 27). Huumeperheiden kuntoutumista tutkinut Riitta Hyytinen (2006, 27-28) haluaakin nostaa emotionaalisesti korjaavien kokemusten rinnalle myös kognitiivisesti ja moraalisesti eheyttävät kokemukset sosiaalisessa auttamistyössä. Mielestäni ajatus on sovellettavissa myös niihin perheisiin, joissa väkivalta on ollut enemmän tai vähemmän arkipäiväistä vaikuttaen monin haitallisoin tavoin lasten hyvinvointiin ja kehitykseen. Isän kohdella äitiä väkivaltaisesti lapsi joutuu kokemaan emotionaalista turvattomuutta, lapsen käsitykset oikeasta ja väärästä saattavat vääristyä ja lapsi voi esimerkiksi kantaa syyllisyyttä äitiin kohdistetusta väkivallasta. Kun lapsi saa ulkopuoliselta taholta apua kokemustensa käsittelyyn ja ymmärtää, ettei ole kokemuksineen yksin, mahdollistuu emotionaalinen, kognitiivinen ja moraalinen uudelleenorientoituminen tulevaisuuteen.

Myös Hannele Forsberg (2002) on todennut turvakodeilla lasten kanssa tehtävän yksilötyön tarjoavan parhaimmillaan lapsille korjaavia kokemuksia. Lasten kanssa tehtävä työ on paitsi emotionaalista

kipua tuottaneiden väkivaltakokemusten käsittelyä, myös moraalitietoa, jonka myötä lapsi opettelee piirtämään rajoja hyvän ja pahan välille. Turvakodeilla tehtävä lapsityö auttaa lasta ottamaan etäisyyttä koettuun väkivaltaan, mikä puolestaan auttaa rakentamaan uudenlaista moraalista suhdetta väkivaltaan. Parhaimmillaan lapsityö tarjoaakin uuden kielen ja sanaston väkivallan käsittelyyn ja väkivaltaa aletaan jäsentää toisin kuin kotona on opittu. (Mt., 81-82.)

Toisen vanhemman kertomuksessa Nallenpesän lapsityön merkitys lapselle rakentuu ennen kaikkea puhumiselle ja asioiden yhdessä sanoittamiselle. Asioista puhuminen tekee ne ymmärrettävämmiksi ja hallittavammiksi, ja epämääräinen paha olo saa helpommin käsiteltäviä ja kannettavia muotoja, kun lapsella on lähellä aikuinen, jolle voi luottamuksellisesti puhua raskaista asioista. Aina ei tarvita edes puhetta, vaan pelkkä aikuisen turvallinen läsnäolo ja mahdollisuus kokemusten jakamiseen voivat huojentaa lapsen oloa. Vanhempi kuvaa Nallenpesän lapsityön huojentaneen hänen tyttärensä oloa silminnähden:

”Saana vetäyty lähinnä tabletille ja oli aika hiljaa ja semmonen surumielinen ja joskus se pillahti itkuunkin. Se ei osannut välttämättä edes sanoa, mikä on, kun oli vaan paha mieli. Mutta sitten kun käytiin siellä Nallenpesässä, niin kyllä se oli ihan selkeä ero siihen, kun se loppu. Saanasta näki, että sillä putosi painolasti ihan selkeesti pois, kun käytiin siellä Nallenpesässä. --- Kyllä siitä apua on ollut.”

Kertomuksen Saana kuvataan herkkänä lapsena, joka on aina reagoinut vahvasti aikuisten välisiin ristiriitoihin ja on taipuvainen pitämään kielteiset tunteet omana tietonaan. Saanan herkkyyys ja taipumus pitää asioita itsellään on johtanut ikävien tunteiden patoamiseen ja vaikeuteen pitää kiinni omista rajoista. Paha olo ilmenee epämääräisenä itkeskelynä ja omiin oloihin vetäytymisenä. Kertomuksessa Nallenpesästä muodostuu myönteisillä merkityksillä ladattu paikka, jossa lapsi on saanut apua oman pahan olonsa käsittelyyn ja löytänyt keinoja purkaa epämääräistä pahaa oloa helpommin käsiteltäviin palasiin. Sama vanhempi myös kuvailee, kuinka lapset ovat tunteneet Nallenpesän turvalliseksi paikaksi, koska ovat puhuneet siellä monista vanhoistakin asioista.

Kolmannen vanhemman kerronnassa lapsen näkökulmasta tärkein merkitys Nallenpesän työskentelylle syntyi siitä, että lapsi sai puhua asioistaan jollekin perheen ulkopuoliselle. Vanhempi koki myös lapsensa saaneen apua isänsä tapaamisiin, jotka olivat tuolloin alkaneet uudestaan aluksi valvottuina. Tapaamisiin oli tullut tauko isän uuteen puolisoon kohdistaman väkivallan vuoksi. Vanhempi koki, että lapsen oli helpompi puhua asioistaan jollekin perheen ulkopuoliselle, koska ulkopuoliselle puhuttaessa ei tarvitse pelätä pahoittavansa kummankaan vanhemman mieltä. Puolueeton maaperä luo tilaa lapsen omille kokemuksille ja toimijuudelle.

”Kyllähän Joonalle on varmasti ollut tärkeintä, että se on saanut puhua just niinku tuntuu. Kyllähän se varmaan on jollakin tapaa niin, että lapsi ei halua puhua rumasti musta isällensä eikä isästänsä rumasti mulle.”

Nekin vanhemmat, jotka eivät syystä tai toisesta osanneet eritellä Nallenpesän työskentelyn hyötyä lapsille tai joiden lapsi/lapset olivat suhtautuneet vastahakoisesti työskentelyyn, kokivat Nallenpesän miellyttäväksi ja tärkeäksi paikaksi. Yksi vanhemmista oli jäänyt pohtimaan lastensa vastustelevaa ja välttelevää asennetta Nallenpesän työskentelyä kohtaan ja pohdiskeli, että yksilökohtainen työskentely ei välttämättä sovi kaikille lapsille, vaan kipeisiin asioihin voisi olla helpompi tarttua ryhmässä leikin varjolla ja käsitellä kokemuksia vähän etäämpää. Kyseinen vanhempi oli jäänyt pohtimaan Nallenpesän loppulausuntoa lasten sulkeutuneisuudesta ja pohti, kuinka moni lapsi oikeasti alkaa helpolla puhua asioistaan ventovieraalle ihmiselle.

Onkin syytä muistaa, että niin lapset kuin aikuisetkin ovat yksilöitä, ja jokainen työstää kokemaansa omalla tavallaan. Lasten kanssa työskenneltäessä välttelevät vastaukset, kuten ”en tiedä, en muista”, ovat hyvin yleisiä, eivätkä välttämättä kerro lapsen kompetenssin puutteesta, vaan aktiivisesta toimijuudesta ja pyrkimyksestä unohtaa kipeäksi koetut asiat (Forsberg 2002, 67-69; Ritala-Koskinen 2000, 109-112). Voikin olla, että perheväkivallan olleessa akuutti tilanne lasten on helpompi avautua kokemuksistaan kuin silloin, jos väkivalta on jo taakse jäänyttä elämää (Peled 1998). Toisaalta lapsen välttelevä käyttäytyminen ja puhumista karttavat vastaukset voivat myös joissain tapauksissa kertoa lapsen traumatisoitumisesta. Yleistysten sijaan onkin tärkeintä pyrkiä näkemään jokainen väkivaltatyössä kohdattava lapsi omana yksilönään ja suunnattava tarvittavat tukitoimet sen mukaisesti. (Oranen 2012, 225.)

7.2. Lapsi- ja vanhemmuustyö vanhemmuuden ja selviytymisen tukena

Haastatteleman vanhemmat kokivat lasten kokemuksista kuulemisen tärkeänä. Vaikka vanhemmat olivatkin jo entuudestaan pyrkineet eläytymään lapsen näkökulmaan, muutti pysähtyminen Nallenpesässä oman lapsen kokemusten äärelle monen käsitystä lapsen kokemasta väkivallasta ja lapsena olemisesta ylipäänsä. Monille suurin yllätys ja oivallus oli se, kuinka paljon lapset ymmärtävät ympärillään tapahtuvasta:

”Se on herättänyt, kuinka tarkkoja lapset oikein on, että ne imee niinku kaiken tiedon itteensä, mitä ne näkee. Niinku heräsi sitten siihen, että herranjestas, nää lapset tietää ja näkee kaiken ja painaa mieleensä ja tulee traumoja.”

”Pitkän aikaahan mä vaan hoidin itseäni ja ajattelin, että ei toi lapsi vielä kuitenkaan mitään ymmärrä. Pitkään oli semmonen ajatus, vaikka varmasti lapsi on jo monta vuotta ymmärtänyt enemmän, mitä on osannut ajatellakaan.”

Tutkimusten mukaan onkin yleistä, että vanhemmat ovat monesti tietämättömiä siitä, mitä lapset perheväkivaltatilanteissa näkevät ja kuulevat. On myös tavallista, että vanhemmat aliarvioivat lapsen altistumista perheväkivallalle. Tähän voi olla monia syitä. Yksi mahdollinen selitys on se, että väkivallan kohteen huomiokyky kapeutuu väkivallasta traumatisoitumisen seurauksena, jolloin lapsen kokemuksille ei jää mielessä tilaa (Oranen 2001, 45). Mikko Oranen (2001, 44-48) on eritellyt myös muita syitä lasten näkymättömyydelle niin vanhempien kuin viranomaistenkin toiminnassa ja puheissa. Usein ajatellaan, etteivät lapset vielä ymmärrä näkemästään mitään ja väkivallan sivusta seuraaminen ei ole lapselle niin vahingollista kuin lapsen itsensä pahoinpitely. Toisinaan myös ajatellaan, että on parempi olla muistuttamatta lapsia väkivallasta, jotta lapsen ”luonnollinen” selviytyminen ei vaarannu.

Nämä kaikki selitykset unohtavat ja sivuuttavat kuitenkin sen, kuinka merkittävästi perheväkivallalle altistuminen voi vaikuttaa lapsen elämään pitkälläkin aikavälillä. Perheongelmien salailu ja peittely lapselta voi johtaa lapsen suojelemisen sijaan päinvastoin lapsen vahingoittamiseen: kun lapsella ei ole sanoja käsittää itselleen tapahtuvia asioita ja niistä aiheutuvia tunteita, tulee koko lapsen minuus helposti sidotuksi häpeään ja salailuun. Lapsilla on esimerkiksi taipumus kantaa syyllisyyttä isän äitiin kohdistamasta väkivallasta tai jotkut lapset saattavat kokea itsensä vastuullisiksi väkivallan lopettamisesta ja joutuvat pettymään itseensä, kun väkivalta jatkuu hyvistä aikeista huolimatta. Oikeastaan mitä pienempi lapsi on, sitä vähemmän hänellä on sanoja ja ymmärrystä käsitellä kokemaansa väkivaltaa. Sen tähden onkin tärkeää ongelmia ratkottaessa kuulla ja huomioida myös lasta, jotta lapsen ei joudu yksin työstämään itselleen käsittämättömiä asioita. Aikuisen tehtävä on auttaa lasta sanoittamaan ja käymään läpi kokemuksiaan, eikä itseään suojatakseen kuvitella lapsen olevan täysin tietämätön ympärillään tapahtuvista asioista. (Vrt. Mullender ym. 2002, 91-116.)

Lapsen näkyväksi tulemisella onkin usein suuri merkitys, kun pyritään auttamaan perheitä, joissa on väkivaltaa, huumeiden käyttöä tai muita vakavia ongelmia. Esimerkiksi Riitta Hyytiäinen (2007) on kirjoittanut lapsen todellistumisen tärkeydestä huumeperheen kuntoutumisprosessissa. Hyytiäisen mukaan lapsesta voi tulla työskentelyssä parhaimmillaan subjekti, joka osallisuudellaan auttaa sekä itseään että muita. Subjektiuden tukemiseksi lapselle on annettava kokemus, että perheen asioista on mahdollista puhua ja niitä voidaan yhdessä yrittää ratkaista. Lapselle on synnyttävä käsitys, että kävipä vanhempien ongelmille miten tahansa, lapsi itse on sinällään arvokas ja hänen selviytymisensä ei tarvitse riippua vanhempien selviytymisestä. Lapsen subjektiuden tukemista voidaan kutsua myös voimaannuttamiseksi. Lapsen todellistuminen tarkoittaa myös sitä, että lapsen näkökulmaa on pidettävä esillä myös aikuisten kanssa työskennellessä. Tämä puolestaan voi mahdollistaa aikuisille ongelmien ja ongelmien ratkaisuyritysten näkemisen uudessa valossa. (Mt., 23-26.)

Haastatteluaineiston perusteella lapsen todellistumisen ja näkyväksi tekemisen aspekti on myös Nallenpesän työskentelyssä hyvin olennainen tekijä. Lapsen kokemusten kautta vanhemman on helpompi ottaa vastuuta lapsesta ja lapsen arjesta ja suojata lasta vahingollisilta asioilta. Usea vanhempi kertoi alkaneensa kiinnittää lapseensa uudenlaista huomiota Nallenpesän työskentelyn myötä:

”Sillon tajusin, että semmonen lasten kuuntelu ja juttelu on tosi tärkeitä, että niihin oon sitten sen jälkeen panostanut. Ja oon ollut ehkä enemmän läsnäkin, mitä nyt tässä kotiarjessa kaikilta hommiltaan ehtii. Että muistan kuunnella lasta, enkä puhu toisesta vanhemmasta pahaa lasten kuullen ja kaikkee tällasta.”

Nallenpesän työskentely ja lapsen todellistuminen auttoivat myös vanhempia ottamaan etäisyyttä omassa mielessä jo normalisoituneeseen tilanteeseen, jossa fyysinen ja henkinen väkivalta näyttelivät edelleen pääosaa riippumatta siitä, kuinka kauan erosta oli aikaa. Pitkään jatkuessaan väkivalta voi normalisoitua niin lapsen kuin aikuisenkin mielessä, ja usein tarvitaan ulkopuolista tahoa osoittamaan tilanteen kestättömyys ja kuormittavuus. Ulkopuolisen tekemä interventio voi herättää pitkäaikaisen väkivallan aiheuttamasta turtumuksesta ja kipeydestään huolimatta aktivoida vanhemmassa uudenlaista toimijuuden tarvetta. Lapset toimivatkin monesti muutostarpeen herättäjinä vanhemmilleen (vrt. Ojuri 2004). Esimerkiksi yksi vanhemmista kertoo kyllä jollain tasolla aina tajunneensa lasten kärsivän miehen väkivaltaisuudesta ja kodin painostavasta ilmapiiristä, mutta vasta Nallenpesän lapsi- ja vanhemmuustyön myötä silmät olivat lopullisesti avautuneet tilanteen karneudelle:

”Totta kai mä tajusin sen, että kaikki vaikuttaa lapsiin, mitä ne on nähnyt, mutta Nallenpesässä se on konkretisoitunut ja tullut oikeesti tajuntaan, miten paskaa meidän elämä on oikeesti ollut ja mitä lapset on joutunu todistamaan.”

Kyseinen äiti kertoo esimerkiksi lapsen loppuyhteenvedossa yllättyneensä, kuinka paljon alle kouluikäinen lapsi oli osannut kertoa kokemastaan väkivallasta, vaikka äiti oli luullut lapsen vain käyvän leikkimässä ja syömässä välipalaa Nallenpesässä. Toinen vanhempi taas kuvailee Nallenpesän työskentelyn pysäyttäneen miettimään erosta alkanutta ja jo vuosia jatkunutta miehen tekemää henkistä väkivaltaa ja kiusantekoa. Koska kiusanteosta oli tullut niin luonnollinen osa vanhempien välistä vuorovaikutusta, naisen oli enää vaikea pitää mielessä, että yhteistyö voisi sujua myös rakentavassa ja lasten hyvinvoinnin etusijalle asettavassa hengessä:

”Tää asia on mulle normaalitilanne, tää on mulle vähän sama asia, kun mä keitän teetä ja juon sen. Mua ei yhtään hätkäytä tää. Sitten kun mä kerron näitä asioita ja ne lukee niitä lappuja ja papereita, niin ne on ihan kauhuissaan. Ehkä se autto siinä niinku näkemään, että tää ei oo ihan normitilanne. Että se, mikä on mulle normaalia, ei oikeasti valtaosalle olekaan normaalia.”

Tilanteeseen havahtuminen ja jo normalisoituneen väkivallan epänormalisoituminen muuttivat naisten positioita ja toimijuuksia niin, että asioita pyrittiin järjestelemään entistäkin vahvemmin lapsi etusijalla ja muutoinkin kuuntelemaan herkällä korvalla lasten vointia erityisesti toiselta vanhemmalta palaamisen jälkeen. Hyvistä pyrkimyksistä huolimatta vanhempien oli kuitenkin usein mahdotonta toimia ja tehdä ratkaisuja pelkkä lapsen hyvinvointi ohjenuoranaan. Toimijuus onkin aina toisten toimijoiden ja yhteiskunnallisten rakenteiden rajoittamaa. Naisten kertomuksissa erityisesti oikeusjärjestelmän ja lastensuojelun toiminta asettuivat miehen lisäksi oman lapsilähtöisen toimijuuden esteiksi, mutta palaan tähän seikkaan tarkemmin seuraavassa alaluvussa.

Tilanteeseen havahtumisen ja lapsen tuntemuksille herkistymisen lisäksi moni vanhempi kertoi yllättyneensä lapsen Nallenpesän lapsityössä tekemistä tehtävistä ja miten niissä oli kuvattu isää. Osalle äideistä tuli jonkinasteisena yllätyksenä, kuinka monesti lapset olivat ilmaisseet pelkäävänsä isää tai kokevansa isän häiritsevän mukavien asioiden tekemistä. Yksi äiti oli ymmällään siitä, ettei hänen lapsensa ollut maininnut sanallakaan isäänsä Nallenpesän tehtävässä, jossa käytiin läpi lapselle tärkeitä ihmisiä, eikä missään muussakaan tehtävässä, vaikka lapsi olikin tavannut säännöllisesti isäänsä useamman vuoden ajan eron jälkeen.

”Mä en tiidä, kokeeko Joona itsekään minkäänlaista suhdetta siihen isään vai onko se niinku isä, joka on henkilö, jonka luona käydään.”

Äiti pystyi vain arvailemaan syytä isän näkymättömyydelle. Taideterapeutti Eija Keränen (2001, 131-132) on havainnut perheväkivaltaa kokeneiden lasten kanssa työskennellessään, että monesti lapset saattavat jättää perhekuvaan piirrettäessä isän pois, koska ovat niin vihaisia isälle tämän tekemästä väkivallasta. Isään voi liittyä myös niin paljon epämurkavia tunteita, että isän mainitsematta jättäminen tuntuu helpommalta kuin isästä puhuminen. Tai sitten on mahdollista, että isällä ei oikeasti ole lapsen elämässä suurta merkitystä. Esimerkiksi haastattelemani äidin kohdalla vanhemmat olivat eronneet lapsen ollessa pieni, minkä jälkeen lapsi oli tavannut isäänsä säännöllisen epäsäännöllisesti. Voihan olla, ettei lapsi ollut muodostanut kiintymyssuhdetta isäänsä isän turvattomuutta herättävän käyttäytymisen vuoksi vaan joutui käymään tämän luona ainoastaan ulkoisen paineen vuoksi.

Kuudesta vanhemmasta neljä koki myös lapsityön huojentaneen omaa huolta lapsen kehityksestä ja hyvinvoinnista. Työntekijöiden arviot lapsesta helpottivat vanhemman oloa erityisesti tilanteissa, joissa vanhempi tunsi huolta ja syyllisyyttä perheväkivallan vaikutuksista lapseen ja pahimmillaan epäili väkivallan vahingoittaneen lapsen psyykettä peruuttamattomalla tavalla. Ammatilliselta saatu arvio lapsen normaalista iänmukaisesta kehityksestä kevensi vanhempien taakkaa ja vapautti voimavaroja menneisyyden murehtimisesta tulevaisuuden suunnitteluun. Myönteinen arvio lapsesta myös vahvisti vanhemmuuteen liittyvää itsetuntoa ja auttoi näkemään oman lapsen realistisemmassa

valossa siten, että normaaliin kehitykseen kuuluvia vaiheiden ei enää automaattisesti katsottu aiheutuvan perheväkivallalle altistumisesta. Moni vanhempi kokikin saaneensa lapsityön kautta eräänlaisen ”synninpäästön” vanhempana. Tämä on tärkeä havainto, koska väkivaltaa kokeneen vanhemman selviytyminen voi jäädä lasten aiheuttaman huolen varjoon (Ojuri 2004, 115).

Haastattelemistani vanhemmista neljä oli osallistunut Nallenpesässä varsinaiseen vanhemmuustyöhön. Kaikki vanhemmuustyöhön osallistuneet kokivat työskentelyn itselleen hyödyllisenä ja kertoivat keskustelun ulkopuolisen kanssa selkiyttäneen tilannetta ja auttaneen näkemään oman ja lasten tilanteen uusin silmin. Vanhemmuustyö tarjosi emotionaalista tukea hankaliin tilanteisiin lasten isien kanssa, käytännön apua huolto- ja tapaamisasioista sopimiseen ja lujitusta vanhemmuuteen uudessa elämäntilanteessa. Vanhemmuustyössä käsiteltiin myös syyllisyyttä, jota osa äideistä koki sen tähden, ettei ollut lähtenyt väkivaltaisesta suhteesta aiemmin. Vanhemmuustyössä liikuttiin menneisyyden ja tulevaisuuden jatkumolla pyrkien keventämään menneisyyden painolastia ja sitä kautta luomaan tilaa tulevaisuudelle, jota väkivallan varjo ei pimittäisi. Esimerkiksi turvakodin kautta ohjautunut äiti kuvailee vanhemmuustyön merkitystä itselleen seuraavasti:

”Nallenpesän työskentely on ollut osa sitä prosessia, että osaan arvostaa itseäni sellaisena kuin olen. --- Sitten taas vanhemmuuden tukee Nallenpesästä on tullut siihen, että tässä tilanteessa hirmu helposti lipsahtais siihen, että antaa lapsille kaiken periks, koska se elämä oli niin hirveä aikasemmin. --- Niin siihen on saanut sitä tukea, että on pidettävä niitä sääntöjä.”

Väkivaltaisesta suhteesta irrottautuminen onkin naiselle usein pitkä ja haastava prosessi, jossa vaikeudet eivät lopu erilleen muuttoon väkivaltaisesta miehestä. Kun perheen tunneilmapiiriä hallinnut mies ei ole enää perheen arjessa mukana, jää aiemmin kiltisti omiin huoneisiin vetäytyneiden lasten oireilulle enemmän tilaa. Äidin ja lasten uuteen kotiin voi myös muodostua valtatyhjiö, jossa uusien sääntöjen ja toimintatapojen luominen voi olla haastavaa lasten oireilun vuoksi. Uuteen elämäntilanteeseen sopeutumista ei tee yhtään helpommaksi se, että väkivaltaa kokenut nainen on itsekin traumatisoivien kokemusten heikentämä ja kaipaisi tilaa omalle toipumisprosessilleen. Tässä kohtaa onkin tärkeää, että nainen saa riittävästi tukea ja ymmärrystä vanhemmuudelleen, koska vasta naisen oman selviytymisprosessin käynnistyminen mahdollistaa lasten selviytymisen ja tulevaisuuteen suuntautumisen. (Väänänen 2011, 120-121; Oranen 2012, 232.)

Toinen nainen kuvailee vanhemmuustyön auttaneen omien rajojen asettamisessa ja sen ymmärtämisessä, kuinka tärkeää on toimia johdonmukaisesti ja jämäkästi edelleen kontrolloimaan pyrkivän entisen puolison kanssa. Omista rajoista kiinnipitäminen rajaa myös ex-puolison

liikkumatilaa ja auttaa tekemään selkeän irtioton menneisyydestä ja suuntautumaan kohti tulevaa. Nainen kertoo, kuinka jatkuva yhteydenpito miehen kanssa eron jälkeen on sumentanut omia rajoja ja vaikeuttanut menneisyydestä irtautumista. Nainen kertoo saaneensa Nallenpesän työntekijältä kannustusta ja vahvistusta yhteydenpidon minimointiin ja omien rajojen pitämiseen:

”Rajojen asettaminen on ollu mulle vaikeeta ja myös se, että vaikka mä mitä yrittäisin, niin eihän se mies niitä oo koskaan millää tavalla kunnioittanut. --- Niin mä muistan hyvin Nallenpesän työntekijän sanat jostain aikojen takaa, et sun pitää joka päivä päättää aina uudestaan, että jos tulee vaikka jotain viestiä, niin älä lue, älä ees avaa. Mä oon aiemmin provosoitunut niistä viesteistä enkä oo osannut olla vastaamatta. Että on niinku lähtenyt mukaan ja sitten sitä on jatkunut loputtomiin.”

Sama nainen myös kertoo osin vanhemmuustyön ansioista oivaltaneensa oman esimerkin tärkeyden lasten kasvatuksessa:

”Se on eri asia, mitä mä sanon ja mitä mä annan omalla olemiselläni esimerkkiä. Että jos mä en riittävästi arvosta itseäni ja tavoittele tai toivo itselleni omaa hyvinvointia, niin se ehkä välittyy lapsille sellaisenaan. Että ei oo sen arvoinen. Että se on ollu mulle tosi ison opin, ymmärryksen ja oivalluksen paikka.”

Nainen rakentaa kertomuksessaan Nallenpesän työskentelylle ylisukupolvisen väkivallan kierteen katkaisijan merkitystä. Jos nainen pystyy opettelemaan itsensä arvostamista, se välittyy myös lapsille, joiden ei puolestaan tarvitse aikuisena alistua samanlaiseen kohteluun kuin äidin. Äiti toivookin avun saamisen kautta olevansa se vanhempi, joka pystyy kääntämään suvun henkisen perinnön positiivisen puolelle niin, että lapset pystyisivät aikuisuudessaan luomaan tasavertaisia suhteita toisiin ihmisiin. Myös muutamassa muussa haastattelussa vanhempi rakentaa Nallenpesän työskentelylle merkitystä ongelmien ylisukupolvisen kulkeutumisen katkaisijana. Lasten toivottiin esimerkiksi omaksuvan työskentelyn tarjoamien korjaavien kokemusten myötä toisenlaisia malleja toimia ihmissuhteissa kuin mitä väkivaltaisen isän malli oli opettanut.

7.3. Perheväkivallan yhteiskunnallinen kohtaaminen vanhempien kertomuksissa

Kun Nallenpesän työskentely ja työntekijät edustivat haastateltaville tarinaa progressiiviseen suuntaan vieviä voimia, jäsenyi lastensuojelun, poliisin, oikeusjärjestelmän ja muiden virallisten auttamistahojen toiminta useissa haastatteluissa välinpitämättömäksi ja toisinaan jopa vihamieliseksi naista ja lapsia kohtaan. Erityisesti lastensuojelun ja/tai huoltajuuskysymyksiä ratkovieen oikeusasteiden toiminta konstruointiin monissa haastatteluissa (isän toiminnan lisäksi) tarinaa regressiiviseen suuntaan vieviksi voimiksi. Monet kokivat, että lapsen ja naisen ääni ei pääse kuuluville miehen äänen takaa, vaan miehen näkemysten koettiin kertautuvan myös

viranomaistoiminnassa. Perheväkivallan parissa työskentelevät työntekijät ja tutkijat ovatkin kiinnittäneet huomiota lastensuojelun ja oikeusjärjestelmän ongelmalliseen ja haastavaan rooliin perheväkivaltatapauksen selvittelyssä (ks. esim. Oranen 2001, 87-93). Hyvän tai riittävän vanhemmuuden määrittäminen ei näissä tapauksissa ole usein helppoa, mutta sosiaalityön ja oikeusjärjestelmän piirissä haasteeseen on kuitenkin pakko vastata. Työntekijöiden on tehtävä lakeihin ja yleisesti hyväksytyihin käytäntöihin perustuvia ratkaisuja, joilla jaetaan eri perheenjäsenille kuuluvia oikeuksia ja velvollisuuksia. (Hautanen 2001, 244-245.) Muutoin on vaarana, että miehen vallankäyttö naista ja lapsia kohtaan kertaantuu viranomaisten päätöksissä ja väkivalta siirtyy yhteiskunnan rakenteisiin. Suhteessa väkivallan uhreihin ja tekijöihin ei ole olemassa neutraalia, kantaa ottamatonta paikkaa (Herman 1992, 8).

Lastensuojelulle konstruoitu rooli tarinaa regressiiviseen suuntaan viemänä voimana kytkeytyi vahvimmin lastensuojelun resurssipulaan ja työntekijöiden haluttomuuteen ymmärtää naisen huolta lasten hyvinvoinnista ja kuulla lasta. Monien vanhempien kertomuksista välittyi lastensuojelun työntekijöiden ymmärtämättömyys perheväkivaltailmiöstä ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kyvyttömyys tarkastella kriittisesti väkivaltaisesti käyttäytyvän isän vanhemmuutta. Moni haastateltava kokikin jääneensä täysin yksin lastensa kanssa lukuisista avunhakemisyriytyksistä huolimatta, eikä isän vanhemmuutta aina kyseenalaistettu edes uudessa liitossa tapahtuvien väkivaltaepisodien vuoksi. Esimerkiksi yksi äiti, joka soitti apua lastensuojelusta selvitteläkseen isän ja lapsen tapaamisia isän käyttäytyttyä myös uudessa liitossaan väkivaltaisesti, koki jääneensä huolensa kanssa yksin:

”Soitin lastensuojeluun ja kyselin sieltä, että mitä tehdään, onko mun pakko antaa lapsi isälleen? Se oli, et no joo, kun se on oikeuden päätös, niin kyllä, mutta sä voit vaikka kysyä lapsen isältä, että miten hän jaksaa, että voiko hän ottaa lapsen. Sitten mä, että taasko sen ihmisen mukaan pitää nää hommat hoitaa.”

Äiti tunsu suurta turhautumista viranomaisten toimintaa kohtaan, koska koki ristiriitaiseksi itselleen asetetut velvoitteet äitinä ja toisaalta tosiasialliset mahdollisuutensa tehdä lapsen hyvinvointia turvaavia ratkaisuja. Lainauksessa sosiaalityöntekijä asettaa kommentillaan äidin viimekätiseen vastuuseen lapsen turvallisuudesta sen sijaan, että asettuisi tarkastelemaan tilannetta äidin tai lapsen näkökulmasta. Samalla isän ja lastensuojelun vastuu lapsen hyvinvoinnista katoaa kokonaan näkyvistä. Näin lastensuojelun työntekijän toiminnassa uusinnetaan kulttuurisesti vallitsevaa käsitystä äidin, lapsen ja isän suhteista. Isän vanhemmuus rakentuu äidin vanhemmuuden kautta ja on sen säätelemää (vrt. Vuori 2001, 359). Äidin kertomuksesta välittyi myös pettymys oikeusjärjestelmää kohtaan. Kyseinen lapsi oli monesti kertonut äidilleen isän juovan lapsen ollessa

siellä, mutta tästäkin huolimatta lapsi joutui oikeuden päätöksellä viettämään joka toisen viikonlopun isällään.

Samanaikaisesti kun naisia systemaattisesti velvoitettiin laittamaan lapsi isän luo lapsen vastustelusta ja isän epävakaa käytöksestä huolimatta, naiset myös asetettiin viimekätiseen vastuuseen lapsesta. Näissä tilanteissa olevat naiset olivat kuin puun ja kuoren välissä: heidän oli kannettava vastuuta lapsen turvallisuudesta ilman todellisia mahdollisuuksia toteuttaa tätä vastuuta. Tämä ristiriita lisäsi eksyksissä olemisen tunnetta ja suunnan löytämistä. Lisäksi palvelujärjestelmän sattumanvarainen toiminta ja sosiaalityöntekijöiden jatkuva vaihtuvuus ajoivat useita vanhempia hämmennyksen tilaan, jossa eri toimintavaihtoehtoja oli mahdoton hahmottaa.

Tulkintani mukaan joidenkin äitien eksyksissä olemisen tunnetta syvensi eri auttamistahojen kyvyttömyys ja haluttomuus validoida naisen ja lapsen kokemuksia ja tunnustaa miehen tekemä henkinen ja fyysinen väkivalta. Väkivallan kohteeksi joutuminen on aina haavoittava ja traumatisoiva kokemus, josta selviämiseen tarvitaan yhteisön tukea. Yhteisön tukea tarvitaan sekä tapahtuneen validointiin että kokemuksen jatkuvuuden ja maailmasuhteen palauttamiseen (Ronkainen 2001, 142). Jos tätä tukea ei ole saatavilla, on väkivallan uhrille hyvin haasteellista palata normaaliarkeen ja integroida traumaattiset kokemukset rakentavaan ja selviytymistä tukevaan toimijuuteen. Tilanne vaikeutuu entisestään, jos koettua väkivaltaa on vaikea jättää kokonaan taakse yhteisten lasten vuoksi. Lastensuojelun soisikin ottavan selkeää kantaa perheväkivaltatapauksiin, koska se toisi selkeät raamit työskentelyyn ja vähentäisi vallankäytön mahdollisuuksia (Hannonen 2001, 86).

Myös toinen äiti, jonka lapsen isä oli käyttäytynyt uudessa liitossaan hyvin väkivaltaisesti lasten läsnä ollessa, koki syvää huolta ja voimattomuutta isän ja lapsen tapaamisten vuoksi. Kyseisessä tapauksessa tapaamiset oli lastensuojelun toimesta sentään muutettu tapauksen selvittelyn ajaksi valvotuiksi, mutta täysin äidin ja lapsen näkemykset ja tunteet sivuuttaen. Äiti kuvailee, kuinka hänen piti ensimmäistä kertaa väkivaltaisen episodin jälkeen lähteä viemään lasta valvotulle tapaamiselle isän kanssa, kun lapsi äkkiä päättikin pistää jarrun päälle.

”Joonä nosti jo kotona ihan hirveen metelin. Se lukittautu vessaan ja sano, että minä en mene. Että en mene. Sit mä soitin sinne sossuun ja sanoin, että mä en rupea äitinä tätä mun lasta pakottamaan, että mä en pysty siihen, kantamaan tota huutavaa lasta, joka ei halua tulla. Sitten se sano, että kyllä sun nyt vaan täytyy. Ja mä purin vaan hammasta ja sanoin Joonallekin, että mä en voi tälle mitään, mä en halua sua pakottaa, mutta mun on pakko. Ja mä sen itkevän lapsen vein sinne. Se sit ehti rauhottua just kun tohon päästiin. Me oltiin varmaan tunti myöhässä ja sitten se vielä kysy, että äiti, voit sä edes vähäks aikaa jäädä? Mä sitten, että en oikeestaan ja sitten se valvoja jo lykkäs oven kiinni mun nenän edestä. Ja mä lähdin siitä ihan hirveesti, vuolaasti itkien ja

ajattelin, että jos nää kaikki tapaamiset on tällasia, niin mun pää eikä lapsenkaan pää kestä pidemmän päälle.”

Kyseisen äidin kertomus kuvaa hyvin elävästi ja mieleenpainuvasti, kuinka lapsen mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämäänsä tai ilmaista oma mielipiteensä hupenevat olemattomiin viranomaisjärjestelmässä ja samalla myös äidin toimijuus lapsen asioissa suhteessa lapsen isään estetään. Tämä pakottaa äidin toimimaan lapsensa kanssa vastoin äidin omia moraalikäsitteitä, mikä hämmentää sekä lasta että äitiä.

Moni nainen kertoi myös yrittäneensä saada sosiaalitoimelta olosuhdeselvityksen lapsen hyvinvoinnista isän luona, mutta vain yhdessä tapauksessa selvitys oli tehty. Useimmat naiset eivät halunneet kieltää lastansa tapaamista isää, vaan päinvastoin pyrkivät suojelemaan isän ja lapsen suhdetta monin tavoin. Naiset lähinnä toivoivat sosiaalitoimelta taustatukea sen varmistamiseen, että lasten on turvallista käydä isän luona. Eräs äiti koki jääneensä täysin yksin huolensa kanssa:

”Mun mielestä se on näyttäytynyt eri viranomaistahoillekin, miten hänellä palaa pinna. Hänestä on tehty myös lastensuojeluilmoituksia, mutta ei niillä oo ollut mitään merkitystä. Mulle on tullut sellanen olo, että saa tapahtua ihan mitä vaan, niin kukaan ei puutu, eikä reagoi. --- Pitäs varmaan olla täysin tohjoksi hakattuna jossain osastolla ennen kuin aateltais, että tässä on nyt aihetta johonkin.”

Naisen kokemuksen mukaan väkivallan tuli siis olla äärimmäisen vahingoittavaa ja vakavaa, ennen kuin viranomaiset puuttuivat siihen. Kaikki vähäisempi väkivalta oli viranomaisten helposti ohitettavissa. Sama nainen koki huolensa tulleen perhetyöntekijöiden osalta leimatuksi pelkäksi huoltoriidaksi. Naisen oli annettu sivulauseessa ymmärtää, että hän on vain katkera erosta ja yrittää sen tähden vaikeuttaa isän ja lasten tapaamisia. Kokemukset auttamisjärjestelmästä kokonaisuudessaan olivatkin rapauttaneet täysin naisen uskon hyvinvointivaltion turvaverkkojen toimivuuteen kiperissä elämäntilanteissa.

Lisäksi naiset kuvasivat, kuinka oikeusjärjestelmän sokeus ex-puolison lapsia vahingoittavalle toiminnalle aiheutti syvää voimattomuutta ja loukussa olemisen tunnetta. Esimerkiksi yksi haastattelemani äideistä joutui lähes päivittäin kuuntelemaan alakouluikäisen poikansa häneen kohdistamaa huorittelua ja halveksuntaa. Äiti koki vahvasti lasten isän terrorisoivan hänen ja lasten elämää: lasten vahvasta oireilusta huolimatta yhteishuoltajuuden omaava isä ei antanut lupaa hakea psykiatrasta apua lapsille ja pyrki kaikin tavoin hankaloittamaan naisen elämää. Äiti kertoi isän asenteiden siirtyneen vahvasti erityisesti vanhempaan lapseen muun muassa viranomaisvastaisuutena ja äidin halveksimisena, mutta koki mahdollisuutensa helpottaa lasten oloa mitättömiksi yhteishuoltajuuden ja isän kiusanteon vuoksi. Isän asenteet olivat alkaneet näkyä jo lapsen

kaverisuhteissa ja koulumenestyksessä ja tulevaisuus rakentui naisen kertomuksessa synkkänä. Äiti koki olevansa voimaton oikeusjärjestelmän ja isän edessä.

”Tämä tilanne on tällainen, koska terveydenhuolto ja tää kaikki toimii sen takia tällä tavalla, koska rummutetaan kauheesti isien oikeudesta ja oikeudessa ei uskalleta, koska on vaan niin...sitten loppupeleissä, kun ollaan siinä tilanteessa, että...”

Äidin lause jää kesken, mutta hän viittaa loppupelien tilanteella siihen pisteeseen, kun lapset ovat jo niin huonovointisia, ettei jäljelle jää muita mahdollisuuksia kuin huostaanotto. Lasten isä ja äiti olivat jo vuosien ajan käyneet taistelua lasten huoltoon ja tapaamisiin liittyvissä asioissa eri oikeusasteissa, eikä loppua näille kiistoille näkynyt. Marika Nirhamo (2001, 138-139) toteaa, että tällaiset julkisorganisaatioissa etenevät tapaukset, joissa väkivalta saa uusia muotoja miehen periksiantamattomuuden vuoksi, muodostavat ihan oman maailmansa ja kysyy, olisiko peli joskus mahdollista puhaltaa poikki, kun oikeusturva mahdollistaa aina uudelleen ja uudelleen naiseen kohdistuvan kiusanteon. Ainakin haastattelemani naisen kertomuksen valossa Nirhamon huomio ja kysymys tuntuvat aiheellisilta. Lasten hätä ja pahoinvointi vaatisivat usein nopeampaa reagointia ja pysyvämpiä ratkaisuja kuin mitä nykyisen lainsäädännön puitteissa oikeusistuimet pystyvät tekemään.

Raskaimpana kyseinen äiti koki sen, että isän vaikutus yhteisiin lapsiin oli niin voimakas, ettei äidillä ollut keinoja auttaa heitä pahassa olossaan. Äidin kertomuksen mukaan vanhempi lapsi oli omaksunut selviytymiskeinonsa isältään ja väisti kaikki yritykset puhua kipeistä aiheista projisoimalla pahan kaikkialle muualle paitsi isäänsä. Altistuminen perheväkivallalle voikin vaikuttaa monin tavoin lapsen selviytymiseen haastavista kokemuksista: koettu väkivalta paitsi horjuttaa lapsen tunnetta ympäristön ja läheisten ihmisten turvallisuudesta, myös vaikuttaa niihin tapoihin, joiden avulla lapsi yrittää selviytyä hankalista tilanteista ja työstää kokemuksiaan. Perheen vuorovaikutusmallit muokkaavat lasten käsityksiä itsestään ja tavoista olla yhdessä toisten ihmisten kanssa ja vaikutukset ovat usein sukupuolittuneita: Esimerkiksi tyttö, joka näkee jatkuvasti isän pahoinpitelevän äitiään, voi alkaa uskoa, että naiset ovat miestä heikompia ja ansaitsevatkin tulla hakatuiksi. Vastaavasti monille pojille ainoa keino selviytyä perheväkivallasta on samaistua väkivaltaa käyttävään isään ja sitä myöten omaksua naisia halventavia asenteita. Toisaalta poika voi myös isään samaistumisen kautta alkaa uskoa, että miehet ovat pahoja ja jo pienenkin pojan minäkuva voi olla hyvin negatiivinen. Usein 4-5-vuotiaana pojat joutuvatkin valitsemaan, samaistuvatko he väkivaltaiseen isään vai jäävätkö he avuttomiksi ja keinottomiksi, kuten väkivaltaa kokeva äiti. Jo leikki-ikäiset pojat voivat omaksua naista halventavia käyttäytymismalleja ja murrosiässä asenteet voivat konkretisoitua väkivaltaiseksi käyttäytymiseksi äitejä, sisaria ja seurustelukumppaneita kohtaan. (Oranen 2001, 53-58.)

Oikeuskäsittelyissä naisten ja lasten asemaa saattavat vallitsevien vanhemmuuden ja perheväkivallan kulttuuristen jäsenystapojen lisäksi heikentää todistusaineiston puutteellisuus. Esimerkiksi poliisin ja terveydenhuollon kirjausmenettelyissä on paljon eroja ja puutteita. Terveystieteiden tutkimuksessa naisen saamia kaikkia vammoja ei välttämättä aina kirjata ja poliisin kotihälytysten yhteydessä kirjaamat tehtävälmoitukset ovat usein ylimalkaisia ja epäselviä (Nirhamo 2001, 133-137). Lastensuojelun kirjauksissa naiseen kohdistunut väkivalta saatetaan kuvata epämääräisesti perheriitana ja näin hämärtää ero tekijän ja kohteen välillä (Hiitola & Heinonen 2008). Myös omassa aineistossani tuli esille viranomaisten epätarkat ja suorastaan harhaanjohtavat kirjaamiskäytännöt. Esimerkiksi yksi äideistä kertoi poliisin kirjanneen yhdestä kotihälytyskäynnistä, että perhe jäi onnellisen oloisena kotiin, vaikka mies oli uhannut polttaa perheen yhteisen kodin ja nainen oli väkivaltaepisodin jälkeen oma-aloitteisesti hakeutunut turvakotiin.

Aineistossa on myös muutamia muita mainintoja poliisin toiminnasta. Poliisin toimintaa kuvattiin kahtalaisesti: yhdessä tapauksessa poliisi oli osannut ohjeistaa turvakotiin, toisessa ei ja kolmannessa tapauksessa poliisi ei ollut tehnyt lastensuojeluilmoitusta, vaikka lapsi olikin ollut läsnä miehen käyttäessä väkivaltaa naista kohtaan. Kokonaisuudessaan poliisi yhteiskunnallisena instituutiona asettui kertomuksissa osaksi välinpitämättömyyden ja väkivallan ohittamisen ilmapiiriä, joka sulki osan naisista kuulumattomiin ja näkymättömiin eri viranomaistahojen silmissä. Poliisi ei siis saanut vahvaa roolia aineistoni kertomuksissa väkivaltaa kokeneiden auttajana, vaikka vahvan roolin ottaminen olisi mahdollista ja jopa suotavaa lainsäädännön ja viranomaisten välisen työnjaon valossa.

Tätä taustaa vasten ei olekaan ihme, että Nallenpesän työskentely kuvautuu erityisen myönteisenä varsinkin niiden vanhempien kertomuksissa, joilla oli lastensuojelusta negatiivisimpia kokemuksia. Nallenpesän käynnit selkeyttivät sitä sumuista ja hämärää maisemaa, johon väkivaltaa kokeneet äidit lapsineen olivat jääneet kulkemaan väkivaltaisesta suhteesta irrottautumisen jälkeen. Kun muualla auttamis- ja viranomaisjärjestelmässä törmättiin vain torjuntaan, ohittamiseen ja väheksyntään, piirtyi Nallenpesän työskentely näissä kertomuksista esiin eräänlaisena turvasatamana. Nallenpesään sai aina soittaa ja tapaamisaika järjestyi aina viimeistään seuraavalle viikolle, toisin kuin muissa palveluissa, joihin sai jonottaa kuukausia. Nallenpesässä jaettiin sama todellisuus äitien ja lasten kanssa ja kunnioitettiin jokaisen omaa tarinaa ja tapaa käsitellä koettua väkivaltaa. Nallenpesän lapsi- ja vanhemmuustyö tarjosivat kertomuksissa turvallisen ilmapiirin ja aitojen kohtaamisten ansiosta niin lapsille kuin vanhemmillekin keinoja työstää kipeitä asioita ja sitä kautta vahvistaa uskoa ja toimijuutta suhteessa tulevaan.

”Nallenpesän merkitys on just se, että se on mun henkinen turvasatama. Vaikka kaikkialta muualta ajettais pois, käännyttettäis toisille oville ja laitettais loputtomiin

jonoihin, niin mä voin aina luottaa siihen, että siellä on ovet auki, että he reagoi välittömästi ja ottaa vastaan.”

”Ja sit ne on aivan ihania ihmisiä, voi herranjumala! --- Mä olen soittanut, jos mulla on joku hätätilanne ja tulee joku kysymys, niin sieltä saa aina apua. Jos ne ei heti pysty saman tien auttamaan, ne ainakin sanoo, että soita vaikka myöhemmin, niin sovitaan se soittoaika. Että heiltä kyllä saa sen tuen.”

8 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA POHDINTAA

Tässä tutkielman viimeisessä luvussa esittelen vielä tiivistetysti tutkielmani keskeisiä tuloksia ja johtopäätöksiä. En viittaa aiempaan tutkimukseen juurikaan enää yksilöidysti ja eksplikoiden, koska olen pyrkinyt keskustelemaan aiemman tutkimuksen kanssa jo kahdessa edellisessä luvussa. Johtopäätösten jälkeen pohdin tutkimustulosteni luotettavuutta ja sitä, millaisia näkökulmia tulokset avaavat perheväkivallan parissa tehtävään työhön. Lopuksi hahmottelen tulosteni pohjalta mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

8.1. Tutkimuksen tulosten tarkastelu

Halusin tutkia tämän pro gradu -tutkielman puitteissa vanhempien kokemuksia Ensi- ja turvakotien liiton avopalveluin toteutettavasta lasten kanssa tehtävästä väkivaltaerityisestä työskentelystä. Koska lasten yksilötyöskentelyn rinnalla tehdään useimmiten samanaikaisesti vanhemmuustyötä, jossa keskitytään väkivaltaa kokeneen lapsen kokemusten esille tuomiseen ja vanhemman tukemiseen, käsitteli tutkielmani vanhempien kokemuksia myös heille itselleen suunnatusta työskentelymuodosta. Tutkimusaineistonani toimivat kuuden vanhemman kerronnalliset haastattelut, joita tarkastelin hyödyntäen muun muassa sukupuolistuneen väkivallan ja vanhemmuuden teoretisointia.

Alkuperäinen tutkimushypoteesini oli, että lapsi- ja vanhemmuustyön seurauksena vanhempien käsitys omista lapsista muuttuisi radikaalilla tavalla: ajattelin, että lapsen kokemusten näkyväksi tuleminen muuttaisi vanhempien toimijuutta lapsen hyvinvointia tukevaan suuntaan ja perheväkivallan vaikutukset lasten elämään vähentyisivät. Lähtiessäni toteuttamaan haastatteluita alkuperäiset hypoteesini ja ennako-oletukseni osoittautuivat kuitenkin kovin mustavalkoiksi. Nallenpesän lapsi- ja vanhemmuustyöhön oli ohjautettu hyvin erilaisista syistä ja eri tahojen lähettäminä. Lasten kokema väkivalta oli muodoiltaan ja intensiteetiltään hyvin moninaista ja vanhempien nykyiset elämäntilanteet olivat kirjavia. Lopulliset tutkimuskysymykset muotoutuivatkin vasta haastatteluaineiston keräämisen jälkeen, kun pystyin selvemmin näkemään, miten Nallenpesän lapsi- ja vanhemmuustyö kokonaisuudessaan asemoituvat haastateltavien kokemuksissa ja kertomuksissa. Olen pyrkinyt kerronnallisella haastattelulla pysymään avoimena vanhempien omille merkityksenannoille ja tarinoille kuitenkin samalla ohjaten huomiota myös väkivaltaerityisen lapsi- ja vanhemmuustyön merkityksiin näissä tarinoissa.

Haastatteluiden myötä lopulliset tutkimuskysymykseni muotoutuivat seuraavanlaisiksi: Kuinka parisuhde- ja perheväkivaltaa kertomuksissa kuvataan? Kiinnitin huomiota erityisesti väkivallan sukupuolistuneeseen dynamiikkaan ja siihen, kuinka äitien ja isien vanhemmuutta sekä lapsen asemaa ja kokemuksia kuvattiin vanhempien kertomuksissa. Tarkastelin myös sitä, kuinka väkivalta vaikuttaa naisten ja lasten elämässä vielä eron jälkeenkin, koska kaikki haastateltavani olivat eronneet

lastensa toisesta vanhemmasta. Parisuhde- ja perheväkivallan kuvaukset muodostivat taustan toiselle, väkivaltaerityistä lapsi- ja vanhemmuustyötä koskevalle tutkimuskysymykselleni: Minkälainen merkitys kertomuksissa rakentuu Nallenpesän työskentelylle? Tarkastelin lapsityön merkitystä niin lapsen kuin vanhemmankin näkökulmista. Vanhemmuustyön saamia merkityksiä tarkastelin niiden neljän vanhemman osalta, jotka työskentelyyn olivat osallistuneet. Luvun lopuksi hahmotelin Nallenpesän merkitystä vanhempien kokemuksissa osana muuta perheväkivaltaa käsittelevää auttamis- ja viranomaisjärjestelmää. Vanhemmat puhuivat kokemuksistaan esimerkiksi lastensuojelusta, poliisista ja oikeusjärjestelmästä.

Saamani tutkimustulokset parisuhde- ja perheväkivallan luonteesta myötäilevät ja vahvistavat pitkälti aiemmassa tutkimuksessa tehtyjä havaintoja perheiden sisällä tapahtuvan väkivallan sukupuolistuneesta luonteesta. Naisten kertomuksissa parisuhde- ja perheväkivalta kuvautui miehen tekemiä yksittäisiä väkivallantekoja laajempänä ja syvälleikäyvämpänä kokemuksena: väkivalta ei aiheuttanut pelkästään mustelmia, vaan vääristi koko perheen vuorovaikutusta ja tunneilmapiiriä aiheuttamansa pelon ja epävarmuuden vuoksi. Niin naiset kuin lapsetkin joutuivat olemaan alituisesti varpaillaan ja hiljaa välttääkseen suuttamasta miestä. Äitien ja lasten suhteet kuvautuivat naisten kertomuksissa läheisinä, kun taas väkivaltaisten isien kuvattiin käyttäytyvän lapsia kohtaan välinpitämättömästi ja ymmärtämättömästi esimerkiksi lapsen kehitystason ja kokemusmaailman suhteen. Isien ei koettu olevan kiinnostuneita lapsista heidän itsensä takia, vaan naiset kokivat miesten suhtautuvan lapsiin välineellisesti. Aineistoni perusteella yhteenkään lapseen ei ollut kohdistettu fyysistä väkivaltaa, vaan lasten kokema väkivalta oli ensisijaisesti äitiin kohdistuvan väkivallan näkemistä. Osa äideistä kertoi isän käyttävän henkistä väkivaltaa lapsia kohtaan.

Naisten kertomuksissa väkivaltaisesta parisuhteesta irrottautuminen kuvautui pitkänä prosessina, joka vaatii monia lähtöjä ja paluita. Irrottautuminen vaatii niin fyysistä, emotionaalista kuin kognitiivistakin irtiottaamista väkivallan tekijästä. Lapset toimivat useimmille naisille keskeisenä muutosmotivaationa suhteesta irrottautumisessa. Toisaalta väkivaltaisesta suhteesta irrottautuminen ei kertomuksissa automaattisesti taannut naisen ja lasten voimaantumista ja toimijuuden vahvistumista oma elämän suhteen, koska lapsen elämä ja sitä kautta myös naisen elämä jäi edelleen sidotuksi lapsen isään. Oman tutkielmani keskeisin uutta tietoa ja ymmärrystä perheväkivallasta tuottava osio liittyykin naisten kertomuksiin eron jälkeisestä ajasta ja siitä, kuinka huoli lapsen hyvinvoinnista väkivaltaisesti käyttäytyneen/käyttäytyvän isän luona on vaikeuttanut tulevaisuuteen suuntautumista. Kertomusten miehet olivat haluttomia rakentavalla tavalla ottamaan vastuuta lapsesta ja toimimaan naisten kanssa yhteistyössä lasten parhaaksi: kaikki naiset esimerkiksi kuvailivat miehiään hyvin viranomaisvastaisiksi ja haluttomiksi kuulemaan lastensa väkivaltakokemuksia.

Naisten huoli lasten hyvinvoinnista ei siinä mielessä ollut turha, että useat lapset joutuivat kokemaan perheväkivaltaa myös isän uusissa suhteissa. Monen äidin huolta lisäsi se, että lasten isä saattoi rajoittaa lapsen yhteydenpitoa äitiin lapsen ollessa isän luona. Huolta aiheutti joissakin kertomuksissa myös isän peittelemättömän vihamielinen suhtautuminen äitiin ja se, kuinka vanhempien haastavat välit vaikuttavat lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen.

Erotilanteissa vanhempien ollessa erimielisiä lapsen tapaamis- ja asumisjärjestelyistä suuri vastuu lapsen hyvinvoinnin huomioimisesta lankeaa sosiaalitoimelle ja oikeusjärjestelmälle, joiden tehtävänä on arvioida lapsen hyvinvoinnin toteutumista molempien vanhempien luona ja vanhempien yhteistyökykyä lapsen asioissa. Perheväkivaltilanteissa lapsen edun arvioiminen on erityisen haastavaa, mutta sitäkin tärkeämpää, koska väkivallan kokemukset ja puutteellinen vanhemmuus voivat vaikuttaa hyvin kauaskantoisesti ja negatiivisesti lapsen elämään. Lapsen ja vanhempien tilanteita on kuitenkin mahdotonta tarkastella objektiivisesti ja neutraalisti, sillä käsityksemme todellisuudesta ovat aina sosiaalisesti rakentuneita ja kulloisenkin aikakauden ideologioiden värittämiä. On esimerkiksi esitetty, että uudenlaisen ja vahvistuvan isyyden ideologian myötä isien toimintaa tulkitaan ja arvioidaan erossa pikemminkin isyyden ihanteiden ja ideaalien kuin todellisten ihmissuhteiden pohjalta. Perheväkivaltilanteissa sosiaalitoimen ja oikeusjärjestelmän isyyden ideaaleihin nojautuminen ja sokeus lasten ja äitien kokemusten suhteen on erityisen vahingollista ja pahimmillaan mahdollistaa miehen tekemän väkivallan jatkumisen lasten kautta. Tällöin yksilöiden välillä tapahtuva väkivalta siirtyy yhteiskunnan rakenteisiin: yksilöiden toimintaa säätelevät lait ja yleinen oikeustaju eivät pysty tunnistamaan tai puuttumaan väkivaltaan, jolloin väkivallan uhrin tuntevat helposti itsensä sivuutetuiksi ja äänettömiksi järjestelmän edessä.

Väkivaltaa kokeneiden naisten ja lasten voimattomuus järjestelmän edessä tuli vahvasti esille myös omassa aineistossani. Muutama haastatteleman äiti koki esimerkiksi tullessa ohitetuksi ja jopa nöyryytetyksi lastensuojelun käytännöissä. Näiden naisten kertomuksissa miesten väkivaltaista käytöstä naisia kohtaan ei arvioitu miehen isyyden kannalta, eikä miehen kontrolloivan käyttäytymisen yhteyttä naisten pahoinvointiin tunnistettu. Erityisen epäoikeudenmukaisena ja ristiriitaisena lastensuojelun toimintakäytännöissä koettiin se, että samaan aikaan kun naisia velvoitettiin huolehtimaan lasten turvallisuudesta isien luona, ei naisille tarjottu todellisia keinoja toteuttaa tätä heille asetettua vastuutaan. Naisten toivomuksista ja lasten oireilusta huolimatta lapsen olosuhteita ja turvallisuutta ei isän luona selvitelty, eivätkä naiset kokeneet muutoinkaan saavansa tukea ja ymmärrystä omalle ja lastensa tilanteelle. Äärimmillään järjestelmän koettiin olevan rikki: apua ei saanut mistään yrityksistä huolimatta ja asiakkuuden saaminenkin merkitsi vain seisottamista loputtomissa jonoissa. Myös työntekijöiden jatkuva vaihtuvuus koettiin ongelmallisena, koska

kellekään ei kertynyt ymmärrystä perheen tilanteesta ja asiat polkivat paikallaan. Osalla vanhemmista kokemukset lastensuojelusta olivat neutraaleja tai varauksellisen myönteisiä, mutta edes lastensuojelun onnistunut toiminta ei aina riittänyt takaamaan kertomuksissa lasten turvallisuutta ja hyvinvointia, koska viime kädessä lapsen huoltoon ja asumiseen liittyvistä asioista päätetään oikeudessa.

Nallenpesän väkivaltaerityisen lapsi- ja vanhemmuustyön merkitykset rakentuivat vanhempien kertomuksissa sitä vastoin hyvin positiivisiksi: haastattelemani vanhemmat pitivät Nallenpesän työskentelyä hyvin merkityksellisenä ja voimauttavana niin lasten kuin omastakin näkökulmasta. Vaikka Nallenpesän lapsityön merkitys lapsille itselleen tuleekin tässä tutkielmassa tulkituksi vanhempien näkökulmasta, uskon, että vanhempien tulkinnat pystyvät tavoittamaan jotakin olennaista lasten kokemuksista. Lasten koettiin hyötynneen työskentelystä monella tapaa: vanhemmat kuvasivat lastensa olon huojentuneen ja keventyneen silminnähden Nallenpesän käyntien myötä ja lasten saaneen apua vaikeiden tunteiden käsittelyyn ja sanoittamiseen. Parhaimmillaan vanhemmat kokivat lapsityön tarjoavan lapsille emotionaalisesti, kognitiivisesti ja moraalisesti korjaavia kokemuksia. Nallenpesässä lapset saivat puolueettomalla maaperällä käydä omaan tahtiinsa läpi itselleen merkityksellisiä kokemuksia ja pohtia omaa elämäänsä, toiveitaan ja pelkojaan turvallisen ja perheen ulkopuolisen aikuisen kanssa. Nallenpesässä lapset saivat luvan puhua asioista, joita he aiemmin olivat tottuneet pitämään piilossa ja salassa.

Lasten kokemuksista kuuleminen pysäytti monen vanhemman, vaikka vanhemmat kertoivat aiemminkin pyrkineensä eläytymään lapsen asemaan ja kokemusmaailmaan. Eniten vanhempia yllätti se, kuinka paljon lapset ymmärtävätkään näkemästään ja kuulemastaan ja kuinka nämä kokemukset saattavat vaikuttaa lapsen kokemaan turvallisuuteen ja suhtautumiseen vanhempiinsa. Lapsen näkyväksi tuleminen ja lapsen kokemuksen äärelle pysähtyminen puolestaan herkisti vanhempia kuulostelevaan aiempaa tarkemmin lasten vointia ja mielialaa, olemaan läsnä ja asettumaan lapsen asemaan. Toisaalta lasten kokemuksista kuuleminen ja ammattilaisten arvio lapsesta huojensivat vanhempien mieltä ja vapauttivat voimavaroja menneiden murehtimisesta tulevaisuuteen suuntautumiseen. Ammattilaiselta saatu arvio lapsen normaalista kehityksestä väkivallalle altistumisesta huolimatta vahvisti ja lujitti uskoa omaan vanhemmuuteen ja vähensi koettua syyllisyyttä.

Neljä haastattelemistani vanhemmista oli osallistunut myös vanhemmuustyöhön, jossa keskityttiin vanhemmuuden tukemiseen nykyisessä elämäntilanteessa ja lasten kokemusten käsittelyyn. Vanhemmuustyön koettiin tarjoavan apua muun muassa huoltajuuksasioihin liittyvien käytännön asioiden selvittelyssä ja omien rajojen pitämisessä suhteessa entiseen puolisoon sekä tukevan

vanhemmuudessa ja rajojen asettamisessa lapsille eron jälkeen. Nallenpesän työskentely ikään kuin selkiytti ja teki kuljettavamman siitä sumuisesta maisemasta ja upottavasta maaperästä, johon naiset olivat ajautuneet väkivaltaisen parisuhteen ja siitä eroamisen myötä. Nallenpesän työskentely auttoi naisia epänormalisoimaan parisuhteen aikana normalisoitunutta väkivaltaa, ottamaan etäisyyttä parisuhteen vääristyneisiin vuorovaikutusmalleihin ja oikeuttamaan omia tunteitaan, joita nainen oli aiemmin saattanut vähätellä syyllistäessään itseään miehen tekemästä väkivallasta. Tämä kaikki raivasi tilaa naisten toimijuudelle ja voimaannutti toimimaan vahvemmin oman ja lapsen/lapsien hyvinvoinnin eteen.

Kokonaisuudessaan Nallenpesän väkivaltaerityiselle lapsi- ja vanhemmuustyölle rakentuvat merkitykset vanhempien kertomuksissa olivat hyvin positiivisesti latautuneita: kun muualla palvelujärjestelmässä naiset joutuivat kohtaamaan ohittamista, väheksymistä ja loputtomia jonoja, tarjosi Nallenpesä aineistoni kertomuksissa niin lapsille kuin aikuisillekin turvallisen paikan, jossa lasten ja väkivaltaa kokeneiden naisten hätä lastensa puolesta tuli otetuksi todesta ja asian vaatimalla vakavuudella. Kun muuta perheväkivaltaa kohtaavaa palvelujärjestelmää luonnehdittiin kasvottomana, välinpitämättömänä, kiireisenä ja lapsen kokemukset ohittavana, rakentui Nallenpesän työskentelyn ja työntekijöiden merkitys vastakkaisten luonnehdintojen kautta: kertomuksissa korostettiin, että työntekijöillä oli aikaa ja kykyä paneutua niin lasten kuin vanhempienkin asioihin ja nähdä ja ymmärtää sitä väkivallan varjostamaa todellisuutta, jossa lapset ja äidit olivat joutuneet elämään. Nallenpesässä jaettiin saman todellisuus naisten ja lasten kanssa, kun muualla palvelujärjestelmässä naisten ja lasten todellisuutta oli usein vaikea kohdata ja jakaa.

Tutkimustulokseni muistuttavat, kuinka perheväkivallan yhteiskunnallinen kohtaaminen ja lapsen edun huomioiminen vaativat toimivaa moniammatillista yhteistyötä. Esimerkiksi lastensuojelussa tulisi olla riittävästi resursseja ja tietämystä käsitellä perheväkivaltaa ja ottaa kantaa lasta vahingoittavaan tilanteeseen. Se, miten perheväkivalta esitetään lastensuojelun tai muun tilannetta selvittelevän sosiaalityön tahon asiakirjoissa, vaikuttaa vahvasti oikeuden päätöksiin lapsen huollosta ja asumisesta. Hienovarainen ja tehokas perheväkivaltaan puuttuminen edellyttää aitoa eri osapuolten kuulemistä sekä vahvaa tietämystä perheväkivallasta, vanhemmuudesta ja väkivallan vaikutuksista lapseen. Puuttuminen vaatii myös vanhemmuuteen ja lapsuuteen liitettyjen kulttuuristen ideaalien purkamista niin hyvässä kuin pahassa: jaetun vanhemmuuden ja uuden isyyden ideaaleista huolimatta lapsen etu voi joskus olla esimerkiksi se, ettei lapsi enää tapaa väkivaltaista isäänsä. En tarkoita, että näin olisi haastattelemieni vanhempien kohdalla, mutta on tärkeää pitää mielessä, että vanhemman oikeus lapseensa ei koskaan saa olla lapsen etua voimakkaampi viranomaisten toimintaa ohjaava periaate.

Perheväkivaltaan puuttumista vaikeuttavat kuitenkin monet seikat. Kaikilla viranomaisilla ei välttämättä ole riittävästi tietoa perheväkivallan sukupuolistuneisuudesta ja lastensuojelun resurssit tarjoavat liian harvoin mahdollisuuden paneutua kokonaisvaltaisesti perheiden tilanteisiin. Lisäksi perheväkivallan vaikutuksia eri osapuoliin ei tunnisteta, jolloin psyykkisesti oireilevaa äitiä pidetään helposti piittaamattomana, näkymättömiä ja vetäytyviä lapsia kiltteinä ja hyvinvoivina ja kontrolloivaa miestä perheen päänä, joka saa viimeisen sanan perheen asioissa. (Oranen 2001, 31.) Myöskään palvelujärjestelmän pirstaleisuus ja asiakastarpeita pilkkova todellisuus ei taivu helposti ihmisten elämäntilanteiden monimutkaisuudelle, jolloin ihminen yksilöllisine kokemuksineen ja kokonaisine elämäntilanteineen tulee helposti ohitetuksi (Hurtig, Nikupeteri, Laitinen 2014, 256).

Väkivallan kohtaamista rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä pohtineet Hurtig, Nikupeteri ja Laitinen (2014, 251) toteavatkin, että yksilöllisiä väkivaltakokemuksia tulee tarkastella aina osana yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia suhteita. Väkivaltaa koskeva tieto käynnistää aina neuvotteluja vastuusta, tiedosta ja oikeuksista, ja näitä neuvotteluja käydään niin institutionaalisissa kuin yksityisissä ympäristöissä. Näiden neuvottelujen tuottamia seurauksia yksilöille tunnustetaan toistaiseksi huonosti, mikä on ongelmallista sosiaalityön käytäntöjä ja päämääriä ohjaavan oikeudenmukaisuusperiaatteen kannalta. Toivon tutkielmani tuoneen edes pientä lisävalaistusta tähän ongelmaan.

8.2. Tulosten luotettavuuden ja sovellettavuuden tarkastelua ja pohdintaa

Kuinka uskottavia saamani tulokset oikeastaan ovat? Miksi lukijan tulisi vakuuttua tutkimustulosteni todenperäisyydestä ja luotettavuudesta? Catherine Kohler Riessmanin (2008) mukaan ei ole olemassa mitään standardoitua ja yksiselitteistä mittapuuta, jonka avulla lukija olisi mahdollista vakuuttaa tutkijan tulkintojen luotettavuudesta, koska narratiivista tutkimusta harvemmin tehdään sitoutuen realistiseen epistemologiaan. Realistisen epistemologian perinteessä tutkimuksen totuudellisuuden ja uskottavuuden nähdään rakentuvan tiedon ja todellisuuden väliselle korrespondenssille: tutkimuksen tuottama tieto on uskottavaa, jos se vastaa tapahtuneita tosiasioita. Niin tutkijan kuin tutkittavienkin tuottamat kertomukset ovat tieteellisesti valideja ainoastaan, jos ne jäljittelevät todellisuutta uskollisesti ja tosiasioihin keskittyen. (Mt., 184-186.)

Konstruktionistisessa narratiivisessa perinteessä, johon myös oma tutkimukseni lukeutuu, kysymys tutkimuksen validiteetista ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen. Narratiivisen tutkimuksen tärkein anti ei perustu sen tutkimiseen, kuinka orjallisesti ihmiset raportoivat elämänsä faktoja ja tapahtumia, vaan siihen, kuinka näissä kertomuksissa rakennetaan erilaisia positioita, identiteettejä ja moraalisia järjestyksiä sekä houkutellaan kuuntelijaa omaksumaan kertojan näkökulma tapahtumiin. Faktojen oikeaksi osoittamisen sijaan konstruktionistisessa narratiivisessa tutkimuksessa onkin tärkeämpää

pyrkii ymmärtämään yksilöiden ja ryhmien toiminnalleen antamia merkityksiä ja tarkastella, kuinka nämä yksittäiset merkityksenannot ovat tulkittavissa osana kokonaiskertomusta. (Riessman 2008, 186-188.) Uskottavan narratiivisen tutkimuksen merkkeinä pidetään myös muun muassa kertomusten oivaltavaa ajallista ja paikallista kontekstualisointia ja käytännöllistä sovellettavuutta. Onnistuneen narratiivisen tutkimuksen yhtenä osoittimena voidaan pitää lisäksi sen kykyä havahduttaa lukijoita katsomaan asioita uusista näkökulmista. (Heikkinen 2015, 165-165.)

Konstruktivistisen tietoteoreettisen perinteen mukaisesti ajattelen, että tavoitteeni tässä tutkimuksessa on ollut ennen kaikkea tarkastella haastattelukertomuksia situationaalisina, osittaisina ja vahvasti tulkinnallisina narratiiveina, joiden avulla kertojat rakentavat moraalisia järjestyksiä ja identiteettejä, jäsentävät itsensä ja lastensa kokemaa väkivaltaa sekä pyrkivät haastamaan yhteiskunnallisesti vallitsevia käsityksiä perheväkivallasta. Kertomusten todenperäisyyden tarkastelun sijaan olen kokenut tärkeämmäksi nostaa esille tutkittavien omakohtaisia kokemuksia perheväkivallasta ja perheväkivallan yhteiskunnallisesta kohtaamisesta. Pyrkimykseni on ollut ydinkertomusten avulla ja temaattisen narratiivisen analyysin elementtejä soveltaen rakentaa jonkinlainen kokonaiskertomus aineistostani, mikä ei missään nimessä tee oikeutta haastattelemieni vanhempien kokemusten erilaisuudelle. Erojen ja haastateltavien kokemusten ja tarinoiden sisäisen koherenssin esiintuominen yksittäisiä tarinoita analysoimalla olisi kuitenkin vaatinut anonymiteetin vaatimuksista joustamista, mihin en halunnut ryhtyä tutkimusaiheen arkaluontoisuuden vuoksi. Tämän vuoksi tässä tutkielmassa auki kirjoittamani tulkinta ei onnistu esittämään ja tulkitsemaan kenenkään haastattelemani vanhemman kokemuksia itsenäisenä kokonaisuutenaan, vaan lopputulos on syntynyt enemmän tai vähemmän kompromissina toisilleen vastakkaisista pyrkimyksistä sisällyttää analyysiin yhtäältä vanhempien syvästi henkilökohtaisia kokemuksia ja toisaalta rekonstruoida henkilökohtaisista kokemuksista jotakin yhteistä ja yleisempää yhteiskunnallisen keskustelun virittäjäksi ja tutkittavien anonymiteetin suojaamiseksi. Niinpä voin vain toivoa, että olen edes jollakin tasolla onnistunut uskottavasti välittämään lukijalle vanhempien kertomuksista välittyvän kokemuksen väkivallan hajottavuudesta ja avun saamisen vaikeudesta.

Myös toisenlaiset tulkinnat aineistosta olisivat varmasti mahdollisia. Narratiivisille aineistoille onkin tyypillistä, että niiden tulkinta ei ole koskaan tyhjentävää ja lopullista, vaan tutkijan elämäkokemus, yhteiskunnallinen konteksti ja valittu teoreettinen viitekehys ohjaavat aina tulkintaa huomattavassa määrin (Andrews 2008). Tiedostan esimerkiksi sen, että metodologinen valinta pyrkii ehdoitta eläytymään ja sitoutumaan kertojien kokemuksiin tuottaa herkästi polarisoitunutta ja mustavalkoista käsitystä sukupuolistuneesta parisuhde- ja perheväkivallasta ja esittää väkivaltaa käyttäneet miehet stereotyyppisesti ja kategorisoiden häivyttäen samalla taustalle lähisuhdeväkivaltaan liittyvän

monimutkaisen problematiikan ja eletyn todellisuuden kirjavuuden. Monen naisen kertomus jäsenyikin ainakin osin feministisen väkivaltatyön tuottaman kulttuurisen mallitarinan pohjalta, jossa väkivaltaa kokenut nainen asemoituu uhriksi ja väkivaltaa käyttänyt mies pahantekijäksi, joka piittaamattomuudellaan ja itsekeskeisyydellään uhkaa pilata naisten ja lasten elämän (Loseke 2001).

Tällaista mallitarinatyypistä kerrontaa vahvasti osaltaan uskoakseni myös haastattelutilanteeseen aina tavalla tai toisella liittyvä performatiivisuus ja eräänlainen kaksoisroolini sekä tutkijana että sosiaalityöntekijänä. Kertomukset syntyvät aina kertojan ja kuulijan vuorovaikutuksessa: esimerkiksi se, mitä kerrotaan, määrittyy aina tilanteisesti kerrontatilanteen eri osapuolten identiteeteistä ja rooleista käsin. (Riessman 2008, 105-108.) Ainakin osa tekemistäni haastatteluista on tulkittavissa performatiivisina esityksinä, joissa osapuolina ovat lastensuojelun epäoikeudenmukaisesti kohteleva äiti ja tuleva sosiaalityöntekijä, jolla on kokemusta lastensuojelun sosiaalityöstä ja joka aikoo myös tulevaisuudessa työskennellä alalla. Tällainen asetelma suuntaa väistämättä sitä, mitä kerrotaan ja mitä jätetään kertomatta (vrt. Herman 2008, 17).

Sitoutuminen kertojan näkökulmaan ei kuitenkaan tee tyhjäksi saamiani tutkimustuloksia, vaan päinvastoin alleviivaa väkivaltaa kokeneiden naisten ja lasten kuulemisen ja näkemisen tärkeyttä niin sosiaalityön tutkimuksellisissa kuin ammatillisissakin käytännöissä. Vaikka haastatteluiden pienehkön määrän vuoksi tutkimukseni tulokset eivät olekaan yleistettävissä koskemaan kaikkia perheväkivaltaa kokeneita vanhempia ja lapsia tai kaikkia parisuhde- ja perheväkivaltaa kohtaavia instituutioita, toivon, että olen onnistunut tutkimustuloksillani lisäämään ymmärrystä siitä, millaisia jälkiä väkivalta jättää naisten ja lasten elämään ja kuinka näiden jälkien paranemiseen vaikuttaa ennen kaikkea se, miten näitä ihmisiä parisuhde- ja perheväkivaltaa käsittelevissä instituutioissa kohdetaan. Tutkimustuloksia arvioitaessa ei sovi myöskään unohtaa, että tutkimukseen valikoituneella haastateltavien joukolla on hyvin todennäköisesti keskimääräistä myönteisempiä kokemuksia väkivaltaerityisestä lapsi- ja vanhemmuustyöstä. Toisaalta ajattelen, että useimpien haastateltavien keskeisin motiivi osallistua haastatteluun liittyi pikemminkin haluun kertoa perheväkivallan vahingoittavasta luonteesta kuin tuoda esiin onnistuneita palvelukokemuksia.

8.3. Lopuksi

Tulosten perusteella on selvää, että väkivaltaerityisillä palveluilla on korvaamaton merkitys väkivaltaa kokeneille äideille ja lapsille. Työntekijöiden väkivaltaerityinen osaaminen mahdollistaa yhteisen kielen löytämisen väkivaltaa kokeneiden lasten ja äitien kanssa, mikä puolestaan auttaa äitejä ja lapsia käsittelemään väkivaltakokemuksiaan voimaannuttavalla ja omaa toimijuutta vahvistavalla tavalla. Parhaimmillaan lapsi- ja vanhemmuustyö nivoutuvat kokonaisuudeksi, jossa lapsen

osallisuutta ja selviämistä tuetaan työskentelemällä suoraan lapsen kanssa samaan aikaan kun lapsen näkyväksi tekeminen sekä vanhemmuustyö vahvistavat vanhemmuutta lasta tukevaan suuntaan.

Toisaalta tutkimukseni perusteella on myöskin selvää, että toimivat väkivaltaerityiset palvelut eivät yksinään riitä, kun lasten kokemasta väkivallasta keskustellaan yhteiskunnallisella tasolla. Perheväkivaltaa kohdataan ja käsitellään monilla yhteiskunnan sektoreilla, jolloin eri sektoreiden välisen moniammatillisen yhteistyön tulisi olla mahdollisimman saumatonta ja joustavaa ja rakentua yhteiselle näkemykselle lapsen edusta ja asemasta erotilanteissa, joihin liittyy tavalla tai toisella vanhempien välinen väkivalta. Perheväkivaltaa tai sen vaikutuksia lapseen ja vanhemmuuteen ei aina tarkastella riittävästi sosiaalitoimessa ja oikeusjärjestelmässä lapsen huollosta neuvoteltaessa ja päätettäessä, mikä voi johtaa väkivallan ja vanhemmuuden sukupuolistuneiden ulottuvuuksien ja lapsen kokemusten ohittamiseen. Tällöin väkivalta on vaarassa siirtyä yhteiskunnan rakenteisiin, jolloin perheissä vallitsevat valtasuhteet tulevat uusintetuiksi ja legitimoituiksi myös institutionaalisella tasolla. Tämä syventää entisestään väkivallan uhrien loukussa olemisen tunnetta. Haastattelemieni äitien kertomukset muistuttavatkin siitä, ettemme itse voi päättää täysin tarinamme suunnasta teimmepä mitä tahansa. Siksi onkin tärkeää hellittämättä ja lakkaamatta tarkastella niiden instituutioiden ja ideologioiden toimintaa, jotka ohjaavat ja rajaavat tarinoitamme vaikuttamalla meihin joko ulkoapäin tai sisältä käsin.

Luontevia jatkotutkimuksen aiheita voisivat olla esimerkiksi lasten omat kokemukset avohuollon väkivaltaerityisestä lapsityöstä. Erityisen mielenkiintoista voisi olla tarkastella jo aikuistuneiden lapsien kokemuksia lasten kanssa tehtävästä väkivaltaerityisestä työstä ja sitä, millaisen roolin Nallenpesän kaltainen interventio retrospektiivisesti tarkasteltuna perheväkivallan kokemuksissa saa. Myös monen haastattelemani äidin ristiriitaiset kokemukset lastensuojelun toiminnasta ovat jääneet mietityttämään minua. Miten sosiaalityöntekijät jäsentävät vastuutaan tilanteissa, joissa äiti kokee lapsen hyvinvoinnin vaarantuvan väkivallan uhan vuoksi isän luona, mutta isä ei ole yhteistyöhaluinen? Oman aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että äitejä vastuutetaan lapsen hyvinvoinnista isän luona niissäkin tilanteissa, joissa äidin toimintamahdollisuudet ovat hyvin rajatut voimassa olevan oikeuden päätöksen vuoksi. Äidin huoli lapsesta isän luona voi tulla myös tulkituksi huoltoriidan käsitteen kautta, jolloin äidin mahdollisesti aiheellinen huoli lapsen turvallisuudesta tulee ammattilaisten toiminnassa sivuutettuna epärelevanttina kysymyksenä. Äärimmillään ja epäonnissimmillaan tällainen vastuunsiirto, leimaaminen ja haavoitettujen kokemusten ohittaminen voi johtaa perhesurmiin ja lapsentappoihin. Siksi olisikin tärkeää edelleen kehittää työkaluja, joilla vanhemmuutta olisi mahdollista arvioida kriittisesti eri näkökulmista moniammatillista yhteistyötä

tiivistäen. Myös lapsen kuuleminen ja tukeminen tulisi nostaa työskentelyn keskiöön paikkakunnasta ja työntekijöiden henkilökohtaisesta ammatillisesta orientaatiosta riippumatta.

LÄHTEET

- Aaltonen, Anna-Kaisa (2015) Huoltoriitojen sovittelu tuomioistuimissa. Kauppakamari, Helsinki.
- Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Vastapaino, Tampere.
- Andrews, Molly (2008) Never the last word: Revisiting data. Teoksessa Molly Andrews, Corinne Squire & Maria Tamboukou (toim.) Doing narrative research. SAGE, Lontoo, 86-101.
- Barthes, Roland (1994) Mytologioita. Englanninkielinen alkuteos ilmestynyt vuonna 1957. Gaudeamus, Helsinki. Suomentaja Panu Minkkinen.
- Berg, Kristiina (2008) Äitiys kulttuurisina odotuksina. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 48/2008. Väestöliitto, Helsinki.
- Bruner, Jerome (1991) The narrative construction of reality. *Critical inquiry* 18(1), 1-21.
- Denzin, Norman (1989) Interpretive interactionism. SAGE, London, New York.
- Ellonen, Noora (2012) Kurin alaiset. Lasten ja aikuisten välisten ristiriitojen ratkaiseminen perheessä. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 103. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere.
- Ellonen, Noora & Kääriäinen, Juha & Salmi, Venla & Sariola, Heikki (2008) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere ja Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja (2014) Hesitation as a system response to children exposed to violence. *International journal of children's rights* 22(2014), 730-747.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja & Peltonen, Kirsi (2015) Äidit ja lapsiin kohdistuva väkivalta. Kyselytutkimuksen tulosten pohdintaa. *Yhteiskuntapolitiikka* 80:1, 72-80.
- Eriksson, Maria (2005) A visible or invisible child? Professionals' approaches to children whose father is violent towards their mother. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.) Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas. The Policy Press, Bristol, 119-136.
- Eriksson, Maria & Pringle, Keith (2005) Introduction: Nordic issues and dilemmas. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.) Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas. The Policy Press, Bristol, 1-12.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Eskola, Jari & Vastamäki, Jaana (2015) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus, Jyväskylä, 27-44.

Eskonen, Inkeri (2005) Perheväkivalta lasten kertomana. Tampereen yliopistopaino, Tampere.

Forsberg, Hannele (2005) ”Talking feels like you wouldn’t love your Dad anymore”: children’s emotions, close relations and domestic violence. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.) Tackling men’s violence in families. Nordic issues and dilemmas. The Policy Press, Bristol, 49-66.

Forsberg, Hannele (2002) Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. Arviointitutkimus Lapsen aika -projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 31. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.

Forsberg, Hannele (2000) Lapsen näkökulmaa tavoittamassa. Arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävästä projektista. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.

Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Marita (2006) Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) Lapset ja sosiaalityö – kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-Kustannus, Jyväskylä, 5-20.

Gergen, Mary & Gergen, Kenneth (1984) The social construction of narrative accounts. Teoksessa Kenneth Gergen & Mary Gergen (toim.) Historical social psychology. Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey.

Glaser, Danya (2011) How to deal with emotional abuse and neglect – further development of a conceptual framework. Child abuse neglect, 866-875.

Gottberg, Eva (2012) Lapsen juridiset oikeudet. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitiie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim, Helsinki, 48-61.

Gottberg, Eva (1997) Lapsen huolto, huoltoriidat ja pakkotäytäntöönpano. Turun yliopisto, Turku.

Granfelt, Riitta (2004) Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. Janus 12(2), 134-154.

Gubrium, Jaber & Holstein, James (1997) The new language of qualitative method. Oxford University Press, New York.

- Haapasalo, Jaana (2005) Periytyykö väkivaltainen käyttäytyminen sosiaalisesti? Suomen lääkäri-lehti 45(60), 4611-4615.
- Haapasalo, Jaana (1999) Väkivallan kierre. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 5/99.
- Hague, Gill (1999) Domestic violence policy in the 1990s. Teoksessa Sophie Watson & Lesley Doyal (toim.) Engendering social policy. Open University Press, Philadelphia.
- Hannonen, Pirkko (2001) Vanhemmuus väkivaltaperheissä. Teoksessa Auli Ojuri (toim.) Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.
- Hautamäki, Jari (1997) Perheväkivalta. Käännekohta miehen elämässä. Miessakit ry, Helsinki.
- Hautanen, Teija (2017) Vain vanhempien parisuhdeasia? Teoksessa Johanna Niemi, Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.) Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino, Tampere, 121-137.
- Hautanen, Teija (2010) Väkivalta ja huoltoriidat. Acta Universitatis Tamperensis 1544. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Hautanen, Teija (2005) Bypassing the relationship between fatherhood and violence in Finnish policy and research. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.) Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas. The Policy Press, Bristol, 67-82.
- Hautanen, Teija (2002) Keskustelua väkivaltaisen miehen isyydestä. Janus 10 (3), 237-249.
- Hearn, Jeff (1999) The violences of men. Sage Publications, Lontoo.
- Heikkinen, Hannu L. T. (2015) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus, Jyväskylä, 149-167.
- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna (1998) Usko, toivo, hakkaus – kyselytutkimusmiesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus, Helsinki.
- Herman, David (2009) Basic elements of narrative. Wiley-Blackwell, Malden.
- Herman, Judith (1992) Trauma and recovery. Basic Books, London.

- Hester, Marianne & Harne, Lynne (1999) *Fatherhood, children and violence: Placing the UK in an international context*. Teoksessa Sophie Watson & Lesley Doyal (toim.) *Engendering social policy*. Open University Press, 148-161.
- Hiitola, Johanna & Heinonen, Tarja (2009) *Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko*. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Holden, George & Stein, Joshua & Ritchie, Kathy & Harris, Susan & Jouriles, Ernest (1998) *Parenting behaviours and beliefs of battered women*. Teoksessa George Holden, Robert Geffner & Ernest Jouriles (toim.) *Children exposed to marital violence. Theory, research and applied issues*. American psychological association, Washington, 289-334.
- Holma, Juha & Wahlström, Jarl (2005) *Iskuryhmä. Miesten puhetta Vaihtoehto väkivallalle -ryhmissä*. Helsinki University Press, Helsinki.
- Hultmann, Ole (2015) *Child psychiatric patients affected by intimate partner violence and child abuse – disclosure, prevalence and consequences*. Department of psychology, University of Gothenburg.
- Humhreys, Catherine (2000) *Social work, domestic violence and child protection – challenging practice*. The Policy Press, Bristol.
- Huovinen, Anu (2017) *Perheväkivaltaa kokeneen lapsen identiteettikertomukset*. Ammatillinen lisensiaatintyö. Pelastakaa lapset ry:n julkaisusarja n:o 26, Helsinki.
- Hurtig, Johanna (2006) *Lasten tieto sosiaalityön haasteena*. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia*. PS-kustannus, Jyväskylä, 167-194.
- Hurtig, Johanna & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2014) *Väkivallan kohtaaminen rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä*. Teoksessa Anneli Pohjola & Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. UNIPress, 250-280.
- Hurtig, Johanna & Laitinen, Merja (2000) *Kohtalokas kolmio. Perhe, paha ja ammattilaiset*. *Janus* 8 (3), 249-265.
- Husso, Marita (2003) *Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila*. Vastapaino, Tampere.
- Husso, Marita & Keskinen, Suvi & Ronkainen, Suvi (2012) *Sukupuolistuneen väkivallan tutkimus*. *Tieteessä tapahtuu* 6/2012, 59-64.

- Hyvärinen, Matti (2011) Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere, 90-118.
- Hyvärinen, Matti & Löyttyniemi, Varpu (2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Tampere, 189-222.
- Hyytiäinen, Riitta (2007) Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 37. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.
- Hämäläinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2014) Sensitiiviset perheaiheet haastattelututkimuksessa – eettiset haasteet, perhesalaisuudet ja intervention mahdollisuus. *Janus* 22 (1), 53-68.
- Hänninen, Vilma (2015) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Raine Valli & Juhani Aaltola (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus, Jyväskylä, 168-184.
- Hänninen, Vilma (2008) Narratiivisen tutkimuksen eettiset haasteet. Teoksessa Anna-Maija Pietilä & Helena Länsimies-Antikainen (toim.) Etiikkaa monitieteisesti. Pohdintaa ja kysymyksiä. Kuopion yliopiston julkaisuja 45. Kuopion yliopisto, Kuopio.
- Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Hänninen, Vilma & Koski-Jännes, Anja (1998) Vapautumisen tarinat. Teoksessa Anja Koski-Jännes, Antti Jussila & Vilma Hänninen (toim.) Miten riippuvuus voitetaan? Otava, Helsinki, 197-226.
- Jaffe, Peter & Geffner, Robert (1998) Child custody disputes and domestic violence: Critical issues for mental health, social service and legal professionals. Teoksessa George Holden, Robert Geffner & Ernest Jouriles (toim.) Children exposed to marital violence. Theory, research and applied issues. American psychological association, Washington, 371-408.
- Juhila, Kirsi (2004) Talking back to stigmatized identities. Negotiation of culturally dominant categorizations in interviews with shelter residents. *Qualitative social work* 3(3), 259-275.
- Kaittä, Anniina (2017) Parisuhdeväkivaltaa kokeneet naiset avun hakijoina. Teoksessa Johanna Niemi, Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.) Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino, Tampere, 89-103.

- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2015) Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. United Press Global.
- Kelly, Joan & Johnson, Michael (2008) Differentiation among types of intimate partner violence: research update and implications for interventions. *Family court review* (46) 476.
- Keränen, Eija (2001) ”Isää en piirrä”. Lasten väkivaltakokemusten käsittely kuvailmaisun avulla. Teoksessa Mikko Oranen (toim.) *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 123-149.*
- Keskinen, Suvi (2005a) *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere University Press, Tampere.*
- Keskinen, Suvi (2005b) Commitments and contradictions: linking violence, parenthood and professionalism. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.) *Tackling men’s violence in families. Nordic issues and dilemmas. The Policy Press, Bristol, 31-48.*
- Keskinen, Suvi (1996) *Väkivaltainen avioliitto naisten omaelämäkertoissa. Naistutkimusraportteja 3/1996. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.*
- Kivivuori, Janne (2012) Feministinen väkivaltatutkimus: akateeminen liike ja ongelmallinen teoria. *Tieteessä tapahtuu* 5/2012, 24-38.
- Kolehmainen, Jani & Aalto, Ilana (2004) *Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Vastapaino, Tampere.*
- Krane, Julia & Davies, Linda (2007) Mothering under difficult circumstances. Challenges to working with battered women. *Journal of women and social work* 22(1), 23-38.
- Kurki-Suonio, Kirsti (2000) Joint custody as an interpretation of the best interests of the child in critical and comparative perspective. *International journal of law, Policy and the family* 14 (3), 183-205.
- Kuula, Arja (2011) *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Vastapaino, Tampere.*
- Laaksamo, Elli-Maija (2001) Kuuleeko äiti, näkyykö isä? Vanhemmuus ja väkivalta perheessä. Teoksessa Mikko Oranen (toim.) *Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 98-122.*

Laitinen, Merja & Nikupeteri, Anna & Hurtig, Johanna (2018) Häiritsevä tieto ja toimijuus – lapset vanhempien eron jälkeisessä vainossa. Teoksessa Jarno Valkonen (toim.) Häiritsevä yhteiskuntatutkimus. Lapland University Press, Rovaniemi, 23-50.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Liisa (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Raimo Kaasila, Raimo Rajala & Kari E. Nurmi (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 106-150.

Laitinen, Merja & Uusitalo, Liisa (2007) Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. *Janus* 15(4), 316-332.

Lattu, Emmi (2016) Naisten tekemä väkivalta. Tampereen yliopistopaino.

Lehtinen, Ulla-Liina (1998) Underdog shame. Philosophical essays on women's internalization of inferiority. Filosofian laitos, Göteborgin yliopisto.

Lempiäinen, Kirsti (2001) Naisellinen feministi: naisfeministisubjekti. Teoksessa Minna Nikunen, Tuula Gordon, Sanna Kivimäki & Riitta Pirinen (toim.) Nainen/Naiseus/Naisellisuus. Tampere University Press, Tampere, 21-42.

Lepistö, Sari (2010) Nuorten kokema perheväkivalta. Malli hyvinvoinnista ja selviytymisestä. *Acta Universitatis Tamperensis* 1552. Tampereen yliopistopaino, Tampere.

Leskinen, Riitta (1982) Perheväkivalta lapsen silmin. Psykologian laudaturtyö, Tampereen yliopisto.

Lidman, Satu (2015) Väkivaltakulttuurin perintö – sukupuoli, asenteet ja historia. Gaudeamus, Helsinki.

Loseke, Donileen (2001) Lived realities and formula stories of "battered women. Teoksessa Jaber Gubrium & James Holstein (toim.) Institutional selves. Troubled identities in a postmodern world. New York, Oxford University Press, 107-126.

Lundgren, Eva (1998) The hand that strikes and comforts: gender construction and the tension between body and symbol. Teoksessa Emerson Dobash & Russell Dobash (toim.) Rethinking the violence against women. SAGE, Thousand Oaks,

McKinsey Crittenden, Patricia (2003) Vaarallinen käyttäytyminen ja vaaralliset ympäristöt: 35 vuotta tutkimusta pahoinpitelyn vaikutuksista lapsen kehitykseen. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen. WSOY, Helsinki.

Mullender, Audrey & Hague, Gill & Imam, Umme & Kelly, Liz & Malos, Ellen & Regan, Linda (2002) Children perspectives on domestic violence. SAGE Publications, London, Thousand Oaks, New Delhi.

Niemi, Johanna (2013) Miehiä, naisia ja sukupuoliä. Tieteessä tapahtuu 1/2013, 38-41.

Nirhamo, Marika (2001) Naisen kanssa verkostoissa. Teoksessa Auli Ojuri (toim.) Hukasta kukkaan. Naisen tie väkivallasta selviytymiseen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 123-139.

Noponen, Tiina (2008) Leikin loppu. Lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden oikeudelliset palvelut - projektin loppuraportti. Tukinainen ry ja Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.

Notko, Marianne (2000) Väkiä parisuhteessa ja perheessä. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisu 11. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.

Nousiainen, Kirsi (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Minerva Kustannus Oy, Jyväskylä.

Nousiainen, Kevät & Pentikäinen, Merja (2017) Naisiin kohdistuva väkiä ihmisoikeuskysymyksenä. Teoksessa Johanna Niemi, Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.) Sukupuolistunut väkiä – oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino, Tampere, 51-67.

Nyqvist, Leo (2001) Väkiä parisuhde, asiakkuus ja muutos. Prosessinarviointi parisuhdeväkiä ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien julkaisu 28. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.

Ojuri, Auli (2004) Väkiä naisen elämän varjona – tutkimus parisuhdeväkiä kokeneiden naisten elämäkulusta ja selviytymisestä. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

O'Keefe,

Oranen, Mikko (2012) Lapsi ja perheväkiä. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim, Helsinki, 217-238.

Oranen, Mikko (2004) Lapsi ja perheväkiä. Teoksessa Annlis Söderholm, Ritva Halila, Satu Kivitie-Kallio, Jussi Mertsola ja Sirkku Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Duodecim, Helsinki, 128-152.

- Oranen, Mikko (2001) Elämää varjossa – väkivallalle altistumisen vaikutuksista. Teoksessa Mikko Oranen (toim.) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 41-65.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) Lapset, perhe ja väkivaltatyö. WSOY, Helsinki.
- Peled, Einat (2000) Parenting by men who abuse women. Issues and dilemmas. *British journal of social work* 30, 25-36.
- Perel, Guy & Peled, Einat (2008) The fathering of violent men. Constriction and yearning. *Violence against women* 4(14), 457-482.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku (2017) Sukupuoli ja väkivalta tilastoissa. Teoksessa Johanna Niemi & Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.) Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino, Tampere, 68-86.
- Piispa, Minna (2008) Väkivallan muodot heteroseksuaalisissa parisuhteissa. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) Paljastettu intiimi – sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 106-128.
- Pitkäkangas-Laitila, Satu & Räisälä, Rauni & Oranen, Mikko (2001) Kultakutri ja manuaaliristiriita. Tapaustutkimus väkivaltaa kokeneiden lasten ryhmästä. Teoksessa Mikko Oranen (toim.) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 150-185.
- Poijula, Soili (2000) Lasten traumat ja niiden hoito. Teoksessa Jari Sinkkonen & Päivi Pihlaja (toim.) Ulos umpikujasta – miten auttaa tunnehäiriöistä lasta. WSOY, Helsinki, 187-207.
- Polkinghorne, Donald (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Amos Hatch & Richard Wisniewski (toim.) Life history and narrative. The Falmer Press, Lontoo.
- Putnam, Frank W. (1997) Dissociation in Children and Adolescents. A Developmental Perspective. The Guilford Press, New York.
- Pösö, Tarja (2008) Kiistanalaiset perhesuhteet ja tutkimisen moraalit. Teoksessa Eija Sevon & Marianne Notko (toim.) Perhesuhteet puntarissa. Palmenia, Helsinki, 93-107.
- Pösö, Tarja (2001) Aluksi. Teoksessa Mikko Oranen (toim.) Perheväkivallan varjossa. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki, 7-10.

- Pösö, Tarja (1995) Lasten pahoinpitely lastensuojelussa – ollako vai eikö olla? Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki.
- Radford, Lorraine & Hester, Marianne (2006) *Mothering through domestic violence*. Jessica Kingsley Publishers, Lontoo.
- Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina (2011) Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus, Jyväskylä, 235-255.
- Riessman, Catherine Kohler (2008) *Narrative methods for the human sciences*. Thousand Oaks, SAGE Publications.
- Riessman, Catherine Kohler & Quinney, Lee (2005) Narrative in social work. A critical review. *Qualitative social work* 4(4), 391-412.
- Ritala-Koskinen, Aino (2000) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lapsen uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisuja D 38. Väestöliitto, Helsinki.
- Ronkainen, Suvi (2017) Mitä väkivalta on? Erontekojen tärkeydestä, yhteyksien näkemisestä. Teoksessa Johanna Niemi & Heini Kainulainen & Päivi Honkatukia (toim.) Sukupuolistunut väkivalta. Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino, Tampere, 19-35.
- Ronkainen, Suvi (2009) Miten näkökulma piilotetaan: esimerkkinä 'monimuotoinen väkivaltatutkimus'. *Oikeus* 38(4), 454-464.
- Ronkainen, Suvi (2008) Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus. *Yhteiskuntapolitiikka* 73:4, 388-401.
- Ronkainen, Suvi (2001) Sukupuolistunut väkivalta ja uhriutumisen paradoksit. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2001:38, 139-151.
- Ronkainen, Suvi & Näre, Sari (2008) Intiimin haavoittava valta. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) Paljastettu intiimi – sukupuolistuneen väkivallan dynamiikkaa. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi, 7-40.
- Rosenthal, Gabriele (2003) The healing effects of storytelling: On the conditions of curative storytelling in the context of research and counselling. *Qualitative inquiry* 9(6), 915-933.

- Ross, Susan (1996) Risk of physical abuse to children of spouse abusing parents. *Child Abuse & Neglect* 20(7), 589-598.
- Ruckenstein, Minna (2004) Isät ja väkivalta: kilpailevia tulkintoja, toistuvia käytäntöjä. Teoksessa Ilana Aalto & Jani Kolehmainen (toim.) *Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli*. Vastapaino, Tampere, 109-130.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Vastapaino, Tampere, 9-36.
- Salmi, Venla (2009) Kohti monimuotoista parisuhdeväkivaltatutkimusta. *Oikeus* 38(2), 119-137.
- Salmi, Minna & Bardy, Marjatta & Sauli, Hannele (2004) Lapsen ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa. Teoksessa Annlis Söderholm, Ritva Hallila, Satu Kivitie-Kallio, Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Duodecim, Helsinki, 16-39.
- Satka, Mirja & Julkunen, Ilse & Kääriäinen, Aino & Poikela, Ritva & Yliruka, Laura & Muurinen, Heidi (toim.) *Käytäntötutkimuksen taito*. Heikki Waris -instituutti & Mathilda Wrede -institutet, Helsinki.
- Schulman, Gustav (2004) Väkivalta ja sietämättömien tunteiden kierrätys. *Suomen lääkirilehti* 3/2004, 149-155.
- Schutze, Fritz (1983) Biographieforschung und narrative interview. *Neue praxis*, 3, 283-294.
- Sinkkonen, Jari (2010) Poikien ja tyttöjen aggressiosta. Teoksessa Timo Purjo & Eevastiina Gjerstad (toim.) *Sukupuoli ja väkivalta*. Non Fighting Generation Oy, Helsinki, 50-62.
- Sinkkonen, Jari (2004) Lapsen emotionaalinen kaltoinkohtelu. Teoksessa Annlis Söderholm, Ritva Halila, Satu Kivitie-Kallio, Jussi Mertsola ja Sirkku Niemi (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Duodecim, Helsinki, 75-86.
- Siukola, Reetta (2014) Miten puutun lähisuhdeväkivaltaan? Esimerkkinä päihde- ja mielenterveystyö. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos*, Helsinki.
- Smythe W.E. & Murray, M.J. (2000) Owning the story: ethical considerations in narrative research. *Ethics & Behavior* 10(4), 311-336.
- Suokas-Cunliffe, Anne (2006) Lapsuuden kompleksisen traumatisoitumisen seuraukset aikuisuudessa. *Yleislääkäri* 6/2006, 9-14.

- Suokas-Cunliffe, Anne & van der Hart, Onno (2006) Dissosiaatiohäiriö – varhaisen, jatkuvan traumatisoitumisen pitkäaikaisseuraamus. *Duodecim* 122, 2001-2007.
- Syrjälä, Leena & Estola, Eila & Uitto, Minna & Kaunisto, Saara-Leena (2006) Kertomuksen tutkijan eettisiä haasteita. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, 181-202.
- Söderholm, Ann & Politi, Johanna (2012) Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. *Duodecim*, Helsinki, 76-98.
- Söderholm, Annlis (2004) Lapsen laiminlyönti. Teoksessa Annlis Söderholm, Ritva Halila, Satu Kivitie-Kallio, Jussi Mertsola ja Sirkku Niemi (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. *Duodecim*, Helsinki, 57-74.
- Tiainen, Anne & Hokkanen, Reetta (2018) *Living Diary: Child welfare Tampere Association for Mother and Child Homes and Shelters*. Tampereen ensi- ja turvakoti ry. Suomenkielinen painos ilmestynyt alunperin 2010.
- Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2005) Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Vastapaino, Tampere, 9-21.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Tammi, Helsinki.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Törrönen, Hannele (2009) *Vaiettu naiseus. Ajatuksia naisen väkivallan tunnistamisesta, nimeämisestä ja hoitamisesta*. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.
- Virkki, Tuija & Husso, Marita & Notko, Marianne & Laitila, Aarno & Holma, Juha & Mäntysaari, Mikko (2011) Lähisuhdeväkivallan kehystäminen erikoissairaanhoidossa: puuttuminen ja muutoksen mahdollisuudet. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 48(4), 280-293.
- Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (2013) *Varjoja naiseudessa*. UNIPress.
- Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampereen yliopistopaino, Tampere.
- Väänänen, Kristiina (2011) Miten selviytyä väkivallasta? Teoksessa Riitta Hannus, Sirkku Mehtola, Luru Natunen, Auli Ojuri (toim.) *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta*. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 13. Ensi- ja turvakotien liitto, Helsinki.

Weinehall, Katarina (2004) "Take my father away from home": children growing up in proximity of violence. Teoksessa Maria Eriksson, Marianne Hester, Suvi Keskinen & Keith Pringle (toim.) Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas. Bristol: The Policy Press, 137–154.

LIITE 1: Haastattelupyyntö

Hei!

Opiskelen sosiaalityötä Tampereen yliopistossa ja olen tekemässä pro gradu -tutkielmaa vanhempien kokemuksista Nallenpesän lapsityöstä. Olen kiinnostunut kuulemaan vanhempien kokemuksia ja ajatuksia erityisesti siitä, kuinka työskentely on vaikuttanut lapseen ja tukenut äitinä/isänä olemisessa. Jos olet itse osallistunut vanhemmuustyöhön, olen kiinnostunut kuulemaan kokemuksiasi myös siitä. Tämä ei kuitenkaan ole tutkimuksen kannalta välttämätöntä. Perheen sisällä tapahtuva väkivalta on arka aihe ja vanhempien kokemuksia erityisesti lapsille suunnatusta työskentelystä on tutkittu hyvin niukasti. Siksi juuri sinun kokemuksesi on tärkeä pyrittäessä lisäämään tietoa ja ymmärrystä lapsityön merkityksestä perheiden elämässä. Oikeita ja vääriä vastauksia ei ole, vaan kaikki kokemukset ovat jakamisen arvoisia.

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja haastattelut toteutetaan alkuvuonna 2019. Mukaan tutkimukseen toivotaan sekä äitejä että isiä. Myöskään Nallenpesän työskentelyyn hakeutumisen tai ohjautumisen syillä ei ole merkitystä. Ainoat kriteerit tutkimukseen osallistumiselle ovat, että lapsesi on osallistunut 3-17-vuotiaille lapsille ja nuorille suunnattuun lapsityöhön, olet itse osallistunut ainakin aloituspalaveriin ja lapsen loppuneuvotteluun ja työskentely Nallenpesässä on jo päätetty tai sitä ollaan pian päättämässä. Haastattelut kestävät 1-2 tuntia ja ne toteutetaan haastateltavan toiveiden mukaan joko Nallenpesän tai Tampereen yliopiston tiloissa. Muukin tila on mahdollinen. Haastattelut äänitetään analysointia varten ja kerättyä aineistoa tullaan käyttämään vain tutkimustarkoituksiin. Haastateltavien henkilöllisyys tulee säilymään anonyyminä koko tutkimuksen ajan ja kerätty aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Myöskään Nallenpesän työntekijöillä ei ole pääsyä aineistoon, eikä siten mahdollisuutta yhdistää haastatteluita tiettyihin henkilöihin. Haastateltavilla on myös oikeus perääntyä tutkimuksesta missä vaiheessa tahansa tutkimusta ilmoittamalla siitä allekirjoittaneelle.

Mikäli haluat jakaa kokemuksiasi ja osallistua tutkimukseen, voit joko ottaa suoraan yhteyttä minuun tai jättää yhteystietosi Nallenpesän työntekijälle, jolloin otan yhteyttä sinuun mahdollisimman pian. Vastaan mielelläni myös mahdollisiin lisäkysymyksiin.

Ystävällisin terveisin ja avusta kiittäen,

Kaisa Karhu

puhelinnumero

kaisa.karhu@tuni.fi

LIITE 2: Haastattelukysymykset

Pääkysymys:

Kerro omin sanoin siitä, miten koet Nallenpesän lapsi- ja vanhemmuustyön tukeneen sinua ja lastasi? Minkälainen rooli niillä on ollut sinun elämässäsi?

Kertomusta täydentävät kysymykset:

-Miksi työskentelyyn ohjaututtiin ja kenen aloitteesta? Minkälainen tilanne, minkälaista väkivaltaa? Kohdistuiko lapsesi väkivaltaa? Oireiliko lapsesi jotenkin? Omat odotukset työskentelyn suhteen?

-Minkälainen työskentelyvaihe on ollut? Omat tunteet ja ajatukset? Lapsen suhtautuminen työskentelyyn?

-Minkälaisena näet tulevaisuuden?

Tutkimusintressin mukaiset kysymykset:

-Miten koet työskentelyn vaikuttaneen äitiyteesi/isyyteesi/vanhemmuuteesi? Onko se muuttunut? Miten?

-Onko käsityksesi lapsesta muuttunut jollain tavoin työskentelyn myötä? Onko lapsesi jollain tavoin muuttunut?

-Onko käsityksesi väkivallasta muuttunut?

-Onko perheen kokonaistilanteessa tapahtunut muutoksia? Millaisia? Mitkä kaikki tekijät ovat mielestäsi vaikuttaneet muutokseen?

-Onko työskentelyn aikana syntynyt uusia oivalluksia? Millaisia?

-Mikä tekijä työskentelyssä on ollut merkittävin vanhemmuutesi tukemisen kannalta? Entä lapsen tukemisen kannalta?

-Onko työskentelyyn liittynyt omastasi tai lapsesi näkökulmasta negatiivisia puolia? Millaisia?

-Mitä viranomaistahoja on ollut mukana asianne käsittelyssä? Nallenpesän työskentelyn rooli tässä kokonaisuudessa?